ČASOPIS ZA KULTURU I DRUŠTVENA PITANJA • GODINA XIX • 2010. • BROJ 97 • CIJENA 40 KN

BEHAR

Najljepše orijentalne priče

❖ Indijske ❖ Afganistanske ❖ Perzijske ❖ Arapske ❖ Turske ❖ Sefardske ❖ Bošnjačke

Ilustrirala Melita Kraus

BEHAR, dvomjesečni bošnjački časopis za kulturu i društvena pitanja

Nakladnik:
Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske PREPOROD

Glavni i odgovorni urednik:
Sead BEGOVIĆ

Izvršni urednik:
Filip Mursel BEGOVIĆ

Uredništvo:
Ibrahim KAJAN, Senad NANIĆ, Ervin JAHIĆ, Sena KULENOVIĆ, Azra ABADŽIĆ NAVAEY

Rukopisi i fotografije se ne vraćaju

Adresa:
BEHAR
KDBH "Preporod"
Ilica 35, 10000 Zagreb, Hrvatska
Telefon i fax: 00385 (0)1 483-3635
e-mail: kdbhpreporod@kdbhpreporod.hr
seadbegovic@yahoo.com
web: www.kdbhpreporod.hr

Cijena po primjerku 20 kn, dvobroj 40 kn, godišnja pretplata 100 kn
Cijena u BiH: 5 KM, dvobroj 10 KM, godišnja pretplata 20 KM.

Kunski žiro-račun:
ZABA **2360000-1101441490**

Devizni žiro-račun: SWIFT ZABA HR 2X:
703000-280-3755185
(S naznakom: Preporod, za Behar)

Grafički dizajn i prijelom: **Selma Kukavica**

Tisak: **Hitra produkcija knjiga d.o.o., Sveta Nedjelja**

Tiskano uz financijsku potporu iz državnog proračuna Republike Hrvatske putem Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske.

ISSN 1330-5182

Mišljenja i stavovi koje zastupaju autori, nisu nužno i stavovi uredništva.

SADRŽAJ

NAJLJEPŠE ORIJENTALNE PRIČE

❖ Indijske ❖ Afganistanske
❖ Perzijske ❖ Arapske
❖ Turske ❖ Sefardske ❖ Bošnjačke

Ilustrirala Melita Kraus

Sead Begović
Ostvarenje tzv. dječjih želja:
O porijeklu vrste ili o definiciji kratke priče
Riječ urednika 3

Filip Mursel Begović
Erotika neutažene ljubavne čežnje
Predgovor 4

NAJLJEPŠE ORIJENTALNE PRIČE

Indijske priče 7
Afganistanske priče 25
Perzijske priče 33
Arapske priče 43
Turske priče 61
Sefardske priče 71
Bošnjačke priče 79

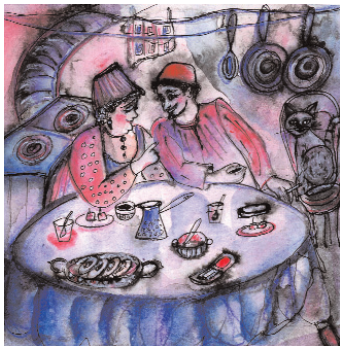

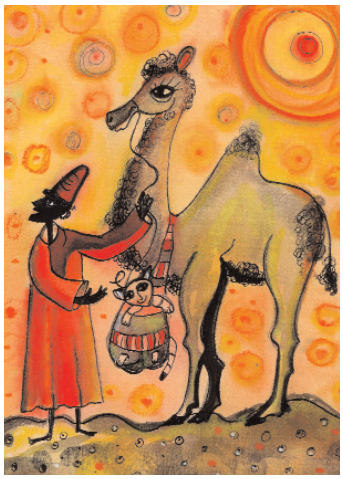

Naslovna strana: Ilustrirala Melita Kraus

Behar je prvi slavni bošnjački list tiskan latinicom u Sarajevu godine 1900., a izlazio je sve do 1911. godine. Prvim mu je urednikom bio Safvet-beg Bašagić, a vlasnik Ademaga Mešić. Objavljivao je tekstove "za zabavu i pouku", izvorne i prijevodne književne priloge bosanske i islamske obojenosti. Beharov se sjaj nije dao integracijom pretopiti u bliske susjedne kulture, a niti preimenovati. Od 1992. godine izlazi zagrebački Behar ocijenjen "najboljim što su Bošnjaci dosad imali". On je najbolji izraz povezanosti nacionalne manjine sa životnom sredinom, dijasporom u svijetu i matičnim narodom u Bosni i Hercegovini. U desetogodišnjem razdoblju (1992.-2002.) glavni i odgovorni urednik zagrebačkog izdanja bio je književnik Ibrahim Kajan, a potom ga je zamijenio dr. Muhamed Ždralović koji je tu službu obnašao do ljeta 2006. godine.

Ostvarenje tzv. dječjih želja: O porijeklu vrste ili o definiciji kratke priče

Ohrabreni činjenicom da je "Behar" broj 83-84 iz 2007. godine već objavio prilog pod naslovom "Priče iz čarobne torbe", odnosno, "Arapske šaljive pripovijetke i basne", koje je s arapskog preveo Besim Korkut, i koje su naišle na više nego odličan prijem kod redovitih čitalaca "Behara", odlučili smo se za tematski broj u kojem predstavljamo prošireni izbor priča sa sličnim, pretežno muslimansko običajnim i anegdotalnim pripovjedačkim koloritom i tematsko motivskom kulturnom okomicom i mudrošću, europskih i orijentalnih naroda: Indije, Afganistana, Perzije, arapskih zemalja, Turske, židovskog naroda (Sefarda) i Bošnjaka. I ovaj put, priče je ilustrirala naša suradnica židovskog podrijetla i nemjerljivo širokog svjetonazorskog pogleda - Melita Kraus. Podsjetimo, njoj su upravo takve i slične priče, svojedobno, za života u Sarajevu, odredile kakvoću djetinjstva te ih je, praćena unutrašnjim nalogom, samoinicijativno ilustrirala, a nama to nije promaklo.

Pod pojmom *priča* podrazumijevamo i one prozne vrste koje graniče s bajkom, zatim one koje su prepoznate kao *basne*, *mikro priče* ili *minimalne priče* (primjerice one o Nasrudin - hodži) i priče koje svojim značajkama vrše jedinstven dojam na čitaoca upravo svojom kontroliranom fabulom. I što je važno, kratka priča ima tendenciju da poput anegdote koncentrira svoju težinu na završetku, na krajnjoj neočekivanosti završnog obrata uslijed svega onoga što joj je prethodilo.

Basna kao usmena tvorevina ukazuje na animistički i animalistički pogled na svijet te personificira pojave žive i nežive prirode u točkama gdje se može poistovjetiti čovjek i životinjski svijet. To su uglavnom priče iz kojih bi trebalo izvući pouku primjenjivu u svakodnevnom životu. Dakle, iz logičnih inscenacija izvlači se implicitna i eksplicitna pouka. To dobro ilustrira indijska *basna* o lavu i volu koja izvanredno suprotstavlja shemu uobraženog i samozadovoljnog silnika lava - preplašenom, poniznom, dobroćudnom i pametnom volu. Basna kao da nam oporučno ostavlja generacijama prikupljeno iskustvo neposredno crpljeno iz života. U *basni* nas privlače uzročno posljedične situacije između lukavih, plašljivih, podanički poštenih i krvoločnih. Naravno da takvih priča ima i u bošnjačkoj usmenoj narodnoj književnosti, ali smo se mi odlučili za moderne i provjerene pripovjedače Edhema Mulabdića, Ćamila Sijarića i Hamzu Humu, koji su se koristili sličnom poetikom kratke priče, zagrabivši u narodnu predaju. Ovi naši ugledni pisci koristili su karakteristike bajke: nečuveni događaj, neočekivani obrat i plastično oblikovane likove.

Žanr (genre) kratke priče koristi i narativne elemente bajke, a to podrazumijeva artikulaciju fikcijskih obilježja. Bitna joj je odrednica epska fantazija, sretan završetak, čudesno i čarobno, blistave slike pune značenja, i što je važno istaći: ostvarenje takozvanih *dječjih želja.* Bajkoviti uresi prepuni su pradoživljaja romantike gdje je cijeli svijet prepun čuda, ali i slika iz zagrobnog života kao i putovanja na drugi svijet.

Nadamo se da će ove priče, koje su samo kap u moru bogate baštine zastupljenih naroda, zaokupiti čitalačku pažnju izvanrednim doživljajima, začudnom zanimljivošću opisa, životnom mudrošću pripovijedanja i ponekad prikazom cjeline društvenog života koji nas privlače kao "prava stvarnost". Jedno je sigurno, neupitni su i uvjerljivi karakteri njihove radnje kao i učinak te radnje i njenog povoda. Na kraju ne zaboravimo i čuvstveni efekt, stoga - čitajte!

Sead Begović

PREDGOVOR

Erotika neutažene ljubavne čežnje

Filip Mursel Begović

Orijentalna književnost je u prošlosti, bez sumnje, bila na visokoj umjetničkoj razini, a po opsegu nekoliko puta veća od cjelokupne europske književnosti Srednjega vijeka. Orijent je, u to doba, svojim visokim znanstvenim i kulturnim pregnućima bio kudikamo napredniji od evropskih zemalja. Posve je razumljivo da je sve ono što je lijepo, korisno i zanimljivo, lako prelazilo i prelijevalo se putem usmene predaje i prijevodne književnosti iz jedne zemlje u drugu, iz naroda u narod. Jasno je da je zamršene putove narodnih priča, legendi i bajki, teško pratiti, ali u ovom broju časopisa, posvećenom najljepšim orijentalnim pričama, mi smo pokušali dati neku vrst razvojne linije - od Indije do Bosne i Hercegovine. Naravno da se ta razvojna linija ne mora nužno primjećivati na samom tekstu i da je naslov „najljepše“ tek u svojstvu epiteta koji privlači pozornost. Naime, riječ je o tek malom broju pripovjednog blaga iz bogate riznice Orijenta. Pokušali smo tek okvirno predstaviti osnovne značajke, sadržinu i ljepotu proznih umotvorina orijentalne književnosti koja je nesumnjivo utjecala na književnost Zapada. Među značajkama vremena u kojima su priče nastajale izražena je i vidljiva religiozna obojenost, koja je nekada imala povećani utjecaj na sve čovjekove djelatnosti. U gotovo svim pričama naglašena je vjera u Boga, Tvorca svijeta, i arhetipsku misao o sudbini kao neminovnosti.

Arapi imaju veliki broj zbornika narodnih priča. Neki od njih su štampani, a veći broj se čuva u rukopisima. Naročito je poznata zbirka priča *Kelile ve Dimne* (Kelila i Dimna), u biti zbornik staroindijskih priča, koje je sa pehlevijskog preveo na arapski Perzijanac Abdulah ibn el-Mukaffa (preselio na ahiret 756. godine). Svakako je najpoznatiji glasoviti i opsežni zbornik arapskih priča pod nazivom *Tisuću i jedna noć*. U znanosti prevladava mišljenje da jezgru te zbirke čini perzijska zbirka *Hezar efsane* (Tisuću priča), kojoj je opet izvor u indijskoj književnosti. Nažalost, ta je zbirka davno izgubljena te se ne zna točno u kolikoj mjeri se te priče oslanjaju na pripovijednu indijsku književnost i koliko su utjecale na arapski zbornik *1001 noć*. Još u 6. st. nove ere sa staroindijskog je na perzijski prevedena *Pancatantra* (Petoknjižje), zatim na arapski pa na druge jezike. Riječ je o najpoznatijem djelu stare indijske proze i vrhunskom ostvarenju stare sanskrtske književnosti koji vjerojatno datira iz 3. st. nove ere. Skladna i rafinirana pripovijedna tvorevina zarana je počela, kroz mnogobrojne prerade, dorade i prekrajanja i kroz prijevode prijevoda, poprimati oblik pučke knjige, pa je takva stala prodirati na Zapad još u 12 stoljeću, posredstvom arapskih i perzijskih prijevoda. Pancatantra zauzima važno mjesto u kulturi Zapada, ne samo zato što je obogatila europske književnosti novim motivima i pričama, već i zbog toga što se, pojavivši se u vrijeme začetaka mnogih od njih, aktivno sudjelovala i u oblikovanju njihovog književnog izraza. Prvi prijevod datira iz 6. st. nove ere i preveden je s perzijskog na arapski pod nazivom *Kelile ve Dimne*. Upravo taj arapski prijevod, koji se do danas sačuvao, bio je put kojim je Pancatantra ušla u evropsku književnost. Zanimljivo jest da je prvo preveden na grčki, a preko tog jezika ušao je u staru srpsku književnost pod nazivom *Stefanit i Ihnilat.* Ta zbirka javlja se u bizantinskoj književnosti u 11. st., a u srpskoj već u 13 st. Drugi naslov *Stare indijske priče* pojavio se u 1953. godine i preveo ga je Besim Korkut s arapskog jezika. Dio tog prijevoda predstavljen je u ovom izboru.

Što se tiče Afganistanskih priča prezentiranim u ovom izboru, one vjerojatno datiraju iz 13. stoljeća i, bez obzira na nacionalne osobitosti, svoje stilske uzore vidljivo nalaze u indijskoj, perzijskoj, ali i arapskoj tradiciji. Čitaoca će začuditi da je narod s toliko mučnom prošlošću i sadašnjošću u svojim pričama nježan, plemenit i liričan. Afganistanci, očito je iz ovih priča, svjedoče svoju herojsku, pjesničku prošlost, kao izraz svoga bogatog duha. Taj duh se nije pokolebao ni danas, iako povijest nije bila pravedna prema zemlji koja se nalazila na granici dva svijeta. Naime, pohlepni pogledi osvajača neprestano su bili upereni prema tom „ključu vratnica Indije“. Osnovna pouka ovih ljubavnih priča je da dobro i pravda uvijek pobjeđuju, a zlo, ma koliko snažno bilo, uvijek biva kažnjeno. Za nadati se da će po tom poučku afganistanski narod dočekati bolja i svjetlija vremena.

Nakon arapskog osvajanja Perzije u 7. i 8. stoljeću nove ere Perzijanci ulaze u krug nove islamske književnosti koja se tek počela formirati. U 9. stoljeću javljaju se književnici koji pišu novim perzijskim jezikom te su upravo oni postali veliki doprinos svjetskoj književnosti. Najveći broj perzijskih priča u ovom kraćem izboru iz pera je Mustafe Muslihudina Sadija iz Širaza tj. njegovog *Đulistana*, a odlikuju se filozofsko-poučnim karakterom. Što se tiče izbora iz turskih priča posebno mjesto u toj književnosti zauzimaju kratke, šaljive priče, kojih Turci imaju u obilju. Doduše veliki broj tih priča je nastao pod arapskim i perzijskim utjecajima, ali su se one do danas očuvale u specifično turskom folklornom duhu. Jedan od najupečatljivijih likova iz turskih šaljivih priča upravo je popularni Nasrudin-hodža. Narodna tradicija tvrdi da je živio u doba sultana Bajezida i velikog azijskog osvajača Timurlenka (prijelaz 14. na 15. stoljeće) u Akšehinru gdje se čuva i njegovo turbe. Prvi prijevod Nasrudin-hodžinih šala na naš jezik datira iz 1892. i preveo ih je Edhem Mulabdić u svojoj zbirci *Rukovijet šala.* Kasnije su izlazile u *Novom Beharu.* Priče objavljene u ovom izboru potječu iz Zbornika stanovitog Husejna koji sadrži 400 anegdota i 80 ilustracija, a autoru su pristizale iz raznih dijelova Turske. Priče o Nasrudinu-hodži omiljene su i u Bosni i Hercegovini, a jedan od razloga, mimo njihove privlačne snage, jesu višestoljetne veze bošnjačkog naroda s Turcima.

Sasvim neslučajno su u ovom izboru svoje mjesto našle i sefardske priče suvremenog autora, sefardskog rabina Eliezara

Papa rodom iz BiH. Sefardske priče, objavljene u ovom izboru, pojedinačno su izlazile u sarajevskim *Danima,* u redovnoj dvonedeljnoj rubrici *Sa zida plača,* tokom 1998. i 1999. godine. Riječ je o pričama iz *starine*, koje je autor brižljivo sakupljao i reinterpretirao. Budući da je riječ o jednom nadasve zanimljivom kulturnom nasljeđu, naime, sefardski jevreji su nakon progona iz Španjolske svoje utočište našli u BiH, posve je logično da i ove priče nađu svoje mjesto u naljepšim orijentalnim pričama - jer, iako pisane od suvremenog autora, obiluju toplim, slikovitim i poučnim tradicijskim predlošcima koje svoje uporište nalaze u judaizmu i sefardskoj kulturi u BiH.

Bošnjačke priče, odnosno bosanske, koje se nalaze na kraju izbora, proizišle su iz bogate orijentalne kulture te su autentični prikaz jedne stare i iz današnje perspektive neponovljive Bosne. Posebno raduje što je svoje mjesto našla i priča *Bajram* Edhema Mulabdića, jednog od utemeljitelja prvog *Behara* koji je izlazio početkom prošlog stoljeća. Njegove priče čuvaju toplu atmosferu harmoničnijeg svijeta zasnovanog na tradicionalnim vrijednostima. U priči *Bajram,* nesreća koja se nadvila nad glavne junake rasplinjuje se posredstvom moralne principijelnosti i vjerskih uvjerenja. Priča Ćamila Sijarića *Hasan, sin Huseinov* donosi nam sugestivnu snagu pričanja i čovjekove potrebe za pričanjem priča koja na koncu postaje uvjerljivija od same svakodnevice. Upravo će ova priča biti paradigmatična za čitav izbor kojega donosi ovaj broj Behara - upravo zbog prepoznatljive poetike govora kojim se, baš kao i u simbolici *Tisuću i jedne noći*, odgađa ponekad nepodnošljivo suočavanje sa stvarnošću tj. odgađa se svijest o neminovnoj prolaznosti života. Jedna od najljepših bošnjačkih pripovijetki je *Sevdalijina ljubav*, autora Hamze Hume. Osim što nam ta priča naprosto uprizoruje zavodljivu poetičnost ljeta u Hercegovini, na trenutke autor uspijeva u čitatelja probuditi i čulo mirisa - dakle, jedan sasvim sugestivno olfaktivni pripovjedački postupak. Posvema ovu priču karakterizira zavodljiva snaga ašikovanja koja snagu crpi iz bogate tradicije bosanskih sevdalinki. Za razliku od fatalnih ljubavi iz starijih orijentalnih priča - ovdje se osjeća i nostalgični pjev neutažene ljubavne čežnje jednog bošnjačkog ašiklije (bekrije) i njegove drage.

Iskušenja koja glavni junak mora savladati da bi došao do svoje izabranice, i da bi ona našla njega, jedva da su minula, a već nova čekaju. U orijentalnim pričama koje donosi *Behar* nije samo riječ o nadilaženju prepreka koje postavljaju neprijateljske sile, savladavanju opasnosti, probijanju velova tajni, koji su se postavili između ljubavnika, jer, javljaju se razne društvene i porodične teškoće te uvjetovanosti. Erotično je dano tek u naslutu i budi radoznalost u čitatelja tj. nema eksplicitnog opisivanja intimnog susreta i čulni dodir je prepušten mašti čitatelja. Tumači ovih priča su s pravom postavili zabranu za čitatelja da ulazi u prostor intime dvoje ljubavnika i takvo tumačenje je potpuno ispravno i - ima li intimnijeg mjesta od odaje u kojem se vrši magijski čin ljubavi. Tu je i razlika između orijentalnih opisa ljubavi i onih suvremenih zapadnjačkih prikaza gdje je erotika svedena na gimnastiku, potpuno razgolićavanje i razotkrivanje. Treba reći da je u ovim pričama erotiziran i pejzaž, te se sjedinjenje čovjeka i prirode uobličuje u neku vrstu tajanstvenog govora o jedinstvu svega stvorenog. Ono što je skriveno, upravo je najprivlačnije i gura čovjeka da krene u pustolovinu - kroz doživljaj mašte u potragu za saznanjem, a kasnije ga, upravo zbog pretpostavke da je intima posvećen prostor, sprječava da dospije do stvarnosti.

Kada bi ove priče otkrile svoje tajne postale bi tek goli dio svakodnevnog, takva vrsta radoznalosti i nametljivosti uništila bi čudesnu ali nevičnu erotičnost ovih priča. Već od prvog trenutaka ljubavnici su jedno drugome rekli sve što je bitno, a neposredni, istinski dodir je uspostavljen pogledima i tajanstvenim spajanjem ruku. Razumije se i neophodno je da, žena u orijentalnim pričama, pokrivena mahramom i feredžom, čije su oči očaravajuće, na koncu, svome dragome otkrije lice. Žena, do tada apstraktni simbol želje, tim pokretom otkrivanja punim povjerenja, kao izrazom pristanka i popuštanja, pretvara se u jedinstvenu ženu, onu koju ni jedna druga ne može zamijeniti. Isti princip otkrivamo i u opisima prirode. Ovdje je riječ o fatalnim ljubavima, koje se ostvaruju već u prvim susretima. Ljubavnici se odmah prepoznaju kao suđeni jedno drugome. Planula je strast, po svojoj žestini usporediva s udarom groma. I tada počinju priče o ljubavnim čudima, jer tumači ovih priča ne smiju dopustiti da razum ubaci zloslutnu sumnju. Ljubavnici strepe da će biti žrtve neke opsjene i nisu im dovoljni tek očiti dokazi, oni su u stalnoj potrazi za neobičnim događajima koji će učvrstiti njihova ljubavnička uvjerenja. U prvim trenutcima svog strasnog i sudbonosnog susreta, oba ljubavnika žive u takvom stanju osjećajne napetosti da nema želje koju izražavaju, a da je odmah događaji ne ispune preko svakog očekivanja. Rekli bismo da srušeni zid nije imao vremena da se ponovo podigne i da se veza među ljubavnicima ne prekida ni kada su razdvojeni jedno od drugog. Dolazi do posvema neobičnog suučesništva između potrebe srca, razvoja događaja i prirodnih zakona za koje počesto pogrešno mislimo da su mehanički (bez upletanja Više sile), ravnodušni i bezimeni. Naravno, to nije i neće biti tako.

Očito je da interes za Orijentom itekako postoji, odnedavno pojačan raznim turskim sapunicama koje su preplavile hrvatske televizije, ali je jednako zbunjujuće da je zaista mali broj recentnih prijevoda. To je prije svega nasušna potreba tržišta, jer, iz ponude onoga što zovemo najljepše priče ili bajke za djecu odavno se ponavlja jedna te ista izdavačka matrica. Upravo zato su prijevodi orijentalnih priča (s arapskog i perzijskog) Besima Korkuta, Alije Bejtića i Šaćira Sikirića, urađeni polovinom prošlog stoljeća, zanimljivi i kao reizdanja potrebna tržištu. Treba spomenuti i prijevode koje su uradili srpski prevodioci, poput onog uvrštenog u ovaj broj prevoditeljice s ruskog Milene Maglić Jovanović (afganistanske priče). Međutim, prijevodi s ruskog na srpski pate od viška nepoznavanja običajnosti i vjerske specifičnosti orijentalnih kultura. Mogli bi reći da je posrijedi i nerazumijevanje kulture ali i možebitno krivo tumačenje kulturoloških znakova. Razumijevanje teksta uvelike se razlikuje u onih prevoditelja koji su sami baštinici orijentalnih kultura i prevode direktno s izvornika. Greške tada ne postoje ili su minimalne (one stilske i leksičke) te se ne može dogoditi da, iako nenamjerno, neka autentična i napredna kultura doživi svoje kvalitativno srozavanje i krivo tumačenje. U tom smislu uredništvo je intervenisalo u prijevod afganistanskih priča i učinilo znatne redaktorske promijene, koje nisu promijenile smisao u prijevodu, ali su ga, vjerujemo, koliko-toliko približile izvorniku.

Indijske priče

S arapskog preveo **Besim Korkut**

UVOD

Davno nekada živio je u dalekoj zemlji Indiji car, po imenu Depšelim. Vladao je ogromnom državom, bio je veoma moćan i bogat pa se zbog toga osilio. Počeo je tiranizirati svoje podanike, zlostavljati ih i činiti im nasilje preko svake mjere. Ukoliko je njegova moć rasla, utoliko je bivao nesnosniji. U doba cara Depšelima živio je neki mudrac, zvani Bejdeba, veoma pametan i čestit čovjek, koga su mnogo uvažavali i priznavali, i čija se riječ slušala. Vidjevši kakav zulum čini svojim podanicima car Depšelim, mudrac Bejdeba odluči da ga odvrati od toga i da ga vrati na put pravde i čovječnosti. Smislivši dobro šta će i kako će, mudrac Bejdeba odluči da jednog dana pođe caru Depšelimu. Određenog dana on obuče svoje sukneno odijelo, kakvo su u ono doba nosili mudraci, i pođe ka carskoj kapiji.

- Želim da posjetim cara zbog jednog savjeta - reče mudrac Bejdeba, kada stiže na carsku kapiju, dvoraninu koji je odobravao ulazak kod cara.

Dvoranin odmah uđe kod cara i reče mu:

- Na kapiji čeka neki čovjek, po imenu mudrac Bejdeba, pa veli da bi želio posjetiti cara zbog jednog savjeta.

Car odmah naredi da se Bejdeba uvede. Kada Bejdeba uđe kod cara, stade pred njega, najprije mu se pokloni, pa onda pade pred njega ničice na zemlju, a zatim se šuteći podiže. Caru Depšelimu bi čudno zašto Bejdeba šuti pa mu reče:

- Iako su carevi prvi u svome carstvu, ipak su mudraci ispred njih. Mudracima nisu potrebni carevi baš zato što su mudraci, a carevima su potrebni mudraci, iako su moćni i bogati. Savjeti mudraca mogu biti samo dobri, pa onda, hajde, Bejdeba, reci nam što želiš?

Kada Bejdeba sasluša što mu car reče, malo se pribra, pa se ponovo pokloni caru, preda nj na zemlju pade ničice, a onda se podiže i reče:

- Najprije ću reći ovo: Molim Svevišnjeg da caru podari dug život i da mu carstvo očuva. Meni je učinjena osobita čast što mi je car dopustio da mogu stajati pred njim. Ja sam se usudio da zamolim da me car primi zbog jednog savjeta koji bih želio samo caru da kažem. Ako mi car dopusti da govorim i zapamti moje riječi, to mu i priliči; a ako ih omalovaži, ja sam sa svoje strane učinio sve što treba da učini jedan mudrac prema svome vladaru.

- Govori, Bejdeba, šta god hoćeš! - reče mu car. - Ja ću te pažljivo saslušati samo da saznam što želiš. Kako budeš zaslužio, tako ću te i nagraditi.

- Kada mi je car, Svevišnji ga dugo poživio, dopustio da govorim koliko hoću - reče mudrac Bejdeba - neka onda car iz mojih riječi izvuče korisnu pouku, jer to želim. Car od toga može imati samo koristi, a ja ću sa svoje strane učiniti ono što mi nalaže dužnost. Zato ti, care, velim:

- O, care, ti si naslijedio svoje silne pretke koji su prije tebe osnovali i osnažili tvoje carstvo. Oni su izgradili tvrđave i utvrđene gradove, osposobili zemlju, vodili ratove, opremali vojske i vladali dugo. Imali su mnogo oružja i vladali su stoljećima u svakoj sreći i zadovoljstvu. Ali im ipak sve to, care, nije smetalo da ne ostave lijep spomen u narodu. Činili su

dobra djela za vrijeme svoje vladavine, bili su odmjereni u svojim postupcima, lijepo postupali prema svojim podanicima, iako su i oni bili izloženi iskušenjima vlasti i pijanstvu sile. A ti si, o sretni care, čija zvijezda sreće blista, naslijedio od njih zemlju, pokrajine, blago i dvorce, i sada živiš u carstvu kojim sam upravljaš. Naslijedio si čitavo bogatstvo carstva i moćnu vojsku, ali, care, ti ne vladaš kako treba. Ti si u svojoj vladavini izgubio svaku mjeru, skrenuo si s pravog puta, osilio si se, ružno postupaš sa svojim podanicima, pa zbog tebe u zemlji vlada velika nevolja. Bilo bi bolje da si pošao putem svojih prethodnika, da ideš stopama careva koji su vladali prije tebe, da se ugledaš na njih, da se čuvaš svega što te može osramotiti, da štitiš svoje podanike i da ih okrećeš na pravi put, pa da u narodu živi vječna uspomena na tebe. Eto, care, tako bi trebalo da bude, i to jedino valja. Ko u svojim postupcima nema mjere, neznalica je, i mora izigrati sama sebe, a ko upravlja s mjerom, razborit je i razuman čovjek. Razmisli, care, o svemu što ti rekoh, i neka ti to ne bude zazorno! Ja ti sve ovo rekoh kao iskreni savjetnik koji ti želi dobro, a ne sebe radi.

Kad ču šta mu Bejdeba izgovori, car se silno razljuti, pa mu doviknu:

- Nisam mogao ni pomisliti da bi se iko i od mojih dostojanstvenika usudio da mi u brk rekne ono što si mi ti izgovorio, a kamoli ti, tako sićušan i nemoćan. Zaprepašćuje me tvoja drskost i tvoj jezik koji je izgubio svaku mjeru. Zato mislim da tebe treba primjerno kazniti da bi se drugi poučili na tvom primjeru. Neka to ujedno bude opomena svakom onom koji bi pokušao da se prema carevima ponese ovako kako si se ti ponio, utoliko više kada ih carevi susretljivo primaju.

Car onda odmah naredi da se Bejdeba pogubi i raspne. Kada odvedoše Bejdebu na gubilište, car razmisli o svom naređenju i donese drugu odluku da se mudrac baci u tamnicu i stavi u okove. Tako je mudrac Bejdeba danima čamio u zatvoru, a car se za njega uopće nije raspitivao. Štaviše, niko se nije ni usuđivao da ga pred njim spomene. Ali jedne noći car ne mogaše dugo da zaspi. Bdijući tako, on pade u duboke misli pa se tad sjeti mudraca Bejdebe i njegovih riječi. "Ružno sam se ponio prema onom mudracu, a na to me navela nagla srdžba - reče u sebi car. - Eto, meni je bio došao čovjek da mi da savjet, a ja se prema njemu nisam ponio kako treba. Nisam ga smio ovako kazniti, nego je trebalo da saslušam njegove riječi i usvojim njegove savjete."

Prekorivši tako sebe, car odmah zapovjedi da mu se mudrac Bejdeba dovede. Kad Bejdebu dovedoše pred cara, car mu se obrati ovim riječima:

- O, Bejdeba, zar ti nisi, izgovorivši mi onakve riječi, pokušao da me potcijeniš i da kažeš kako ne umijem vladati?

- O, čestiti, dobronamjerni i blagi care - odgovori mu Bejdeba - Ja sam ti htio samo predočiti kako treba da vladaš, pa da i tebi i tvojim podanicima bude dobro i da ti vlast bude dugotrajna.

- Reci mi ponovo sve što si mi ranije rekao, ne izostavi ni jednog slova! - reče car Bejdebi.

Bejdeba onda poče redati svoje riječi, a car ga pažljivo slušaše. Kad je Bejdeba završio svoj govor, car ga je pogledao i naredio mu da sjedne, rekavši mu:

- O, Bejdeba, dopadaju mi se tvoje riječi, jer one prijatno djelovahu na moje srce! Ja ću još razmisliti o svemu što si rekao i gledaću da poslušam tvoje savjete.

Car onda odmah naredi da se Bejdebi skinu okovi, i kad mu ih skidoše, on ga ogrnu svojim ogrtačem, pokazujući mu na taj način da ga veoma cijeni.

Bejdeba se otada stalno brinuo da carevi postupci budu kako treba i u tome je uspijevao. Car Depšelim je živio čestitim životom i pravedno postupao sa svojim podanicima, upravo onako kako mu je mudrac Bejdeba preporučivao, pa njegovi podanici i velikaši bijahu njime zadovoljni.

Jednoga dana kopkao je car Depšelim po knjižnici svojih predaka, pa vidje kako je svakom njegovom pretku bila napisana i posvećena po neka knjiga koje su napisali indijski mudraci. I ne potraja dugo, a car Depšelim pozva mudraca Bejdebu i reče mu:

- O, Bejdeba, ti si indijski mudrac. Ja sam, evo, razgledao knjižnicu svojih predaka i vidio sam da je svaki moj predak posjedovao knjigu koja je bila njemu napisana i posvećena. Ja se bojim da ne umrem, a da u mojoj knjižnici ne ostane knjiga u kojoj će se govoriti o meni. Zato bih volio da mi baš ti napišeš takvu knjigu i želim da ova knjiga ostane kao uspomena za sva vremena! Neka ta knjiga bude po svojoj sadržini i ozbiljna, i duhovita i mudra. Ja ću postavljati pitanja, a ti na njih odgovaraj!

Saslušavši careve riječi, Bejdeba pade pred njega ničice na zemlju, a onda se diže i reče:

- O, sretni care, neka ti zvijezda uvijek blista, neka te sreća prati, budi nam živ i zdrav! Neka car pita šta god hoće, ja ću se potruditi da ga u svemu zadovoljim.

I tako je car Depšelim postavljao pitanja, a mudrac Bejdeba je odgovarao...

LAV I VO'

Car Depšelim reče mudracu Bejdebi:

- Navedi mi jedan primjer o dvojici koji se vole, a među koje je neki lukavi lažljivac bacio ugarak, i među njima stvorio neprijateljstvo i mržnju.

- Ako dva prijatelja dopuste da se u njihovo društvo ušulja lukavi lažljivac, među njima brzo pukne tikva i razvrgne se prijateljstvo - odgovori caru Bejdeba. Kao primjer za to može poslužiti ovaj slučaj. U zemlji Destavendu živio je nekakav starac koji je imao tri sina. Kad oni poodrastoše, počeše rasipati očev imetak. Nisu znali nikakvog zanata da bi pomoću njega mogli živjeti, pa ih otac zbog toga izruži i istovremeno nasavjetova. On im, između ostalog, reče:

- O, djeco moja, čovjek treba da se bori za udoban život i ugled među ljudima. Da bi to postigao, treba da stekne imetak na dozvoljen način, da ga dobro čuva, da svoj imetak unapređuje i da troši tako da poboljša život i zadovolji porodicu i svoje prijatelje. Međutim, ko ma i jedno od rečenog zanemari i zapostavi, ne može postići ono što želi. Jer, ako čovjek ne privređuje, neće imati od čega živjeti. A ako je bogat, i još usto privređuje, a nije čuvaran, imetka će mu brzo nestati i on će ostati praznih šaka. Ako se imetak zapusti i ne unapređuje, brzo ga nestaje, makar se i pretjerano štedjelo, isto kao što nestaje i surme iako se uzima koliko prione za drvce kojim se očni kapci mažu. Ako čovjek imetak rasipa i ako ga ne ulaže gdje treba, imetka će brzo nestati. Ali, upamtite, imetak može da propadne i uprkos čuvanju; on je uvijek nečim ugrožen. On mi izgleda kao ustava bez otvora i propusta u koju se sliva voda. Takvu ustavu sila vode ili ošteti, pa se ona izlije na sve strane, ili je provali, i tada sva voda uzalud oteče.

Sinovi primiše savjet svoga oca i pridržavahu ga se, jer se uvjeriše da je dobar. Najstariji između njih pođe u zemlju koja se zvala Mejun pa u putu upade u glib. Putovao je kolima koja su vukla dva vola od kojih je jednom bilo ime Šetreba a drugom Bendeba. Šetreba se zaglibi pa starčev sin i njegovi drugovi uložiše sve napore da ga izvuku, ali ne uspješe. Onda starčev sin produži put, a kod Šetrebe ostavi jednog od svojih saputnika da ga pripazi, vjerujući da će se osušiti blato i da će mu dovesti vola. Taj čovjek prenoći tu, ali mu dosadi čekanje i dodija samoća, pa ostavi vola, uputi se za svojim drugom i kad ga stiže, najprije mu javi da je Šetreba uginuo, a zatim mu reče:

- Kada čovjeku budu dani odbrojani i približi mu se smrtni čas, neće mu ništa pomoći ako se ne znam koliko čuvao smrti. Štoviše, njegova opreznost i nastojanje da se sačuva mogu da budnu kobni po njega.

Priča se da je nekakav čovjek išao predjelom u kome su živjele opasne zvijeri. Taj je čovjek znao da je taj kraj neprohodan i opasan. Usput ga presrete jedan najljući i najopasniji vuk. Kada taj čovjek vidje vuka kako ide prema njemu, prepade se, pa pogleda desno i lijevo ne bi li našao kakav zaklon, ali ne vidje ništa drugo nego nekakvo selo iza rijeke, pa žurno pođe prema njemu. Došavši do rijeke, vidje da na njoj nema mosta. Iz straha da ga vuk, koji samo što ga nije stigao, ne rastrgne, on skoči u vodu. Nije umio plivati, i udavio bi se da ga ne ugledaše i ne spasoše stanovnici onog sela u posljednjem času. Našavši se među seljacima i ne strahujući više od vuka, pribra se, i tada opazi na obali rijeke osamljenu kuću pa u sebi reče:

- Ući ću u onu kuću i u njoj ću se odmoriti.

Kada uđe u tu kuću, zateče nekoliko razbojnika koji su dijelili imovinu nekog trgovca koga su presreli na putu i opljačkali, pa hoće da ga ubiju. Čim to onaj čovjek vidje, poboja se za sebe pa se vrati u selo. U želji da se odmori od pretrpljenog straha i umora, nasloni se leđima na jedan seoski zid koji se iznenada na njega sruši i tu nađe smrt.

- Istinu govoriš, i ja sam za to čuo - odgovori mu starčev sin.

Onaj vo' zvani Šetreba izvuče se nekako poslije iz gliba i pođe. Zaustavi se najzad na jednoj livadi bogatoj pašom i vodom. Tu se, živeći spokojno, utovio, pa stade rikati. U blizini te livade nalazila se gusta šuma u kojoj je boravio ogroman lav, car toga kraja. S lavom bijahu mnoge zvijeri: vukovi, šakali, lisice, leopardi i panteri. Ovaj je lav bio na svoju ruku, nije slušao mišljenja ni jednog od svojih drugova. Kad je on čuo riku, jako se prepade jer nikada ranije nije čuo takav glas niti je kad vidio vola. Ovaj lav je bio nepokretan, nije nikuda išao, niti je ma šta poduzimao, a za hranu mu se svakog dana brinula njegova vojska. Među zvijerima, koje su živjele s lavom, bila su i dva šakala. Jednom je bilo ime Kelila, a drugom Dimna. Ti su šakali bili oštroumni, učeni i lijepo odgojeni. Jednoga dana upita Dimna svoga brata Kelilu:

- Brate, zašto se lav nikuda ne kreće, zašto nikuda ne ide, niti išta poduzima?

- Što se tebe tiče, i zašto se za to raspituješ? - odgovori mu - Mi smo pred kapijom svoga cara, zato i radimo ono što je njemu drago i ne činimo ono što ne voli; Mi ne spadamo u one ugledne koji mogu s carevima da razgovaraju i da o njihovim poslovima vode brigu. Jezik za zube, jer znaj da će svakoga ko se usudi da govori i radi ono što mu ne priliči snaći neprilika slična onoj koju je priredio stolar majmunu.

- A kako je to bilo? - upita ga Dimna.

- Pričaju da je jedan majmun gledao stolara kako pili dasku na kojoj je sjedio. Kad god bi pilom razrezao jedan lakat daske, umetnuo bi u dasku klin. Majmunu se to svidje pa ostade da i dalje gleda stolara. Stolar poslije ode nekuda nekim svojim poslom, a majmun se popne na dasku i počne da

radi ono što mu ne priliči: uzjaha na dasku, okrenu leđa prema klinu, a lice prema dasci tako da mu rep upade u procijep. Majmun onda izvadi klin te mu procijep pritisnu rep, i on se umalo ne onesvijesti od bola. Poslije nekog vremena stolar se vrati i zateče majmuna u takvom stanju. On ga poče tući i bijahu mu teže stolarove batine, nego što ga daska pritiskivala.

- Čuo sam šta reče - odgovori mu Dimna. - Ali treba da znaš da svako ne služi careve iz koristoljublja. Neko im se dodvoruje samo zato da bi obradovao prijatelja, a okaharia dušmanina. Ima ljudi koji nemaju ponosa, a to su većinom oni koji se raduju sitnicama i zadovoljavaju čime bilo, upravo kao što se pas raduje kad nađe suhu kost. Ali ljude s dostojanstvom i ponosom ne mogu zadovoljiti sitne stvari. Oni teže ka Uzvišenom, ka onome što njima dolikuje, isto kao što i lav pojuri za kamilom kad je ugleda, iako je već pred njim ulovljen zec. Zar ti ne vidiš da pas maše repom dogod mu se ne baci korica hljeba, a da slon, čija se vrlina i snaga priznaje, neće da jede donesenu hranu dok se ne pogladi i ne pomiluje po licu i dok mu se ne umiljava. Ko bogato živi i pomaže svoju porodicu i svoje prijatelje, taj će, makar i kratko živio, biti dugovjek, a ko živi u tjeskobi i neimaštini, i oskudijeva i on i porodica mu, toga se nikada nitko neće sjećati. Tko misli samo na svoj stomak, i to mu pričinjava jedino zadovoljstvo, a sve ostalo zanemaruje, ubraja se među životinje.

- Ja sam razumio šta ti reče - odgovori Kelila Dimni - ali ti utuvi u glavu ovo i znaj da svaki čovjek zauzima nekakav položaj i ima svoju vrijednost. Ako je čovjek na položaju ustaljen, treba da bude time zadovoljan. Što se mene i tebe tiče, naš je položaj takav da ne možemo niže pasti.

- Za položaje se treba boriti, i oni su svakom pristupačni, samo ako se ima dostojanstva - reče Dimna. - Čovjeka dostojanstvo može uzdići s nižeg na viši položaj, a onaj koji nema dostojanstva strovali sam sebe na nizak položaj. Teško se domoći visokog položaja, a s njega je sletjeti vrlo lako, isto kao što je teško dići na rame težak kamen, a lako ga je spustiti na zemlju. Mi baš treba da tražimo viši položaj i da se borimo za to, jer imamo dostojanstva. Zašto da se zadovoljimo sadašnjim svojim položajem kada smo u stanju da postignemo viši?

- Pa šta si odlučio? - upita ga Kelila.

- Ja namjeravam da iskoristim priliku i da se nekako nametnem lavu, jer je očigledno da je on kratke pameti. Možda će mi poći za rukom da mu se dodvorim i da na taj način steknem bolji položaj.

- A otkud ti znaš da lav ne zna šta radi? - upita ga Kelila.

- Ja to znam, jer tako osjećam i mislim - odgovori mu Dimna. - Pametan čovjek može da prozre svoga druga i spozna njegovo unutarnje raspoloženje po njegovim kretnjama i izrazu.

- Ama kako ti možeš misliti da će ti lav dati položaj kad nisi ni carev drug, niti znaš kako se carevi dvore? - upita ga Kelila.

- Snažan čovjek može da nosi težak teret makar i ne bio naviknut na to, a slabi ga neće moći ni dignuti makar mu to bilo stalno zanimanje - odgovori mu Dimna.

- Car ne nagrađuje najbolje iz svoje svite, nego odabire one koji su mu najbliži i nadomak. Davno je rečeno da je car sličan vinovoj lozi koja se ne penje uz najplemenitije drvo, nego uz ono koje joj je najbliže. Kako ti onda možeš očekivati položaj kada nisi lavu tako blizak? - upita Kelila Dimnu.

- Ja sam shvatio sve tvoje riječi i razmislio o njima, i ti istinu govoriš - odgovori mu Dimna. - Ali ti treba da znaš da nesposoban, koji zauzima visok položaj i koji je blizak caru, nije ravan sposobnome, koji je tek uspio da se caru približi. Ja ću nastojati da mojim trudom postignem visok položaj. Poznato je da na carskim vratima može ostati samo tko nije gord, tko može podnijeti uvrede i ugušiti u sebi srdžbu, ko je blag prema ljudima i umije da čuva tajnu. Samo takav može postići ono što želi - odgovori mu Dimna.

- Eto, recimo, da si nekako dopro do lava. Kako ćeš, pitam te, uspjeti da postigneš ono za čim težiš, kako ćeš kod njega steći položaj i ugled? - upita ga Kelila.

- Kad bih se približio lavu i upoznao njegovu ćud, ja bih mu obazrivo povlađivao i rijetko bih mu se kad protivio - odgovori Dimna. - Ako bi on želio nešto što je samo po sebi dobro, ja bih mu to još ljepšim prikazao, preporučio bih mu da u tome istraje, iznio bih mu kakve bi sve koristi imao od toga i stalno bih ga potsticao da to ostvari da bi se on još više radovao. Ako bi želio da učini nešto nevaljalo, ja bih ga upozorio na to i pokušao bih na sve moguće načine da ga uvjerim da će biti po njega mnogo bolje i korisnije ako to ne učini. Ja vjerujem da bih tada stekao ugled kod lava i da bi on uvidio da se ja razlikujem od drugih. Obrazovan, a umiljat čovjek može, ako hoće, da istinu proglasi neistinom a krivdu pravdom, baš kao što vješt slikar naslika na zidovima likove koji izgledaju kao da izlaze, a u stvari ne izlaze, ili kao da ulaze, a oni zaista ne ulaze. Kad lav upozna moje sposobnosti i uvjeri se da sam pametan i oštrouman, nastojat će da me prigrli i nagradi.

- Govorio ti ovo ili ono, ipak se bojim da ti car ne zabiberi, jer opasno je s carem se družiti - reče mu Kelila. - Učeni su ljudi davno rekli: "Postoje tri stvari od kojih ne preza samo luđak, a malo tko, ako s njima ima posla, ostane zdrav i čitav, a to su: druženje s carem, povjeravanje tajni ženama i pijenje otrova probe radi". Učeni ljudi su usporedili cara s brdom na koje se teško uspeti i na kome ima zrelih plodova, skupocjenog dragog kamenja i korisnih lijekova, ali je ono istovremeno i stjecište lavova, pantera, vukova i svega štetnog i opasnog. Na takvo se brdo teško uspeti, ali se još teže na njemu održati.

- Istina je to što ti reče - odgovori mu Dimna - samo, dragi moj, ako se ne pogleda opasnosti u oči, ne može se ni postići ono što se želi. Tko iz straha ostane neborben i ne nastoji da postigne ono što želi, taj u životu neće postići bogzna

što. Rečeno je: "Samo je pregalac kadar, ali ne bez izlaganja opasnosti, da druguje s carem, da trguje po moru i da izlazi na mejdan neprijatelju". Učeni ljudi su rekli da čestit i zreo čovjek treba da bude ili u društvu careva poštovan ili u društvu pustinjaka pobožan, isto kao što se i slonova ljepota može samo vidjeti kad je on divlji ili kad ga kao pripitomljenog isključivo car jaše.

- Daj bože da ostvariš šta si naumio! - reče Kelila Dimni. Dimna se onda uputi lavu. Kad je stao pored njega, duboko se poklonio u znak pozdrava.

- Ko je ovo? - upita lav jednog od prisutnih.

- Taj i taj - odgovori mu upitani.

- Poznavao sam mu oca, – reče lav, pa odmah zatim upita Dimnu:

- Šta radiš?

- Stalno sam pred carevim vratima i čekam da se štogod slučajno ne dogodi da bih caru mogao biti pri ruci. Pred carskim vratima često se događa štošta, pa je caru potreban i takav kome se ne pridaje važnost. I najneznatniji ima svojih vrijednosti, i on može biti od koristi. Čak i drvce na zemlji ponekad može da koristi kad čovjeku ustreba.

Lavu se dopadoše Dimnine riječi, i on steče utisak da je Dimna razborit i pametan, pa prisutnima reče:

- Često oštrouman i velikodušan čovjek živi zaboravljen i zapostavljen, ali ipak njegova vrijednost izbija na površinu, isto kao što i plameni jezici uvis ližu, iako ih čovjek pokušava da utrne.

Kada se Dimna uvjerio da se lavu svidio, reče mu:

- O, care, vladarevi podanici dolaze pred njegova vrata u namjeri da pokažu caru što sve oni znaju. Davno je rečeno da se vrlina najbolje ogleda u takmičenju dvaju junaka, i dvaju učenjaka. Jedan posao mogu valjano obaviti samo sposobni službenici, zato nije važno koliko ima službenika, nego kakvi su oni. To je isto kao kad čovjek uprti težak kamen i pod teretom malakše i ne znajući da mu teret ne vrijedi ništa. Čovjeku neće biti dovoljne grane, makar ih bilo i mnogo, ako su mu potrebni trupci. Ne bi trebalo sada, care, da podcjenjuješ vrijednost malog čovjeka, jer takav čovjek može da postane velik kao što i tetiva, makar bila i od uginule životinje, dobija svoju vrijednost tek kad se od nje napravi luk, jer je tada vi carevi uzimate u ruke i ona vam služi i u borbi i kad se zabavljate.

Postigavši ono što je htio, Dimni bijaše drago što mu se pružila prilika da uvjeri prisutne da je lavova naklonost prema njemu uslijedila zato što je on pametan i sposoban, a ne zbog careva poznanstva s njegovim ocem, kako su oni mislili, pa reče:

- Car ne prima u svoju svitu ljude zato što su mu njihovi očevi bili prisni prijatelji, niti ih udaljuje od sebe zbog toga što su njhovi očevi bili daleko od njega, nego on postupa na osnovu svog ličnog zapažanja. Kao što je god čovjek, koji je najpreči samom sebi, prisiljen da potraži lijek kad oboli, tako i car mora da potraži sposobne ljude ako ih nema.

Dimnine riječi veoma oduševiše lava, i on mu zato ukaza još veću počast, a onda reče prisutnima:

- Car ne treba da osporava i zapostavlja ičija prava, samo treba da ima na umu da postoje dvije vrste ljudi: opaki i ljuti kao zmije, koje kad prvi put ne ujedu, sigurno će ujesti drugi put ako se na njih nagazi; a drugi su dobroćudni i mirni kao hladno sandal-drvo, koje, ako se dugo trlja, može i da se upali i opeče.

Otada se Dimna stalno nalazio u lavovu društvu, s njim nasamo, bivao, pa mu jednog dana reče:

- Primijetio sam da car nikuda ne ide, što je razlog tome?

Dok su oni tako razgovarali, vo' Šetreba iznenada strašno riknu, pa se lav od toga uznemiri, ali mu bi mrsko da o tome ma šta rekne Dimni. Dimna primijeti da je ta rika prestrašila lava, pa ga upita:

- Da nije cara uznemirila ta rika?

- Baš me to uznemirilo - odgovori mu lav.

- Car ne treba da napušta svoje mjesto zbog nekakvog glasa - reče mu Dimna - Davno su učeni ljudi rekli da od svakog glasa ne treba strahovati.

- Pa, možeš li ti meni navesti kakav primjer za to? – upita ga lav.

- Pričaju da je jedna lisica došla u nekakvu šumu u kojoj je o jedno drvo bio obješen bubanj. Kada god bi duhnuo vjetar kroz grane tog drveta, zanjihao bi ih, i one bi udarile o bubanj, pa bi se tada čuo jak i zvonak glas. Čuvši taj zvonki glas, lisica pođe prema bubnju. Kad je došla tamo, primijeti da je bubanj velik pa pomisli da je on pun loja i mesa. Mnogo se namučila dok ga nije poderala. Kada se uvjeri da je bubanj šupalj i da u njemu nema ništa, uzviknu: Ne znam, ali mi se čini da su najbeznačajnije stvari najzvonkije i najveće! Ja ti navedoh ovaj primjer - reče Dimna lavu - da se uvjeriš da bi i taj glas, koji nas je uplašio, bio beznačajniji nego što nam je izgledalo, kad bi ga izbliza čuli. Ako car želi neka ostane gdje je, a neka mene pošalje tamo da mu donesem pravu vijest o tome glasu.

Lav se složi s Dimnom i dozvoli mu da ode tamo otkuda je dopirao glas. Dimna se onda uputi u pravcu Šetrebe. Čim je Dimna izišao od lava, lav se zamisli i pokaja što ga je poslao tamo.

- Nisam postupio kako treba što sam Dimnu prisno prigrlio i što sam mu otkrio svoju tajnu - reče u sebi lav - jer se on vucarao pred mojom kapijom kao nitko i ništa. Nije pametno da car lakomisleno povjeruje ljudima koji obijaju carske pragove, pa ostanu i bez svoje krivice dugo nezapaženi. Isto tako car se ne smije oslanjati ni na ljude kojima je lično učinio zulum, koje poznaje kao pohlepne i nezajažljive, koje je snašla kakva bijeda i nevolja pa ih on ne prihvati, ili koji su zgriješili, pa se boje kazne, ili koji priželjkuju caru nesreću iz koje bi za sebe izvukli korist, ili koji se boje da ne bi ono što bi caru

koristilo, njima štetilo, ili, najzad, koji su s carevim neprijateljima u dobrim odnosima, a s prijateljima na ratnoj nozi. Dimna je neobično pametan, obijao je moje pragove i ostao dugo nezapažen. Zebem da me zbog toga nije zamrzio i da ga to ne ponuka na izdaju svog cara, pa da ne pomogne mog neprijatelja protiv mene i pred njim me okleveće. Može Dimna kojim slučajem i da utvrdi da je onaj što je riknuo moćniji od mene, pa da njega prizna za cara i s njim pođe protiv mene.

Lav onda ustade i malo prohoda. Ne potraja dugo kad eto ti Dimne. Opazivši Dimnu, lav se veoma obradova i vrati na svoje pređašnje mjesto. Kada mu Dimna priđe, on ga upita:

- Šta je to tamo, šta si vidio?

- Vidio sam vola. Taj vo' je riknuo i njegov si glas ti čuo, care - odgovori mu Dimna.

- Je li snažan? - upita ga lav.

- Nije baš jak - odgovori mu Dimna - bio sam blizu njega, s njim sam razgovarao kao što razgovara jednak s jednakim i nije mi mogao ništa.

- Ama, da se ti nisi u njemu prevario, nemoj ga nipošto potcjenjivati! - reče lav. - Jak vjetar se i ne osvrće na slabašnu travu, nego čupa visoke palme i ogromna drveta.

- Nemoj se ti njega nimalo plašiti, care, i neka te on ne uznemirava! Ja ću ti ga dovesti i prisiliću ga da ti bude pokoran rob - odgovori mu Dimna.

- Pa de, učini šta si naumio! - reče mu lav.

Dimna se onda uputi volu Šetrebi, i kad se sastade s njim reče mu neustrašivo i s omalovažavanjem:

- Hajde sa mnom, poslao me lav po tebe! Naredio mi je da ti kažem da ti neće uzimati za zlo što mu nisi prije došao na poklonjenje, ako iz ovih stopa pođeš sa mnom. Ako se budeš skanjivao, naredio mi je da se brzo vratim i da ga izvijestim o tome.

- A ko ti je taj lav što te meni poslao? - upita Dimnu Šetreba. - Gdje je on, i što radi?

- On je car zvijeri, a nalazi se tu i tu i ima ogromnu vojsku - odgovori mu Dimna.

Šetreba se prepade kada ču za lava i zvijeri, pa reče:

- Ako mi ti možeš zajamčiti život, ja ću s tobom poći do lava. Dimna ga onda uvjeri da mu se neće ništa dogoditi pa s njim krenu. Kad je Dimna uveo Šetrebu kod lava, lav ga lijepo primi i upita:

- Kada si došao u ove krajeve i šta te u njih dovelo? Vo' Šetreba mu ispriča sve po redu, a lav mu na to reče:

- Budi moj nerazdvojni drug, a što se mene tiče, ja ću znati da te cijenim!

- Bog ti dao svako dobro! - reče Šetreba hvaleći lava.

Kasnije je lav još jače prigrlio Šetrebu, još mu je veću čast ukazivao, s njim se potpuno sprijateljio, svoje mu tajne povjeravao i u svemu se s njim savjetovao. Kako je koji dan prolazio, lav se volu sve više divio, sve ga je više volio, sve je s njim usrdniji bio tako da mu Šetreba postade najprisniji drug. Kada Dimna vidje da se Šetreba bez njega i njegovih drugova druži s lavom, da je postao carev savjetnik i da se car s njim nasamo druži i zabavlja, silno mu pozavidje i njegov gnjev dostiže vrhunac. Dimna se onda požali na ovo svome bratu Kelili i reče mu:

- Zar se ne čudiš, brate, mojoj kratkoj pameti i nespretnosti? Ja sam mislio da lavu pomognem, a zaboravio sam na svoj vlastiti interes. Dovedoh mu vola Šetrebu koji me istisnu sa položaja.

- Ama najprije ti meni reci što ti misliš, i šta si odlučio da činiš? - upita ga Kelila.

- Što se mene tiče, ja od lava više ne očekujem kakav bolji položaj, ali ću se truditi da se vratim na položaj na kome sam ranije bio. Pametan čovjek treba da crpi pouku iz svojih ranijih grešaka da mu se tako nešto ponovo ne bi dogodilo, bilo danas, bilo sutra. Isto tako on mora da uvijek vodi računa o svojim ranijim uspjesima i da nastoji da ih postiže i ubuduće. Kad pomislim na koji sam način istisnut s položaja i kad mi na um padnu napori koje ulažem da ga se ponovo domognem, meni ne preostaje ništa drugo nego da onoga što pase travu lišim života. Kad vola nestane, ja se mogu tek tada domaći svog ranijeg položaja. A i za lava bi to, po svoj prilici bilo bolje, jer prevelika prisnost s volom može ga samo osramotiti i umanjiti mu ugled.

- Ja mislim da se lav neće osramotiti niti će imati kakve neprilike što o volu tako misli i što ga toliko cjeni - reče Kelila.

- Kada car nema pametnih, povjerljivih i odlučnih suradnika, savjetnika i upravljača i ne nastoji da ih nađe, kada u zemlji vladaju bune i neredi, kad previše voli žene, sijela, zabave, piće, lov i drugo, kad za malenkost psuje, vrijeđa i tjelesno kažnjava ljude, kad su nerodne godine, pa nastupi pomor stoke, podbace prihodi i dožive se neuspjesi u ratnim pohodima i, najzad, kad je neopravdano oštar ili blag - sve to što ti nabrojah, ako kojim slučajem cara snađe, može ga lako upropastiti. Lav se po mome mišljenju zaljubio u vola, i to mu može okrnjiti ugled.

- Kako se ti možeš boriti protiv vola kada je on od tebe jači, kada ga lav poštuje više nego tebe i kada ima više prijatelja? - upita ga Kelila.

- Ama, nemoj ti gledati što sam ja mali i slab! - odgovori mu Dimna. - Nije u tome stvar, nije važno da li je neko snažan ili slab, krupan ili sitan, jer često mali i nejaki mogu postići svojom lukavošću i oštroumnošću ono što nisu u stanju mnogi jaki. Pa zar ti nisi čuo da je slabi gavran prevario crnu zmijurinu i ubio je?

- A kako je to bilo? - upita ga Kelila.

- Pričaju da je neka gavranuša imala gnijezdo na jednom drvetu koje je raslo na brdu. U njenoj je blizini bila rupa crne zmijurine. Kad god bi gavranuša izlegla mlade, zmija bi se prikrala njezinim ptićima, pa bi ih pojela. To gavranušu teško ožalosti, pa se potuži jednom šakalu, svom prijatelju, i reče mu:

- Ja želim da se s tobom posavjetujem o jednoj svojoj odluci.

- A što je to? - upita je šakal.

- Odlučila sam da odem onoj zmijurini pa da joj, kada bude spavala, kljunom iskopam oči, ne bih li je se tako oslobodila - reče gavranuša.

- Ne valja to što si smislila ni prebijene pare! - odgovori joj šakal. - Gledaj ti da ostvariš svoju želju tako da sebe ne izlažeš opasnosti! Čuvaj se, da te ne snađe ono što je snašlo patka kada je htio da ubije raka, pa ubio sama sebe.

- A kada je to bilo? - upita ga gavranuša.

- Pričaju da je neki patak bio savio gnijezdo u jednom šumarku u kome je bilo jezerce sa dosta ribe. Taj je patak dugo živio loveći te ribe, ali kad je ostario nije ih više mogao loviti, pa izgladni i pade u veliku bijedu. Sav žalostan potrudi se da nađe neki izlaz. Pored njega prođe jedan rak, koji mu se, primijetivši njegovu tugu i nevolju, približi i upita ga:

- Zašto si ti, ptico, tako tužna i žalosna?

- A kako neću biti žalostan? - odgovori mu patak. - Ja sam živio loveći ribe na ovom mjestu, a danas sam vidio dva ribara kako prođoše pored ovog mjesta i jedan reče drugome: "Ovdje ima mnogo ribe, hoćemo li najprije nju da lovimo?" "Ja sam na tome i tome mjestu pronašao da ima više ribe nego ovdje - odgovori mu drugi. - Započnimo lov tamo, pa kada završimo, doći ćemo i ovdje, i sve ćemo ribe pohvatati". Ja znam da će oni - reče patak raku - kada završe onamo, doći do ovoga jezerceta i pohvatati svu ribu. A kada se to dogodi, to će onda biti moja pogibija i moj kraj.

Rak istoga časa ode ribama i to im saopšti. A one se odmah obratiše patku, zatražiše od njega savjeta rekavši mu:

- Mi ti dođosmo da nas posavjetuješ, jer se pametan i sa svojim neprijateljima savjetuje.

- Ja se ne mogu nositi sa ona dva lovca - odgovori im patak. - Ja ne znam drugog izlaza nego da pređete u obližnju rijeku u kojoj ima mnogo vode i riba, i koja je obrasla šibljem. Ako vam pođe za rukom da tamo pređete, biće vam dobro i imaćete dosta hrane.

- Tu nam uslugu niko drugi ne može učiniti nego ti! - odgovoriše mu ribe.

Patak onda poče svakoga dana da prenosi po dvije ribe, samo bi ih odnosio na jedan brežuljak i tamo jeo. Tako jednoga dana kad patak dođe da uzme i prenese dvije ribe, rak mu priđe i reče mu:

- Ama i ja se također bojim da ostanem ovdje, jer se osjećam nekako usamljen. Odnesi ti i mene u tu rijeku!

- Patak ga uze i s njim odletje. Ali kada se približile onom brežuljku na kome je patak jeo ribe, rak baci pogled i ugleda hrpu ribljih kostiju. On se onda uvjeri da je patak pojeo sve ribe i da sada hoće i njega da pojede.

- Kada se čovjek sretne sa svojim neprijateljem na poprištima borbe i zna da će tu nastradati, borio se ili ne, on i tada treba da se brani i da čuva svoju čast - zaključi u sebi rak, pa svojim kliještima stisnu patka za vrat i udavi ga.

Rak se poslije toga vrati preostalim ribama i reče im šta se sve dogodilo.

- Ja ti navedoh ovaj primjer - reče šakal gavranuši - da se uvjeriš kako poneko lukavstvo može da upropasti i lukavog. Ali ja ću te naučiti kako će zmija glavom platiti, samo ako to budeš mogla izvršiti. I znaj da ti od toga ne možeš stradati, naprotiv, ti se tako i jedino možeš spasti.

- A kako? - upita ga gavranuša.

- Ti ćeš letjeti i u letu motriti ne bi li opazila kakav ženski nakit. Čim ga opaziš, zgrabi ga pa leti i spuštaj se dok ne dođeš do rupe te zmijurine, samo pazi da se svijetu ne izgubiš iz vida. Kad doletiš do rupe, onda nakit baci pored nje. Čim ljudi to vide, oni će nakit uzeti i tebe izbaviti od te zmijurine.

Gavranuša posluša šakala i diže se u vazduh. Kružeći ugleda ženu nekog velikaša kako se na krovu kupa i kako je svoje odijelo i nakit stavila na stranu. Gavranuša sletje kao strijela, zgrabi jedan đerdan i s njim odletje. Ljudi pođoše za njom, a ona je neprestano letjela i spuštala se da bi je svak vidio, dok se ne nadvi nad rupu one zmijurine. Tad baci pred rupu onaj đerdan naočigled svih posmatrača. Kada ljudi dođoše do te rupe, nađoše i uzeše đerdan, a zmijurinu ubiše.

- Ja sam ti sve ovo ispričao - reče Dimna Kelili - da se uvjeriš kako se lukavstvom može postići više nego snagom.

- Bilo bi to tako kao što ti veliš - odgovori Kelila Dimni - da vo' nije i jak i pametan. Ali šta mu ti možeš kada on ima i snage i pameti.

- Vo' je, kao što ti reče, i jak i pametan, ali on mi priznaje da sam mu valjao. Ja sam kadar da ga pobijedim, kao što je zec pobijedio lava.

- A kako je to bilo? - upita ga Kelila.

- Pričaju da je u nekom kraju koji je bio bogat pašom i vodom živio jedan lav. U tom je kraju bilo mnogo divljih životinja koje su živjele u izobilju, ali nisu bile zadovoljne i spokojne, jer su strahovale od lava. One se jedanput sakupiše, odoše lavu i rekoše mu:

- Ti s trudom i velikom mukom uspijevaš da uhvatiš poneku od nas. Mi ćemo ti nešto predložiti što će za tebe biti dobro, a i mi ćemo biti spokojne. Ako ti nama zajamčiš miran život i ne budeš nam ulivao strah u kosti, obavezujemo se da ti svaki dan pošaljemo po jednu životinju u ručano doba.

Lav pristade na to, nagodi se s njima, i one se pridržavahu ugovora. Poslije nekog vremena dođe red na zeca da bude lavov ručak, pa se on obrati divljači ovim riječima:

- Ako vi meni pomognete, a to vam neće biti uzalud, ja se nadam da ću vas osloboditi od lava.

- Šta tražiš da uradimo? - upita ga divljač.

- Tražim da naredite onome, koji me bude vodio lavu da ne žuri, kako bih malo zakasnio.

- Pristajemo! - odgovori mu divljač.

Zec pođe lavu, ali je usput zastajkivao u namjeri da ne stigne u lavovo ručano doba. Došavši tamo, on sam polako priđe lavu, koji bijaše veoma ogladnio i ljut. Lav ustade sa svoga mjesta, pođe prema zecu i upita ga:

- Otkuda dolaziš?

Ja sam izaslanik divljih životinja. Poslaše po meni jednoga zeca tebi za ručak. Neki drugi lav pođe putem za mnom, ote mi zeca i reče: "Jedini ja imam pravo na ovaj kraj i na divljač u njemu". "Ovo je carev ručak koji mu je po meni poslala divljač, ne otimaj mu ga!" - rekoh mu ja. - On te opsova i izgrdi, pa, evo, ja navrat-nanos dotrkah da te o tome obavijestim.

- Hajde sa mnom, pokaži mi gdje je taj siledžija! - reče lav zecu.

Zec odvede lava do jedne jame, koja je bila puna bistre vode, nadnese se nad nju i reče:

- Evo, ovdje je!

Lav se nadnese nad jamu, pa u vodi ugleda svoju i zečevu sjenku i ne posumnja u ono što mu zec reče. Skoči put onog lava kojeg je ugledao u vodi da se s njim obračuna, ali se u jami utopi. Zec se onda vrati divljim životinjama i kaza im šta je s lavom učinio.

- Ako si kadar da i vola na neki način upropastiš, a da se time lavu ne nanese šteta, ti to učini, jer je vo' dozlogrdio i meni, i tebi, i ostaloj vojsci - reče Kelila Dimni. - Ali ako ti moraš ništeći vola upropastiti i lava, onda se ne usuđuj da to činiš, jer bi to bilo vjerolomstvo i s moje i s tvoje strane.

Prođe dugo vremena, a Dimna ne ode lavu. Dođe mu kasnije kad je lav bio sam.

- Ama gdje si ti, odavno te nisam vidio? - upita lav Dimnu. - Da te nije kakvo dobro zadržalo?

- Da je bogdo dobro, care! - odgovori mu Dimna.

- Da se nije šta desilo? - upita ga lav.

- Ama dogodilo se ono što nije želio ni car niti iko od njegove vojske - odgovori mu Dimna.

- A šta to? - upita ga lav.

- Nevaljale riječi - odgovori mu Dimna.

- Ispričaj mi to! - reče uznemireno lav.

- Te su riječi takve, care, da nisu prijatne onom što ih sluša, a da se ne usuđuje da ih izgovori onaj koji treba da ih kaže. Ti si, care, visoka ličnost, pa samo je po sebi razumljivo da meni neće biti prijatno ako kažem ono što tebi nije drago. Ja pouzdano znam da ti vjeruješ u moju iskrenu ljubav i da više cijenim tebe nego samoga sebe. Ponekad mi se učini da nećeš povjerovati u ono što ću ti kazati, ali kada se sjetim i pomislim da smo mi, divlje životinje, zavisne od tebe, onda nemam kud nego da izvršim ono što mi dužnost nalaže, iako me nisi pitao za to i ma da strahujem da ćeš me saslušati. Davno je rečeno: "Ko izbjegava da da savjet svome caru i kaže što misli prijatelju, taj vara samog sebe".

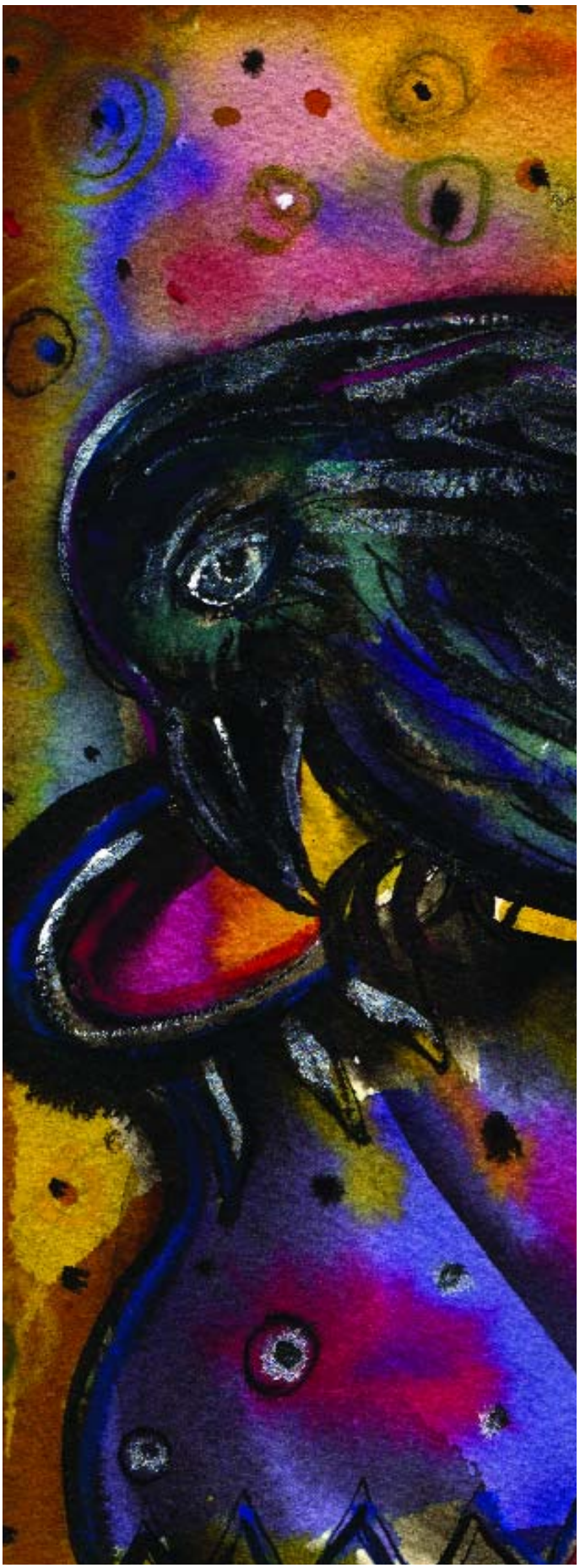

- A što je to? - upita ga lav.

- Meni je pričao neki povjerljivi i istinoljubivi, da se vo' Šetreba nasamo došaptavao s glavarima tvoje vojske i da je rekao: "Ja sam već upoznao lava, dokučio sam šta misli, vidio sam njegovu snalažljivost i snagu i sada mi je jasno da će on iz dana u dan bivati slabiji i nemoćniji. Imaćemo ja i on posla!" Kad sam to čuo, uvjerih se da je Šetreba izdajnik. Ti si ga odlikovao kako može biti bolje i učinio si ga ravnim sebi pa on sada misli da je ono što si i ti. Odsada će on na svakom koraku gledati da ti naudi, a poslije tebe on će se dočepati tvoga carstva! Davno je rečeno: "Ako car primijeti da se neki čovjek s njim izjednačio ugledom i položajem, neka ga odmah uništi, jer ako s njim tako ne postupi, biće sam uništen". A Šetreba bolje no iko zna kako treba postupati. Pametan je onaj koji pripremi otstupnicu prije nego se ma šta dogodi, a ti, care, nisi spreman da suzbiješ ako se slučajno štogod dogodi. Rečeno je: "Ima tri vrste ljudi, odlučnih, odlučnijih i slabića. Odlučan je onaj koji se ne zbunjuje niti plaši, jer se pomoću svoje snalažljivosti, svog lukavstva i razboritosti zna izvući iz škripca. Odlučniji od ovoga je onaj koji unaprijed sve pripremi, koji može da predosjeti nesreću prije nego što se ona dogodi, koji može da utvrdi kakve je ona naravi i da je onemogući kao da je čitavog života imao s njom posla. Eto, takav je u stanju da i bolest i svaku drugu nedaću na vrijeme spriječi. Nemoćni je onaj koji se koleba, priželjkuje nešto i skanjuje se u svojim odlukama dok ne nastrada. Kao primjer za to može da posluži slučaj triju riba.

- A kako je to bilo? - upita ga lav.

- Pričaju da su u nekoj lokvi živjele tri ribe: oštroumna, još oštroumnija i nerazborita. Ta je lokva bila na jednoj visoravni, kojoj gotovo niko nije mogao prići. Pored nje je protjecao jedan potok. Slučaj htjede da pored tog potoka prođu dva ribara i da ugledaju tu lokvu. Njih dvojica se dogovore da se sa svojim mrežama vrate do te lokve i da pohvataju sve ribe koje su u njoj. Ribe čuše njihov razgovor. Čim ona najoštroumnija ču šta oni govore, posumnja u njih, poboja ih se, pa, ne obazirući se ni na šta, iziđe kroz otvor kojim je uticala voda iz potoka u lokvu. Ona oštroumna otade na svome mjestu dok ne dođoše ona dva ribara. Kad ih ona vidje i saznade šta oni žele, pohita da iziđe kroz otvor kojim voda utiče, kad tamo, a ribari začepili to mjesto. Vidjevši to, ona reče:

- Ja sam se skanjivala, evo, ovo je posljedica skanjivanja. Kako ću se izvući iz ovog škripca? Rijetko kada koristi i prebrzo i sporo dovijanje. Samo pametan nikada ne gubi nadu. On nikad ne očajava, on uvijek razmišlja i trudi se.

Riba se onda napravi kao da je mrtva, pa poče ploviti po površini vode, izvrćući se, čas na leđa, čas na trbuh. Ona dva ribara je uzeše i metnuše na zemlju između rijeke i lokve, a ona se odmah baci u rijeku i tako se spase.

- A što se tiče one nerazborite ribe, ona je po vodi lutala tamo amo dok ne bi ulovljena.

- Dobro sam te razumio - reče lav Dimni - ali ja mislim da vo neće mene prevariti i da mi ne želi zlo. Kako bi to on mogao uraditi kada mu nisam nikad ništa ružno učinio. Nema dobra koje mu nisam učinio, niti želje koju mu nisam ispunio.

- Nevaljalac može da se pravi iskren sve dotle dok se ne uzdigne na položaj kojeg nije dostojan - reče Dimna lavu. - Kada se domogne jednog položaja, traži još veći. Takvi su naročito izdajnici i grešnici. Nevaljalac služi cara i prema njemu je tobože iskren samo iz straha. Kada se u svemu zadovolji i kada se prestane bojati, odmah se pokaže onakav kakav je. Isto kao što je i pseći rep prav dok je zategnut, a čim se opusti on se savije i zakovrne. Znaj, care, nije pametan onaj koji od svojih savjetnika ne prima i savjete koji su mu neprijatni. Takav car je sličan bolesniku koji ne sluša ljekara i radi šta hoće. Potrebno je da carev pomoćnik podstiče svog cara na sve ono što njegovu vlast može osnažiti i ljepšom učiniti, a da ga čuva od svega što bi mu moglo naškoditi i nanijeti sramotu. Najbolji su oni prijatelji i pomoćnici koji su kod savjetovanja najmanje licemjerni. Najbolji su oni poslovi čiji se ishod može samo pohvaliti, najbolja je ona žena koja se slaže sa svojim mužem, najbolja je ona pohvala koja se čuje iz usta čestitih ljudi i najbolji je onaj car koji nije nadut. Davno je rečeno: "Ne bi trebalo da san prija onome kome su vatra jastuk, a zmije dušek". Kada čovjek osjeti da mu drug hoće da učini nažao, ne smije mu više vjerovati. Nisu pametni oni vladari koji sve olako shvaćaju i koji malo razmišljaju o budućnosti. Oni su u tome najsličniji razjarenom slonu, koji se dok je razjaren ni na što ne osvrće. Ako takvog vladara štogod ožalosti, on preko toga olako prelazi, a ako učini kakvu nesmotrenost, on to svaljuje na svoje najbliže.

- Ti mi izgovori teške riječi, ali su riječi iskrenog savjetnika snošljive - reče mu lav. - Ako je vo' Šetreba moj neprijatelj kao što ti veliš, on ipak nije u stanju da mi ma kakvo zlo učini. Kako bi on to i mogao kada se hrani travom, a ja mesom. Ja se mesom takvih hranim, pa zašto da ga se bojim. Ali ja njega ne mogu iznevjeriti zato što sam ga ranije hvalio i što sam mu sačuvao život. Ako bih postupao drukčije nego dosada, onda bih pljunuo na svoje mišljenje, ispao bih neznalica i prekršio bih riječ koju sam dao.

- Nemoj da te prevari to što govoriš: "Ja se hranim mesom takvih, pa se zato i ne bojim". Ako Šetreba ne mogne sam nauditi tebi, on će naći načina, da ti to ko drugi učini. Rečeno je: "Ako neko poželi da makar kraće vrijeme proboravi kod tebe kao gost, a ti ne budeš poznavao njegovu narav, nemoj mu vjerovati i misliti da si siguran, jer možeš zbog njega nastradati kao što je nadrljala uš zbog buhe.

- A kako je to bilo? - upita ga lav.

Pričaju da se jedna uš dugo nalazila u postelji nekog bogataša. Ona mu je pila

krv dok je on spavao, a on to nije ni osjećao. Lazila je polako i življaše neko vrijeme tako dok je jedne noći ne zamoli buha da je primi u goste.

- Dobro, prenoći noćas kod nas, ima ovdje lijepe krvi i meka postelja! - reče joj uš.

Buha ostade kod nje na konaku. Kada bogataš leže u postelju, buha na njega skoči i tako ga žacnu da ga probudi i san mu razbije. Bogataš ustade i naredi da mu se postelja pretrese. Sluge pregledaše postelju, ali primijetiše samo uš, koju uhvatiše i ubiše, a buha pobježe.

- Ja ti navedoh ovaj primjer - reče Dimna lavu - da znaš da se od zloga ne može niko zaštititi. Ako zao čovjek ne bude kadar da to učini lično, zlo će se ipak dogoditi njegovim posredstvom. Ako se ti ne bojiš Šetrebe, boj se ostalih svojih vojnika koje je on nahuškao protiv tebe i privolio ih da ti budu neprijatelji.

Dimnine riječi djelovaše na lava, pa lav reče:

- Pa što ti onda misliš i što mi savjetuješ?

- Ko ima kvaran zub stalno će trpjeti bol sve dok taj zub ne izvadi. Nema mira dok se zaostala hrana iz stomaka ne izbaci, a neprijatelja kojeg se bojiš, treba ubiti - odgovori mu Dimna.

- Ti si kriv što mi sada Šetreba više nije u volji. Ja ću po njega poručiti i kad dođe reći ću mu šta mislim o njemu, a zatim ću mu narediti da ide kud mu je drago - reče lav Dimni.

Dimni to ne bijaše drago, jer je znao da će se lav uvjeriti da je neistinu govorio čim porazgovara sa Šetrebom. A kad od Šetrebe sve čuje, lavu će onda biti jasno da ima posla s varalicom i lažovom, pa lavu reče:

- Ja smatram da nije ni pametno ni razborito da ti Šetrebu zoveš k sebi. Neka car o tome promisli! Ja se bojim da se Šetreba, kada to osjeti, odmah ne podigne protiv cara. Ako se on bude s tobom borio, boriće se spreman, a ako se od tebe rastane, rastaće se na takav način da će te to osramotiti. Pametni carevi ne kažnjavaju javno onoga koji tajno učini prestup. Za svaku krivicu oni nađu i kaznu: za javnu krivicu postoji javna kazna, a za tajnu, tajna kazna.

Kada car nekoga kazni na osnovu sumnje i ne uvjeri se da je kažnjeni kakav zločinac, onda on sebe kažnjava i sebi čini nepravdu - primijeti lav.

- Ako je već takvo carevo mišljenje, neka onda car nipošto ne primi Šetrebu sve dok ne bude sasvim spreman. Čuvaj se, care, da te Šetreba ne prevari i ne iznenadi! Ja mislim da će car, kada mu Šetreba uđe, primijetiti da je on odlučio da učini nešto krupno. A da je to tako uvjerićeš se, care, lako, jer ćeš primijetiti da je Šetreba promijenio boju lica i da mu udovi dršću. Vidjećeš ga kako se obazire desno i lijevo i kako vrti rogovima kao da hoće da se bode i bije.

- Ja ću biti na oprezu - odgovori mu lav. - Ako primijetim to što ti napomenu, onda će mi biti sve jasno i neću više ni najmanje sumnjati.

Kada Dimna pripremi i okrenu lava protiv vola, uvjerivši se da je potpuno uspio u onom što je htio, on onda odluči da ode volu da i njega natutka protiv lava. Iz bojazni da car ne bi doznao za njegov odlazak volu, Dimna odluči da ga o tome obavijesti i da mu se preporuči, rekavši mu:

- O, care, kako bi bilo da odem Šetrebi, da pogledam što radi i oslušnem što govori? Možda ću nekako dokučiti njegove tajne misli pa da o tome i ostalom što primijetim izvijestim cara?

Lav na to pristade. Dimna se onda uputi Šetrebi i uđe mu tobože tužan i žalostan. Kada ga vo' ugleda, najprije ga pozdravi, pa mu onda reče:

Što je uzrok tvojim vrlo rijetkim posjetama? Odavno te nisam vidio. Kakva te sreća nanijela?

- A kada je bilo dobro onome koji nije svoj gazda i čiji život zavisi od onoga u koga se ne može pouzdati? Takav je stalno u opasnosti i strahu, nikada nije siguran.

- Šta se dogodilo? - upita ga Šetreba.

- Dogodilo se ono što je suđeno i što mora biti. Ko se može boriti protiv sudbine? Ko je na ovom svijetu postigao ma šta veliko, a da se nije osilio? Ko je ostvarivao svoje želje, a da se najzad nije prevario? Ko je išao za svojom strašću, a da se nije nasamario? Ko je od nitkova nešto zatražio, a da nije bio odbijen? Ko se družio sa nevaljalima, a da je ostao nepošteđen? Ko se družio s carem, a da je bio siguran za svoj život i da mu je on ostao duže naklonjen?

- Ama, što to čujem od tebe, izgleda mi da si nešto posumnjao u lava i da si ga se prepao - reče mu Šetreba.

- Da, posumnjao sam u njega, ali to se ne tiče mene.

- A koga se onda tiče? - upita ga Šetreba.

- Ti znaš što je između mene i tebe i što ti dugujem, znaš da sam ti onoga dana kada me lav poslao tebi dao tvrdu riječ. Sada ti moram kazati što sam doznao da bih te zaštitio, jer me strah da lav što ne učini.

- Pa što si to čuo? - upita ga Šetreba. - Pričao mi je jedan koji je upućen u sve, koji uvijek govori istinu i u čije se riječi ne može posumnjati da je lav rekao nekim svojim prijateljima i sabesjednicima: "Sviđa mi se Šetrebina debljina i smatram da on više ne treba da živi. Ja ću ga zaklati i njegovim mesom nahraniti sebe i svoje drugove". Kad sam čuo te riječi i uvjerio se da će lav prekršiti zadanu riječ, dođoh da te o tome obavijestim i da tako odužim svoj dug prema tebi. A ti se, bogme, spašavaj sada kako znaš i umiješ.

- Kada Šetreba sasluša Dimnu, sjetivši se tvrde riječi koju mu je on dao, i kada razmisli o lavu, pomisli da Dimna govori istinu i da je prema njemu iskren. On povjerova da je stvar vjerovatno onakva kako je pretstavlja Dimna, i to ga zabrinu pa reče:

- Nije lijepo što lav hoće da pogazi svoju zadatu riječ. Otkako se s njim družim, nisam učinio ništa nažao ni njemu

niti ikome iz njegove vojske. Ja samo mislim da je lava neko natutkao protiv mene, da me neko kod njega oblagao i da je on sada u velikoj nedoumici. S lavom se druže nevaljalci, i on se već uvjerio da oni lažu i da nije istina ono što je od njih o drugima čuo. Druženje sa nevaljalima često natjera onoga koji se s njima druži da misli ružno o čestitima i da zbog toga griješi, kao što je pogriješila i patka. Vele da je jedna patka ugledala otsjaj zvijezde u vodi, pa pomislila da je to riba. Trudila se da je ulovi, ali poslije nekoliko uzaludnih pokušaja uvjerila se da je to varka, pa je od toga odustala. Sutradan je stvarno ugledala ribu i pomislila da je to isto ono što je juče vidjela, pa nije ni pokušala da je ulovi. Ako lav bude povjerovao u laž koja se protiv mene iznosi, onda će se i meni dogoditi ono što se dogodilo drugima. Ali ako nije nalagano na me, a lav ipak želi da mi bez razloga učini zlo, onda je to zaista vrlo čudno. Davno je rečeno: "Čudno je to da čovjek nastoji da ga njegov drug zavoli, pa ne uspije u tome, ali još je čudnije ako ga umjesto toga drug zamrzi". Ako se neko opravdano ljuti, on se može i odljutiti i oprostiti onome na koga se ljutio, jer ako je srdžba nečim prouzrokovana, nje može nestati nestankom samog uzroka. Ali ako se neko ljuti bez razloga, onda nema nade da će oprostiti. Ja sam, eto, razmišljao i ne vidim da između mene i lava postoji išta što bi nas moglo zavaditi. Života mi moga, niko nije u stanju, ako se dugo druži s prijateljem, da bude uvijek oprezan i priseban i da ne učini nešto što nije po volji njegovu prijatelju. Samo će pametan i vjeran čovjek, kada njegov drug nešto pogriješi, promisliti o toj njegovoj grešci, i utvrditi kolika je, bilo da je učinjena hotimično ili nehotice. On će također razmisliti i o tome da li ga neće poklopiti kakva bijeda ako oprosti svome prijatelju. Ali kad se uvjeri da neće, on će mu oprostiti kad god bude mogao. Ako lav misli da sam štogod skrivio, ja te krivice nisam svjestan. Ali mi se čini da je lav mogao o meni donijeti pogrešan sud da sam drzak i neposlušan zato što nam se ponekad nisu mišljenja podudarala. Ja smatram da u tome nema nikakva grijeha što sam se ponekad, i to vrlo rijetko, suprotstavljao njegovu mišljenju ako je ono bilo upereno protiv zdravog razuma i svega onoga što je dobro i korisno. To nisam nikada činio pred glavarima njegove vojske i njegovim prijateljima, nego sam uvijek s njim nasamo govorio, i to šapćući, kako obično govore oni koji imaju strahopoštovanje prema nekome. Ja znam da se još više zapetlja i uvali u još veću nepriliku svaki onaj koji sili svoje prijatelje da se uvijek slažu s njegovim mišljenjem, koji, kad je bolestan, traži od ljekara ustupke i koji prisiljava pravnike da tumače zakon kako njemu godi. Ako se lav ne ljuti na me zbog ovog što ti rekoh, onda je, možda, po srijedi carev bijes. A drugovati s carem veoma je opasno, makar to druženje s njim bilo iskreno, prijateljski i u ljubavi. Ako ni to nije, onda ja samo mogu stradati zbog svojih vrlina. A ako nije ni jedno ni drugo, onda je po srijedi neminovna sudbina. Sudbina će lavu oduzeti snagu i žestinu i otjeraće ga u grob. Ona ponekad omogućuje čak i nejakom čovjeku da uzjaše na razbješnjelog slona, ona zmiji otrovnici određuje ko će joj iščupati otrovni zub i s njom se poslije toga igrati, ona od nemoćnog stvara odlučnog čovjeka, ona zbunjuje oštroumnog, olakšava život bijednom, bodri kukavicu, a od junaka, kada ga baci u težak položaj, stvori kukavicu.

- Ono što ti lav želi da učini nije ni zbog nagovaranja nevaljalaca, ni zbog bijesa njegova, ili nečeg drugog, nego je to u stvari vjerolomstvo i pokvarenost careva. On je grešnik, nevjera i izdajnik, slatka je hrana koju daje, ali ona na kraju krajeva postaje smrtonosan otrov - odgovori mu Dimna.

- Osjetio sam ja slast lavove hrane čim sam je okusio - reče vo' - ali koja mi je korist kad sam već pri kraju - smrt mi je za vratom. Da je sreće ja i ne bih bio kod lava, jer se on hrani mesom, a ja pasem travu. Ja sam u ovom ćorsokaku sličan pčeli koja uđe u cvijet lokvanja da uživa u njegovoj slasti i mirisu. To uživanje nju zadrži u cvijetu i kada se spusti noć cvijet se sklopi, a ona tako u njemu zatvorena vrteći se ugine. Ko na ovom svijetu traži hljeba nad pogačom ne bojeći se šta ga sve može zbog toga snaći, sličan je muhi kojoj nije dovoljno drveće i cvijeće, nego traži smolu koja curi iz slonova uha, pa je slon udari uhom i usmrti. Onaj koji poklanja svoju ljubav i iskrenost nezahvalnome, sličan je onom koji sije po neobrađenoj zemlji. Ko daje savjet uobraženom, sličan je onome koji gluhu šapće, a ćoravu namiguje.

- Prođi se takvih riječi i nađi načina da se spasiš! - reče Dimna volu.

- Ama kako ću se spasti, kad lav hoće da me pojede? Pa zar mi nisi rekao što lav smjera i kakva mu je ćud. Ta, ja znam da me njegovi drugovi mogu uništiti spletkarenjem i lažima, makar mi lav želio i dobro. Kada se spletkari udruže protiv nevinog, oni ga brzo mogu unesrećiti makar bili i slabi, a on jak, isto kao što su vuk, gavran i šakal upropastili kamilu, kada su se, u želji da je prevare i izdaju, udružili protiv nje.

- A kako je to bilo? - upita ga Dimna.

- Pričaju da je živio jedan lav u nekoj šumi, a ta je šuma bila blizu puta. Taj je lav imao tri druga: vuka, gavrana i šakala. Jednoga dana prođoše tim putem pastiri s kamilama. Jedna kamila izostade od ostalih, uđe u tu šumu i nađe se pred lavom.

- Otkuda dolaziš? - upita lav.

- Iz toga i toga mjesta - odgovori mu kamila.

- Što tražiš ovdje? - upita je lav.

- Tražim ono što mi ti narediš, care - odgovori mu kamila.

- Ostaćeš kod nas, život će ti biti osiguran, živjećeš u izobilju i imaćeš ovdje bogatu pašu - reče joj lav.

Tako kamila proživje s lavom duže vremena. Jednoga dana lav pođe da štogod ulovi, pa usput srete ogromnog slona s kojim se strašno pokla. Lav jedva umače izmoren i sav u ranama, krv se s njega cijedila, jer ga je slon izgrebao svojim kljovama. Kada stiže doma, pade, ne mogavši ni da makne s mjesta, a kamoli da išta lovi. Nekoliko dana vuk, gavran i šakal

ne imadoše što da jedu, jer su se oni hranili onim što je ostajalo iza lava. Zato oni strašno izgladnješe i omršaše. Lav to primijeti, pa im reče:

- Napatili ste se mnogo, treba da nešto jedete.

- Ama, lako je za nas, nego nam je žao što cara takvog gledamo. E, da nam je da caru nađemo štogod za jelo, pa da se on okrijepi!

- Ja ne sumnjam u vašu iskrenost - odgovori im lav. - Pođite na razne strane, možda ćete štogod uloviti, pa ću tim lovom nahraniti i sebe i vas!

Onda vuk, gavran i šakal izidoše od lava, povukoše se ustranu i posavjetovaše između sebe.

- Ama što će nam ona tamo što se hrani travom? - rekoše oni. - Ta, među nama nema ništa zajedničko. Ona ne misli što mi mislimo. Hajde da nekako nagovorimo lava da je pojede i da i nas nahrani njenim mesom!

- To ne smijemo ni pomenuti lavu - reče šakal - jer je on kamili obezbijedio život i dao joj časnu riječ.

- Ja ću to urediti s lavom - reče gavran i uputi se lavu.

- Da li si što ulovio? - upita lav, čim ugleda gavrana.

- Može loviti samo onaj koji može da vidi i da se kreće - odgovori mu gavran - a mi se ne možemo ni maknuti s mjesta niti što vidjeti, jer nam se navuklo na oči od gladi. Ali mi smo nešto smislili i zaključili, ako se i car s nama slaže, mi ćemo mu reći.

- Deder, da vidim šta je - reče mu lav.

- Pogledaj onu kamilu, care! Jede travu, uživa, a od nje nikakve koristi nemamo. Ništa ne radi što bi bilo korisno.

Čim lav to ču, veoma se rasrdi i viknu:

- Ala si ti na pogrešnom putu, kako ti možeš tako budalasto da govoriš i koliko si daleko od vjernosti i samilosti! Nisi se smio drznuti i da mi rekneš te riječi kada znaš da sam kamili zajamčio život i dao joj tvrdu riječ. Zar ti nije poznato da nema ništa plemenitije nego zaštititi onoga koji se boji, i ne dopustiti da mu ko prolije krv. Ja sam kamili zajamčio život i neću joj nevjeru učiniti!

- Dobro, ja znam što car hoće da kaže - odgovori mu gavran - ali car sigurno zna da jedan čovjek može iskupiti čitavu porodicu, porodica pleme, pleme čitav grad, a građani svog cara. Cara je snašla nevolja, ali ja ću naći način da sve uredim, a car ne treba ni prstom da makne, niti da išta naređuje. Sve ćemo mi to smišljeno izvesti, i to će i za cara i za nas biti spas.

Lav zašuti i gavranu ništa ne odgovori. Kada se gavran uvjeri da je lav pristao, dođe dvojici svojih drugova i reče im:

- Ja sam lavu predložio da zakolje kamilu. Mi ćemo s kamilom doći kod lava i razgovaraćemo o njegovoj nevolji. Pravićemo se kao da ga žalimo da bismo tobože pokazali koliko se o njemu brinemo i koliko nam je stalo do njegova života. Svaki će od nas po redu sebe ponuditi lavu da ga pojede, i kad jedan od nas to bude činio, druga dvojica neće pristajati na to, govoriće da to nema nikakva smisla, i da bi caru škodilo ako bi nekog od nas pojeo. Ako tako postupimo, svi ćemo se spasti i lavu ćemo biti u volji.

Kako rekoše, tako i postupiše i brzo se nađoše kod lava.

- Care, ti treba da se okrijepiš - prvi reče gavran. - Svi mi treba da se žrtvujemo za te, jer samo tebi ima da zahvalimo što živimo. Ako ti umreš, ni jedan te od nas neće preživjeti. Zato više nikakva dobra nećemo vidjeti. Evo, neka mene car pojede, ja na to pristajem drage volje.

- Čuti, šta bi caru koristilo da te pojede, nisi ti njemu ni na zub da natakne, zagrajaše vuk i šakal.

- Evo, neka mene car pojede! Rado ja pristajem na to! - reče onda šakal. - Ja mislim da će se najesti.

- Ama, kako će car tebe jesti kad si smrdljiv i pogan - dočekaše sada vuk i gavran.

- Evo, ja, vala, nisam ni smrdljiv ni pogan, neka car mene pojede, pristajem drage volje - reče onda vuk.

Gavran i šakal mu upadoše u riječ i rekoše:

- Ljekari su davno rekli: "Ko traži s lučem belaja, neka samo jede vučjeg mesa!"

Najzad dođe red i na kamilu. Ona je vjerovala da će gavran, šakal i vuk i za nju naći kakav izgovor kad bude sebe ponudila lavu da je pojede i mislila je da će se tako spasti nesreće i ostati lavu u volji.

- Ako car mene zakolje - reče kamila - može se najesti i mojom krvlju žeđ ugasiti. Moje je meso lijepo i lako probavljivo, unutrica mi je čista. Pa, neka me car zajedno sa svojim drugovima i slugama pojede! Ja na to rado pristajem.

- Pravo veli kamila. Ta, ona je plemenita i zna ona šta govori! - povikaše vuk, gavran i šakal, pa onda na nju skočiše i rastrgaše je.

- Ja ti navedoh ovaj primjer - reče vo' Dimni - da znaš da se neću moći da odbranim i sačuvam od lavovih drugova ako oni odluče da me unesreće, makar lav o meni mislio drukčije nego što oni misle. To mi neće niti može išta koristiti. Davno je rečeno: "Najbolji je onaj car koji je ljudima pravedan". Da je lav prema meni i naklonjen, ipak bi se pod uticajem bujice riječi izmijenio, jer riječi, kad ih je mnogo, brzo istisnu iz srca nježnost i blagost. Zar ne znaš da je voda kao i ljudski govor i da je kamen tvrđi od čovjeka. Pa kao što riječi djeluju na čovjeka tako i

voda izdube kamen i na njemu ostavi trag ako na njega duže kaplje.

- Što sada smjeraš? - upita Dimna vola.

- Ja mislim da mi ne preostaje ništa drugo nego borba - odgovori mu vo'. Ne može zaslužiti nagradu ni onaj koji se moli i milostinju dijeli, ni pobožni kao onaj koji se bori braneći svoj život i istinu.

- Niko ne treba da sebe izlaže opasnosti, ako može drukčije postupiti - reče Dimna. - Pametan smatra da je bitka posljednje sredstvo. Da ne bi pao u takvo iskušenje, treba koliko god više može da bude blag i da se posluži lukavstvom. Davno je rečeno: "Nemoj nipošto potcjenjivati nemoćnog neprijatelja, pogotovu ako je lukav i ako ima pomagača". A ti pošao protiv lava! A znaš li ti, vole, koja je on smjelost i snaga? I upamti dobro, ko potcjenjuje svoga neprijatelja zato što je on nejak, mora doživjeti nepriliku sličnu onoj koju ju doživio Gospodar mora od ptice Tajtave.

- A kako je to bilo? - upita ga Šetreba.

- Pričaju da je neka morska ptica, koja se zvala Tajtava, živjela na morskoj obali. Tajtava je imao svoju ženku. Kada dođe vrijeme da legu mlade, ženka reče mužjaku:

- Dobro bi bilo da potražimo kakvo sigurnije mjesto na kojem ćemo izleći mlade, jer se bojim, kada Gospodar mora pošalje plimu da nam voda ne odnese ptice.

- Snesi ti jaja gdje si ih i dosada nosila, jer nam to mjesto najbolje odgovara, voda i cvijeće su nam blizu - odgovori joj mužjak.

- O, ludo jedna, promisli dobro, ja se bojim da nam Gospodar mora ne odnese mlade! - reče mu ponovo ženka.

- Snesi ti jaja, kad ti kažem, gdje si ih i dosad nosila, Gospodar mora neće to učiniti - odvrati joj mužjak.

- Ala si ti tvrdoglav! - viknu mu ženka. - Zar si zaboravio njegove prijetnje, i zar ne poznaješ sebe i svoju snagu?

Mužjak je ne posluša. Međutim, ona ostade pri svom, i kad vidje da joj ništa ne pomaže, reče svome mužjaku:

- Ko ne prima savjete mora doživjeti nepriliku sličnu onoj koju je doživjela kornjača zato što nije poslušala dvije patke.

- A kako je to bilo? - upita je mužjak.

- Pričaju da su u nekoj močvari, oko koje je rasla trava, živjele dvije patke i jedna kornjača. Kornjača i patke življahu u najboljem prijateljstvu. Slučaj htjede da u toj močvari počne vode ponestajati, pa one dvije patke odlučiše da odatle sele, i prije odlaska dođoše kornjači da se s njom oproste.

- Da si nam zdravo, mi idemo odavde jer vode ponestaje - rekoše joj.

- To što vode ponestaje, može uznemiriti samo mene - odgovori im kornjača. - Ja sam kao lađa, i ne mogu živjeti bez vode, a vi možete gdje god hoćete. Pa, molim vas povedite i mene sa sobom.

- Dobro - odgovoriše joj one.

- A kako ćete me ponijeti? - upita ih kornjača.

- Mi ćemo uzeti za krajeve jednog štapa, a ti se uhvati ustima za njegovu sredinu, pa ćemo te tako leteći odnijeti. Ne šali se glavom da izustiš i jednu jedinu riječ kada čuješ govor ljudi!

One je onda uzeše i odletješe s njom.

- Čuda Božjeg! Pogledajte kako one dvije patke između sebe nose kornjaču! - povikaše ljudi.

- Dabogda vam oči iskapale, ljudi - viknu im kornjača kad ču njihov govor.

Čim to izgovori, kornjača tresnu na zemlju i razlijepi se kao smokva.

- Ja znam šta ti hoćeš da kažeš - reče Tajtava svojoj ženki - ali se ipak nemoj bojati Gospodara mora.

Ženka, najzad, posluša svog mužjaka, snese jaja gdje ih je i ranije nosila i izleže mlade. Ali ne potraja dugo, kad eto ti plime, i voda odnese mlade, pa ženka reče svome mužjaku:

- Znala sam ja unaprijed da će se ovo dogoditi!

- Osvetiću se ja njemu! - uzviknu mužjak, pa se odmah uputi jednom jatu ptica, i kad stiže do njeg, reče mu:

- Vi ste moje sestrice i moje uzdanje, pomozite mi! - obrati se on pticama.

- Šta tražiš od nas? - upitaše ga ptice.

- Molim vas, da sa mnom odmah sve pođete ostalim pticama da im se požalimo na Gospodara mora i da im reknemo: "Pa i vi ste ptice kao i mi, pomozite nam!"

To jato ptica mu reče:

- Naša gospodarica i carica jeste ptica Anka. Hajde ti s nama k njoj, pa ćemo je nekako dozvati. Kada nam se pojavi, požalićemo joj se na Gospodara mora koji ti pakost učini i zamolićemo je da mu se ona u naše ime osveti i da pokaže snagu svoje vlasti.

Ptice sa Tajtavom pođoše k njoj, zovnuše je i zamoliše da im pomogne. Ona im se pokaza, a oni joj ispričaše šta se dogodilo i zamoliše je da pođe s njima u boj protiv Gospodara mora. Ona udovolji njihovoj molbi, čim Gospodar mora doznade da je Anka s jatom ptica pošla protiv njega, poboja se da se bori s carem s kojim neće moći da izađe na kraj, pa Tajtavine mlađe vrati i s njim se izmiri. I carica Anka se vrati nazad.

- Ja ti ispričah ovo - reče Dimna volu - da znaš da ti nije pametno što namjeravaš da se boriš s lavom.

- Ja se s lavom neću boriti, neću mu biti ni prikriveni, ni otvoreni neprijatelj, niti ću prema njemu biti drukčiji no što sam ranije bio, a ako primijetim ono čega se bojim, tek tada ću stupiti s njim u borbu.

- Dimni se ne dopade to što reče vo', jer je znao da će lav njega osumnjičiti i o njemu rđavo misliti ako na volu ne primijeti znake o kojima je svome caru ranije govorio.

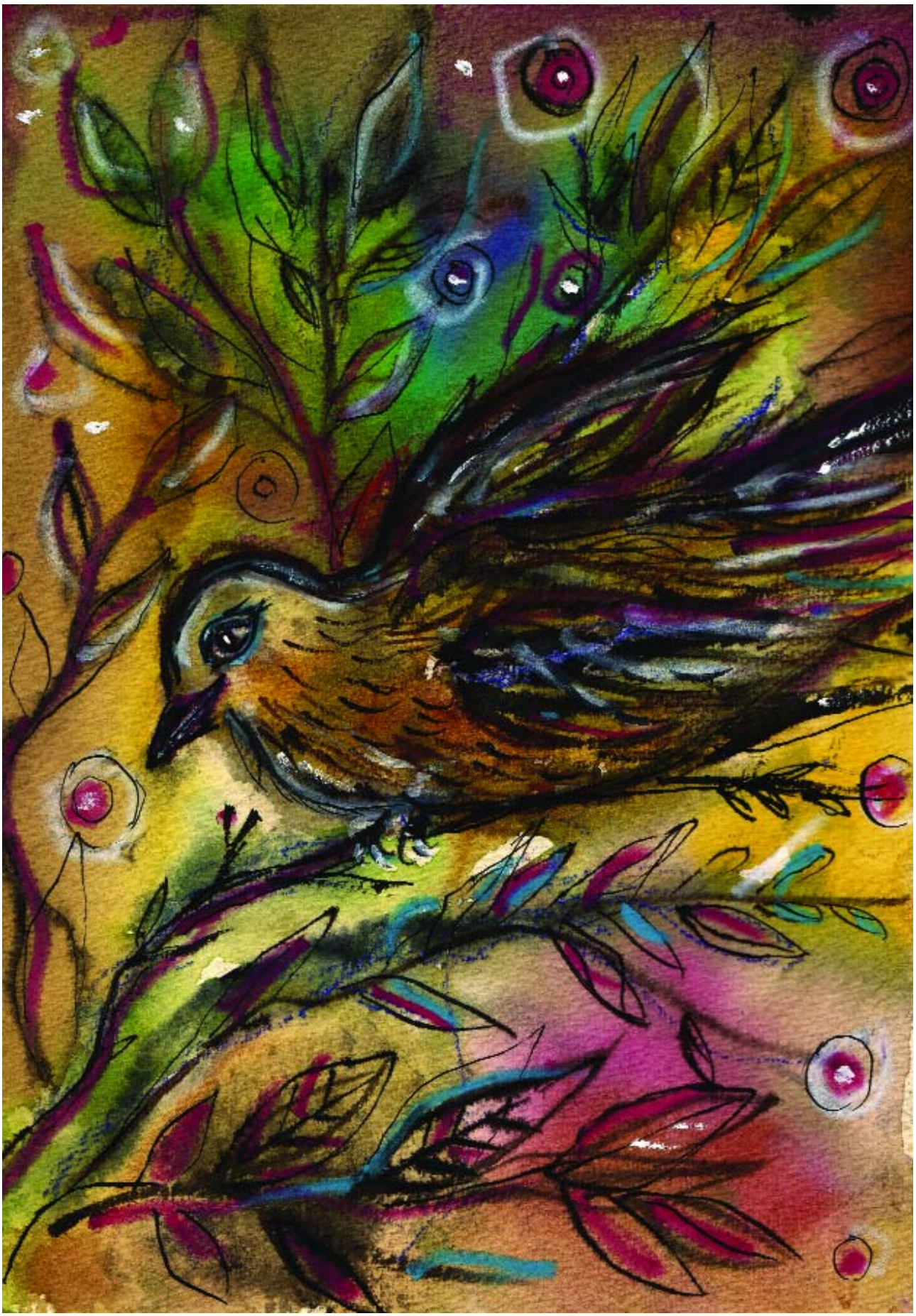

- Pođi ti lavu - reče Dimna volu - samo ćeš iz njegova pogleda vidjeti što ti želi!

- A kako ću to vidjeti? - upita ga Šetreba.

- Kada uđeš kod lava, ti ćeš vidjeti da je on čučnuo, da se prema tebi isprsio i da te netremice gleda načulenih ušiju i razjapljenih čeljusti, spreman da svakog trenutka skoči na tebe - odgovori mu Dimna.

- Ako sve to vidim, zaista ću se uvjeriti da istinu govoriš - reče mu Šetreba.

Kada je Dimna uspio da nahuška lava protiv vola i vola protiv lava, on se onda vrati svom bratu Kelili. Čim se njih dvojica nađoše, Kelila upita Dimnu.

- Što si dosad postigao?

- Pri kraju sam, sve će biti po volji i meni i tebi - odgovori mu Dimna.

Odmah poslije toga Kelila i Dimna odoše da svjedoče bitki između lava i vola, da vide šta će među njima biti i do čega će sve to dovesti. Uto Šetreba dođe, uđe kod lava i vidje ga kako je čučnuo upravo onako kako mu ga je opisao Dimna.

- Carev drug je kao vlasnik zmije koja se nalazi u njegovim njedrima, a ne zna kad će ga ujesti - reče u sebi Šetreba.

Lav baci pogled i ugleda na volu sve one znake o kojima mu je govorio Dimna. Odmah mu bi jasno da je vo' došao da se s njim bije pa, nimalo ne oklijevajući, na njega prvi skoči. Među njima se zametne borba. Lav i vo' su se borili tako žestoko da im krv poteče. Kad je Kelila vidio da će lav nadvladati vola, reče Dimni:

- Car je silan kad je okružen svojim prijateljima, a snaga mora je u njegovim talasima! Uzalud ja nastojim da te nasavjetujem i otvorim ti oči i u tome sam sličan čovjeku koji je uvjeravao pticu ovim riječima: "Ne nastoj da ispravljaš ono što se ne da ispraviti, niti pokušavaj da preodgajaš onoga koji se ne da preodgojiti!"

- A kako je to bilo? - upita ga Dimna.

- Pričaju da je jedan čopor majmuna živio na nekom brdu. Jedne hladne, vjetrovite i kišovite noći majmuni potražiše vatru, ali je ne nađoše. Ugledaše krijesnicu kako leti kao iskra vatre, pa pomisliše da je to vatra. Oni onda nakupiše mnogo drva, nabacaše ih na tu krijesnicu, i počeše duvati ne bi li vatru upalili da se ugriju i zaštite od studeni. U njihovoj blizini se nalazila jedna ptica na drvetu koja je gledala majmune, a i oni nju. Kad vidje šta majmuni rade, ona ih onda poče dozivati govoreći im:

- Nemojte se mučiti, ama nije to vatra što ste vidjeli!

Kada ptica vidje da se majmuni i ne obaziru na njene riječi, odluči da sleti do njih i da ih nekako odvrati od onog što čine. Upravo tada pored nje prođe neki čovjek, pa kad doznade što namjerava, reče joj:

- Nemoj se truditi da ispravljaš ono što se ne da ispraviti, jer se sablja ne mjeri na tvrđu nelomljivu kamenu, niti se lukovi prave od nesavitljive grane, ne muči se!

Ta ga ptica ne htjede poslušati, nego priđe majmunima da ih uvjeri da ona krijesnica nije vatra, a uto je jedan majmun ščepa, udari njome o zemlju, i ona izdahnu.

- Upravo se to može primijeniti na tebe i na mene - reče Kelila Dimni. - Ti me nećeš da poslušaš, moji savjeti ništa ne koriste, jer si odlučio da varaš i griješiš. Ali upamti, to su ružna svojstva, a naročito varanje čije su posljedice mnogo teže. Zato postoji i primjer.

- Hoćeš li mi ga reći? - upita ga Dimna.

- Pričaju da su se varalica i glupak uortačili u trgovini i krenuli na put. Usput onaj glupak zaostade. Tu nađe kesu u kojoj bijaše hiljadu dukata i uze je. Varalica to primijeti. Na povratku s puta u svoje rodno mjesto njih dvojica, kad stigoše nadomak grada, sjedoše da podijele dukate.

- Podijeli po pola, pola meni pola tebi! - reče onaj glupak.

Varalica, koji je već unaprijed odlučio da uzme sve dukate, reče glupaku:

- Nećemo dijeliti dukate, jer smo ortaci, a ortaci treba da budu jedni prema drugima iskreni i da su uvijek zajedno. Ja ću uzeti malo za troška, a uzmi i ti toliko. Ostatak ćemo zakopati pod ovo drvo, jer je to sigurno mjesto. Kada nam zatreba dukata, doći ćemo zajedno, uzećemo koliko nam bude trebalo, a nitko drugi neće znati za ovo mjesto.

Tada njih dvojica uzmu po nekoliko dukata, a ostatak zakopaju pod ono veliko drvo, i odu u grad. Poslije nekog vremena varalica ode bez glupaka po zakopane dukate, uze ih, a zemlju poravna kao što je i bila. Do nekoliko mjeseci dođe onaj glupak varalici i reče mu:

- Treba mi novaca, hajde da uzmemo koliko nam je potrebno!

Varalica s njim ode na ono mjesto gdje su zakopani dukati. Kad dođoše tamo pod ono drvo, odmah otkopaše, ali ne nađoše ništa. Varalica se poče udarati po licu prenemažući se:

- Evo, ovako izgleda drugovanje s prijateljem! Otići bez mene po dukate i uzeti ih!

Glupak se poče zakljinjati da to nije učinio i proklinjati onoga koji dukate uze, a varalica se sve više udaraše po licu govoreći:

- Nitko ih drugi nije mogao uzeti nego ti! Zar je itko drugi za dukate znao?

Oni se oko toga dugo svađahu, i najzad odoše kadiji da im presudi. Kadija odmah zatraži da mu kažu kako je sve bilo. Varalica je tužio glupaka da je on uzeo zakopane dukate, a glupak je to odricao.

- Možeš li ti to dokazati? - upita kadija varalicu.

- Mogu - odgovori mu varalica. - Posvjedočiće mi drvo pod kojim su bili zakopani dukati, da ih je on uzeo.

Varalica je, prije no što je s glupakom došao pred kadiju, bio naredio svome ocu da ode i da se sakrije u šupljinu debla kako

bi mogao posvjedočiti umjesto onog drveta. Njegov je otac otišao i zavukao se u šupljinu debla. Kadiji se učini neobično da se neko poziva na drvo da mu svjedoči pa krenu sa svojim drugovima, varalicom i glupakom, ka tome mjestu. Kad su stigli tamo, kadija upita drvo, a onaj starac iznutra odgovori:

- Glupak je uzeo dukate.

Kada kadija to ču, silno se začudi, pa zatraži drva i naredi da se pod stablo naloži vatra, te da se ono zapali. Kad plamen obuhvati stablo sa svih strana, otac onog varalice zapomaga. Izvadili su ga u posljednji čas. Kadija ga upita otkud on tu, a on mu sve kaza. Čuvši to, kadija izmlati varalicu, naredi mu da vrati dukate, koje on uze i predade glupaku, a oca išamara i obruka.

- Ja ti navedoh ovaj primjer - reče Kelila Dimni - da znaš kako ponekad i varalica i spletkar mogu biti prevareni. A što se tebe tiče, Dimna, u tebi se ujedinilo i varanje, i spletkarenje, i griješenje. Ja se plašim što će te sve snaći. Ti ne možeš izbjeći kazni, jer si obojen s dvije boje i sačinjen od dva jezika. Voda rijeka je slatka dok se ne ulije u more, a sreća u porodici traje dok se u nju ne ušulja smutljivac. Ti si najsličniji zmiji otrovnici s dva jezika, a tvoj je jezik kao njen otrov. Stalno sa zebnjom mislim na taj tvoj otrovni jezik, strepim pred kaznom koja će te snaći. Onaj koji pravi razdor među prijateljima i drugovima isti je kao zmija koju čovjek gaji, hrani, gladi i pazi, a ona ga, najzad, pecne. Davno je rečeno: "Stalno budi sa pametnima i plemenitima, s njima se druži i gledaj da se od njih ne odvajaš. Druži se s drugom koji je i pametan i plemenit, ili koji je samo pametan, a nije plemenit, ili koji je samo plemenit, a nije pametan. Pametan i plemenit čovjek je savršen. Druži se s pametnim, makar i ne bio plemenit, samo se čuvaj njegove pogane ćudi, ali iskoristi koliko god mogneš njegovu pamet! Budi stalno sa plemenitim, makar i ne bio pametan, i iskoristi njegovu plemenitost, a njega pomozi svojom pameću. Bježi koliko god možeš od glupa nitkova! I ja od tebe treba da bježim. Kako se tvoji prijatelji mogu od tebe nadati ma kakvoj plemenitosti i ljubavi, kada si prema svome caru, koji ti je dao položaj i odlikovao te, postupio tako. Tvoj postupak je sličan slučaju nekog trgovca koji je rekao: "Nije nimalo neobično da u jednoj zemlji sokolovi hvataju slonove, kada u istoj zemlji miševi mogu pojesti stotinu oka željeza!"

- A kako je to bilo? - upita ga Dimna.

- Vele da je u nekoj zemlji živio jedan trgovac koji jednom prilikom odluči da pode u neku zemlju radi trgovine. Imao je stotinu oka željeza koje ostavi na čuvanje kod jednog svog prijatelja, a on ode kuda je naumio. Poslije nekog vremena trgovac se vrati s puta i odmah zatraži svoje željezo.

- Izjeli su ga miševi - reče mu prijatelj.

- Pa već sam čuo da mišji zubi najbolje grizu željezo! - odgovori mu trgovac.

Trgovčev se prijatelj obradova jer je pomislio da mu to on iskreno povlađuje. Napustivši prijateljevu kuću, trgovac sretne njegova sina kojeg uze za ruku i odvede svojoj kući. Sutradan trgovčev prijatelj navrati kod trgovca i reče mu:

- Ama znaš li ti išta o mome sinu?

- Kad sam juče izišao od tebe - odgovori mu trgovac - vidio sam kako jedan soko ugrabi nekog dječaka, možda je to tvoj sin?

Trgovčev prijatelj se udari po čelu i reče:

- O, narode, da li ste ikada čuli i vidjeli da sokolovi grabe djecu!?

- Da - odgovori mu trgovac - nije nikakvo čudo da u nekoj zemlji, u kojoj miševi mogu pojesti stotinu oka željeza, i sokolovi hvataju slonove!

- Ja sam pojeo tvoje željezo, evo da ti ga platim, a ti mi vrati sina! - reče trgovcu njegov prijatelj.

- Ja sam ti naveo ovaj primjer - reče Kelila Dimni - da te uvjerim da ćeš ti još lakše prevariti drugog, kad si bio u stanju da prevariš svoga druga. Ako neko s nekim prijateljuje pa prevari trećega, njegov će se prijatelj uvjeriti da više među njima ne može biti prijateljstva. Ništa se jeftinije ne prokocka nego poklonjena ljubav nevjernome, dar darovan nezahvalnome, odgoj koji se daje onome koji ne sluša i tajna povjerena onome koji je neće čuvati. Druženje s dobrim samo vodi dobru, a druženje s nevaljalim samo zlu, i ono je kao vjetar koji kad pređe preko nečeg mirisnog donosi miris, a kad pređe preko nečeg smrdljivog donosi smrad. Dugo sam ti govorio, i već sam ti dodijao! - reče na koncu Kelila Dimni.

Kada Kelila bijaše pri kraju svog govora, lav je već bio ubio vola. Ubivši vola lav pade u duboke misli i gnjev ga prođe.

- Smrt Šetrebina mi pričini veliki bol! - reče u sebi lav. - Bio je pametan, oštrouman i blage ćudi. Ja ne znam, možda je bio nevin, možda je bio žrtva spletke i laži.

Lav zbog toga postade nespokojan i snužden, i to mu se moglo vidjeti i na licu. Dimna to opazi, pa odmah prekide razgovor s Kelilom i pristupi lavu govoreći:

- Čestitam ti pobjedu, ti uništi tvog neprijatelja! Pa, što si onda žalostan, care?

- Ja žalim za Šetrebinom pameti, njegovim razboritim mišljenjem i uglađenošću - odgovori mu lav.

- Ne žali ga, care, jer pametan ne treba da žali onoga koga se boji! Razborit čovjek može ponekad nekog i da zamrzi, ali, kad se uvjeri da mu taj može biti od koristi, on onda nastoji da ga pridobije za sebe, isto kao što bolestan čovjek uzima gadan lijek da se izliječi. On nekada opet može da nekoga zavoli i da ga veoma cijeni, pa ga iz straha da mu štogod ne naškodi odgurne od sebe i upropasti, isto kao što i čovjek koga za prst pecne zmija otsiječe taj prst jer se boji da mu se otrov ne raziđe po cijelom tijelu.

Lava su tada zadovoljile Dimnine riječi, ali kad se poslije nekog vremena uvjerio da je Dimna lagao, varao i griješio, smaknuo ga je na najgrozniji način.

Afganistanske priče

S ruskog prevela **Milena Maglić Jovanović**

Kutub-kan i Nazo

U davna vremena živio neki bogat čovek, pa imao nebrojeno blago. Ali najveće njegovo blago bješe mu sin, Kutub-kan. Pazio otac sina kao malo vode na dlanu, i nije bilo želje Kutub-kanove koja mu odmah ne beše ispunjena. Rastao tako Kutub-kan, a bio je toliko lijep i stasit da je više ličio na nježnu djevojčicu nego na momka-deliju. Očev zanat i trgovinu Kutub-kan nije mogao podnijeti; rat ga takođe nije privlačio kao ostale momke. Volio je odlaziti u lov, lutati po gorama i šumama, uživao je u ljepoti cvijeća i pjesmi ptica, u svemu živom što se suncu radovalo.

Ali je zato Kutub-kan bio obdaren divnom vještinom kojoj nije bilo ravne među ostalim njegovim vršnjacima. Bio je sjajan pjevač, i u svirci na rababu niko se s njime nije mogao mjeriti. Kada je svirao i pjevao svoje pjesme, čas tužne čas vesele kao plaha proljetna kiša, ljudi su plakali ili se radovali, a ptice, očarane njegovom pjesmom, slijetale su mu na ruke. Jer čovjek koji pjeva takve pjesme ne može biti loš čovjek.

Tako prođoše godine, i jednog dana Kutub-kanu umre otac. Kutub-kan nije nastavio očev posao. Malo pomalo je sve više siromašio, ali nije prestajao da svira na svom rababu. I na kraju je sasvim osiromašio. Ali se njegova pjevačka slava pronijela po cijeloj zemlji i ljudi su zastajali da čuju divnu pjesmu kad bi prolazili pokraj njegove kuće. U to vrijeme je živio u Afganistanu veliki ratnik i junačina Adem-kan. I on je krasno svirao na rababu, te kad do njega stiže glas o neobičnom pjevaču Kutub-kanu, zaželio je Adem-kan upoznati tog čuvenog pjevača.

Jednom je Kutub-kan sjedio sa svojim prijateljima i svirao im nove pjesme. Potom će jedan od prijatelja ispripovijedati Kutub-kanu kako ima u zemlji neki čovjek, po imenu Adem-kan, koji ne svira gore od njega na rababu. Kutub-kan se začudi, a onda mu se u srce uvuče nemir. Počeo je svakodnevno razmišljati kako bi se mogao naći sa zagonetnim Adem-kanom koji tako lijepo svira na rababu. I tako jednog dana pokupi Katub-kan svoje stvari, priveza za sedlo rabab i krenu na daleki put da traži Adem-kana. A noću, uoči Katub-kanovog odlaska iz grada, Adem-kan usni san; kako Kutub-kan uzjahao konja, nasmijan i veseo, pjeva pjesme i raspituje se kod ptica gdje bi mogao da naći Adem-kana.

Rano ujutro probudio se Adem-kan i saopćio prijateljima radosnu vijest:

- Ko prvi ugleda Kutub-kana i dovede ga meni, njemu ću dati za ženu svoju sestru Nazo.

Njegovi prijatelji smjesta osedlaju konje te se razlet-ješe na sve strane. Svaki je u sebi nosio jednu jedinu misao - da prvi ugleda pjevača, jer je kao nagradu Adem-kan obećao lijepu Nazo. A Nazo je bila toliko lijepa da se njena ljepota nije mogla perom opisati. Njena nježna glavica bješe kao cvijet bademov, vrat - kao stabljika, koža kao pavlaka - tako bijela i mirisna. Adem-kan ju je toliko volio da je samo za nju sagradio prekrasan dvor s ogromnom baštom.

Ne sluteći ništa, jahao je Kutub-kan na svome konju i radovao se svemu na šta bi usput naišao. Bješe topao dan. Kutub-kan se umorio od žege pa je prilegao u hladu pod jedno veliko drvo, da se odmori. Rabab je objesio na granu, pravo iznad glave. Prilegao i zaspao... a nije bilo daleko od dvorca Adem-kanova. Nekako baš u taj čas Adem-kanov vjerni sluga Bilo izađe iz kuće i uputi se prema kanalu pokraj drveta pod kojim je spavao Kutub-kan. Priđe Bilo drvetu, kad ima što da vidi: neki čovjek spava, a o grani mu visi rabab.

"Oho - pomisli Bilo - da to nije možda Kutub-kan? Ala je lijep! A i rabab po svoj prilici nije loš!" Dotrča Bilo Adem-kanu, pa reče:

- O, veliki Adem-kanu, donosim ti dobru vijest!

- Kakvu?

- Kutub-kan spava pod drvetom nedaleko odavde.

Začudi se Adem-kan, obraduje se veoma, ali mu pomalo bi i krivo: "Zar baš sluzi moram dati za ženu ljepoticu Nazo? Ta nju su prosili toliki ratnici, slavni po junaštvu i bogatstvu! Što sad?!" Pođe Adem-kan zajedno s Bilom onom drvetu. Pogleda, kad u hladu zaista spava momče lijepo kao upisano. Zamisli se Adem-kan pa reče:

- Ako je to odista Kutub-kan, onda ga ne treba buditi; naći će on i sam put do mojih dvora. Nego hajdemo nazad...

A za to vreme Kutub-kan se odmorio, probudio, pa se stane spremati da nastavi put. Skoči on na konja i za tili čas stigne u neku veliku varoš. Tu Kutub-kan uspori hod. Vidio je da se neka djeca igraju na putu, pa ih upita gdje živi Adem-kan, i obeća novac onome ko mu pokaže put. Djeca se polakome, i uskoro je Kutub-kan stajao pred vratnicama dvora Adem-kanova. Prevuče on preko struna rababa i glasno zapjeva:

Da l' su ovo dvori slavnog Adem-kana?
Ako jesu, onda nek preda me siđe!
Ako oči moje vide Adem-kana,
srce će mi zaigrat milije i radije!

Adem-kan ču njegov glas, obraduje se i izađe u susret dugo očekivanom gostu.

- Neka ti Allah Uzvišeni bude u pomoći, dragi moj goste! Da nisi ti lijepi pjevač Kutub-kan, čija slava odjekuje po celoj zemlji?

Kutub-kan skromno odvrati:

- Istina je, ja sam Kutub-kan. A nisi li ti onaj Adem-kan, čija se slava pronijela daleko izvan granica naše domovine?

Osmjehnu se Adem-kan pa priđe Kutub-kanu i pruži mu ruku.

- Ako te je Allah meni poslao, mojoj sreći nema kraja, o najljepši među pjevačima!

Pa zajedno uđoše u kuću, a sutradan su već bili takvi prijatelji kao da ih je jedna majka rodila. A kad bi sutradan uveče, dođe Adem-kanu njegov vjerni sluga Bilo, pa poslije malog oklijevanja pred vratima ovako reče:

- O Adem-kanu, moćni gospodaru moj! Tvoja riječ je tvrđa od željeza. Obećao si da ćeš lijepu Nazo dati onome ko prvi nađe Kutub-kana. Ja sam svoje učinio. Sada je na tebe red.

Adem-kan mu na to odvrati:

- Budi bez brige, Bilo, ja svoju riječ neću pogaziti. Pođi s mirom.

Umiri se Bilo i ode kući. Ali poslije ovog razgovora rastuži se Adem-kan. Pođe on Kutub-kanu, sjede kraj njega i zamoli ga:

- Sviraj mi nešto, o Kutub-kanu! Tvoja pjesma će biti mehlem za moju bolnu dušu.

Na to Kutub-kan uze rabab pa zasvira Adem-kanu tužnu i nježnu pjesmu, nalik na žubor potoka u pozne večeri kada u prirodi sve tone u san. Navriješe suze na oči Adem-kanu, i on stade uživati u divnoj muzici zaboravivši sve na svijetu. A Nazo tog časa bješe u susjednoj kući. Čula je i ona čarobne zvuke, pa otrča u gornje odaje, prisloni lice uz otvor na tavanici i sa uživanjem počne posmatrati lijepog momka. U njenom srcu raspali se oganj ljubavi. Nije mogla odvojiti pogled s lica Kutub-kanova. A onda dvije male biserne suze padoše na njegov rabab. Uzdrhta Kutub-kan i podiže oči. Susretoše se pogledi prekrasnog momka i lijepe Nazo. Zaboravi Kutub-kan o čemu je pjevao. Netremice je gledao djevojčine krupne oči pune suza, a srce mu je sve snažnije lupalo.

A Adem-kan se čudio nježnim zvucima što su dolazili iz rababa, i ushićeno vrtio glavom. Onda Adem-kan odvede Kutub-kana u odaje za njega pripremljene, pa se vrati u svoju sobu i teško se zamisli nad sudbinom svoje voljene sestre Nazo. A Nazo i Kutub-kan ostadoše tugujući i izgarahu od uzajamne ljubavi. Tako prođe nekoliko dana. Nazo je sasvim smršavjela i jedino su joj krupne oči isto tako sjale na licu. A Kutub-kan nije ni o čemu mogao razmišljati osim o Nazo. Opazivši da je njihov gost i prijatelj problijedio, Adem-kan se rastuži. Čitave dane je provodio kraj Kutub-kana ne sluteći zbog čega tuguje lijepi pevač. Pozvao Adem-kan bolesniku najbolje ljekare, ali oni su samo odmahivali glavama. Svi njihovi lijekovi bjehu uzaludni. Kutub-kan je venuo kao ruža u hladne zimske dane. Kad je za to saznala Nazo, pozva k sebi staru služavku pa joj ovako reče:

- Reci mi ti, koja si me odgajala, možeš li čuvati tajnu?

Starica odvrati:

- Neka mi se jezik osuši ako nešto reknem, kćeri moja.

- Onda čuj. Ja volim lijepog Kutub-kana. Nikakvi lijekovi neće mu pomoći, nego ti pođi Adem-kanu i reci mu da ćeš izlječiti Kutub-kana, ali je za to potrebno da ga prenesu u tvoju kuću na mjesec dana i da nikog k njemu ne puštaju. Jesi li razumijela?

- Da, kćeri moja.

- Ja ću ti dati ovu maramicu, pa njom izbriši čelo Kutub-kanu. Posle toga on mora ozdraviti. A sada idi i učini sve onako kako sam ti zapovijedila.

Ode starica Adem-kanu i pade na kolena preda nj.

- O veliki Adem-kanu! Tvoj prijatelj Kutub-kan leži bolan i ljekari nikako ne mogu da ga izliječe. Daj ga meni na mjesec dana i ja ću ga izliječiti.

Začudi se Adem-kan, ali odluči pokušati. Naredi da prenesu Kutub-kana u staričinu kuću. Kako je naredio ta-

ko i učiniše. Samo što momka prenesoše u staričinu kuću, ova ga obrisa Nazinom maramicom. I gle čuda: Kutub-kan otvori oči, pogleda oko sebe pa zdrav ustade s postelje. Spazi staricu i odmah upita:

- Što je to, otkud Nazina maramica?

Stara se osmjehnu i radosno potvrdi glavom.

- Ona mi je dala i zapovijedila da ti izručim pozdrav i riječi ljubavi. Pričekaj malo, Allah je dobar, i vi ćete biti zajedno.

Obradova se Kutub-kan, poljubi maramicu lijepe Nazo pa zapjeva radosnu pjesmu ljubavi. Prođe tako jedan dan, a drugog dana u predvečerje Kutub-kana ponovo obuze bljedilo, pa reče staroj:

- Ne mogu više živjeti daleko od moje drage. Kaži mi, o dobra ženo, kako da vidim moju Nazo?

Zamisli se stara, pa reče:

- Budi bez brige. Smislit ću već da se sastanete. Moj sin je čobanin kod Adem-kana. Svako jutro izgoni ovce u vrt pored Nazinog vrta. Zakolji najveću ovcu, navuci njeno runo te ćeš tako najlakše dospijeti do vrta i sastat ćeš se sa svojom dragom.

Učini tako Kutub-kan. I kad nasta jutro, nađe se on u Nazinom vrtu, zbaci sa sebe ovčje runo pa se sakri iza žbuna. Dugo je čekao Kutub-kan dok najzad nije ugledao svoju dragu Nazo. Bila je u bijeloj haljini, i Kutub-kan se očaran divio njenom lijepom licu, vitkom stasu i nježnim rukama. Onda izađe Kutub-kan iz svog skrovišta, i ne bješe kraja njihovoj radosti kada se nađoše zajedno. Dan je proletio kao jedan tren. Dođe veče, i Kutub-kan suznih očiju navuče ovčje runo i sretno se iskrade iz vrta. A vrt je čuvao Bilo, spreman da ubije svakog ko pokuša da se nađe s lijepom Nazo. Ali sve se sretno svrši, Kutub-kan se vrati u staričin dom i ona ga upita:

- Pa kako je, sinko, jesi li video svoju dragu?

- Da sam vidio, ma vidio sam, neno, ali je moja ljubav prema njoj još više porasla. Ne znam što da radim!

- Ne tuguj, pjevaču. Bit ćete i vas dvoje sretni.

Nekoliko dana uzastopce išao Kutub-kan u ovčjem runu na sastanak s dragom i svaki put se vraćao od nje sretan i radostan. Za to vri-

jeme Adem-kan se svakog dana raspitivao kod stare za zdravlje svog voljenog pjevača, i starica je svaki put odgovorila jedno te isto:

- Danas mu je bolje nego juče, gospodaru. Ali još ne možeš k njemu. Pričekaj još koji dan, pa onda navrati.

A toga dana Kutub-kan na rastanku reče svojoj dragani:

- O sunce moga života, ovako se više ne može. 'Ajde da sve kažemo tvome bratu a mome prijatelju Adem-kanu.

- O dragi! Znaš li da moram poći za Bila? Samo, nikada na to neću pristati. Bolje i smrt, nego rastanak s tobom. Nego znaš što? Uradi ovako: uzmi sablju i pokrov, otiđi bratu, položi to pred njega i reci: ili me ubij ovom sabljom i umotaj u ovaj pokrov, ili mi daj tvoju sestru za ženu.

Tako se i dogovoriše. A sutradan Kutub-kan dođe pred Adem-kana. Začudi se i obradova Adem-kan kad vidje svog prijatelja živa i zdrava, ali se još više začudi kad sasluša Kutub-kanove riječi. A evo šta je rekao Kutub-kan:

- O hrabri ratniče i prekrasni pjevaču, voljeni Adem-kanu! Ja volim tvoju sestru i bez nje mi nema života. A i ona mene voli. Bez nje mi nema radosti. Ako mi je ne daš za ženu - bolje me odmah ubij ovom sabljom i umotaj u ovaj pokrov.

Zamisli se Adem-kan i dugo je tako razmišljao. A kako i ne bi: zaista je volio Kutub-kana! Ali Bilo ne bješe samo njegov vjerni sluga nego i dobar prijatelj koji ga je često izbavljao iz nevolje. Najzad se odluči Adem-kan, pa reče:

- Dobro, o prekrasni pjevaču, voljeni prijatelju moj! Dat ću ti za ženu moju sestru Nazo. Neka tako bude.

Sutradan posla on Bila nekim poslom u jedno udaljeno mjesto, a onda zapovijedi bratu Bilovom - Miru, da zakolje ovaca i spremi raskošnu gozbu za svadbu Kutub-kana i njegove sestre Nazo. I toga dana priredište takvu svadbu kakva već odavno nije bila viđena u cijeloj okolini! Tek predveče se veselje stišalo. Nasta noć i Adem-kan povede Kutub-kana u kuću njegovoj nevjesti. Odjednom opaziše da pred ulazom u dvor stoji Bilo. Već se bio vratio, ali za svadbu još ništa nije znao i po običaju je čuvao vrata Nazinih odaja. Što sad? Onda Adem-kan ogrnu Kutub-kana svojom bundom i pođe pravo prema Bilu. Ovaj propusti gospodara, ali kad pogleda njegove noge, začudi se:

- O Adem-kanu! Ili sam ja poludio, ili ti imaš četiri noge!

- Ti si doista poludio, Bilo! Ja imam samo jednu glavu i dvije noge, kao i svi ljudi. A ono što se tebi čini kao dvije tuđe noge, to su rukavi bunde!

I to rekavši, Adem-kan uđe u odaje svoje sestre. Kasno u noć ode Bilo kući i tek tamo saznade sve šta se dogodilo. Razbjesnio se Bilo, oči mu se zakrvaviše, i on najprije pojuri u kuću svoga brata Mira. Poče da razvaljuje vrata, ali se Miro bojao bratove osvete pa se dobro zaključao tako da Bilo nije mogao ući unutra. Na to Bilo pojuri u Nazine odaje da ubije mladence. Ali i Nazo je znala Bilovu narav, pa je i ona dobro zaključala vrata. Počeo je Bilo razvaljivati vrata, ali ona nikako da popuste. Tada on gromko povika:

- Ej ti, kukavice, izađi ovamo na megdan!

Kutub-kan zgrabi sablju i htjede da izađe pred Bila, ali mu Nazo pade na koljena i stade ga moliti da ne izlazi.

- Nemoj, dragi, on je kao zvijer! Izgubit ćeš glavu prve noći! Preklinjem te, nemoj izlaziti, dragi!

I Kutub-kan popusti nagovaranju Nazinom i ne izađe pred Bila. A Nazo potrča majci i poče je preklinjati da ode do Adem-kana. Mati sasluša kćerinu molbu, pa otrča sinu i poče ga moliti da spasi Nazo. Dođe Adem-kan i uhvati Bila za ruku, pa mu reče:

- Ne valja tako postupati Bilo, ako si mi prijatelj. Vjeruj mi, ja ću ti naći drugu ženu, isto tako lijepu i isto tako čuvena roda. A Kutub-kan mi je drag kao i ti. Nemoj mu se svetiti! Tim prije što je on tako usamljen! Ne valja tako, Bilo...

I Bilo posluša Adem-kana. Vrati se kući, ali svu noć nije oka sklopio razmišljajući kako da se osveti Nazo i Kutub-kanu. Dugo je promišljao Bilo, a u zoru ustade i pođe da po običaju čuva Nazine odaje. Stajao je tako na svom mjestu oborena pogleda, ali je stalno nešto vrebao i promišljao. Tako prođe nekoliko dana. Razveselio se Adem-kan zaključivši da je Bilo odustao od osvete Kutub-kanu. Ali šejtan nije odustao! U glavi Bilovoj je sazrela strašna namjera. Jednom u podne bila je velika žega, a Kutub-kan je zaspao. Opazi to Bilo pa priđe njegovoj postelji i zakuca u zid nekoliko velikih i oštrih klinova pravo iznad glave zaspalog. Onda se odmače ustranu i povika:

- Ustaj, Kutub-kanu! Nazo je umrla! Preplašen Kutub-kan skoči iz postelje i sruši se na licu mesta obliven krvlju. Poletje Nazo dragome, poče ga ljubiti misleći da će time oživjeti Kutub-kana. Ali sve bješe uzalud. Kao tamnocrvena ruža, sav obliven krvlju, ležao je na postelji mrtav Kutub-kan. Onda Nazo namaza svoje čelo krvlju dragoga i leže pored njega. Pritrčaše i stadoše je podizati, ali i ona je bila mrtva.

Tako izgubiše živote istog časa prekrasna djeca ljubavi, lijepa Nazo i Kutub-kan.

Džemal- kan i Ziba

Davno, vrlo davno, prije mnogo godina, živio je u divnom gradu Kandaharu Džemal-kan. U cijelom kraju bio je poznat zbog svoje ljepote i čuvena roda. Nedaleko od Kandahara, u dvoru opasanom visokim zidinama, živio je Musa-kan, u koga bješe prekrasna kći Ziba. Sve je na ovom svijetu u Božjim rukama! I eto jednom Džemal-kan spazi Zibu. U srcu lijepog momka buknu požar ljubavi. Mučio se on daleko od drage, sanjao noću njene oči, i na kraju, poslije višemjesečnih duševnih muka, posla on u dvor Musa-kanu mudre starce ne bi li uspjeli da mu isprose lijepu Zibu za ženu. Saznade Musa-kan da je poslao provodadžije Džemal-kan čije ime bješe poznato u cijelom kraju, pa pristade da za njega uda svoju kćer.

Obradova se Džemal-kan. Obradova se i Ziba, u čijem srcu je također goreo snažan plamen ljubavi. I uskoro cijeli kraj počne da se priprema za njihovu svadbu. Ali sreća je varljiva kao vjetar... Nekoliko dana prije svadbe Džemal-kan potroši sav svoj imetak. Uhvati se za glavu Džemal-kan, ne znajući šta će i kako će te kako da preživi tu sramotu. Odluči da potajno ode u Indiju ne bi li se tamo za kratko vrijeme ponovo obogatio i vratio svojoj dragoj Zibi. Odluči tako Džemal-kan, pa kako odluči tako i učini. Svi se veoma začudiše njegovom nestanku, pa ubrzo zaključiše da je Džemal-kan negdje poginuo. Kad za to saznade Ziba, danima je bez prestanka plakala i molila se Allahu da sačuva Džemal-kana, jer nije vjerovala u njegovu smrt.

Ne prođe mnogo vremena, a Džemal-kana svi zaboraviše. Onda drugi kan, poznat po svom bogatstvu, posla prosce Musa-kanu. Razmisli Musa-kan, razmisli, pa se odluči da mu da Zibu za ženu. Kad Ziba saznade za to, briznu u plač i stade kose čupati. Radije je pristajala da umre nego da iznevjeri svoga dragoga. Iste noći napisa pismo Džemal-kanu, pozva glasonošu i zapovijedi mu da ga potraži u Indiji.

- Pođi samo - reče ona - nađi moga dragoga i predaj mu ovo pismo.

A evo šta je stajalo u pismu:

"Mili Džemal-kanu, suputniče života moga! Trebalo je da postanem tvoja žena, ali je sada otac pristao da me uda za drugog. Svadba treba biti o prazniku Loj Ahtara. Ali za mene je sramota biti žena nekog drugog, te znaj da me, ako ne stigneš na vrijeme, živu nećeš zateći. Ja ću se otrovati, jer ne mogu podnijeti ovu sramotu..."

Sakri glasonoša pismo u njedra, pa još iste noći osedla brza konja i odjaha u Indiju. Prolazio je kroz mnoge gradove i sela prije nego što je stigao u Hindustan. Išao glasonoša iz jednog grada u drugi, skitao se po bučnim trgovima i vašarima - svuda je tražio Zibinog dragog. Ali Džemal-kanu se zametnuo svaki trag, a dan Loj Ahtara već se bližio. Išao umorni glasonoša po vašarima, zagledao u lice ljudima koje bi sreo, raspitivao se kod prolaznika ne poznaje li tko god Afganistanca po imenu Džemal-kan. Ali sve bješe uzalud - njegova traganja nisu donosila ploda.

Odlučio već glasonoša da se sa tužnom vijesti vrati u zavičaj lijepoj Zibi, koja je danima i noćima bez prestanka stajala na visokoj kuli očekujući dobre vijesti. Kad najednom on ugleda, u bučnoj gomili na trgu, Džemal-kana gdje stoji okružen grupom bogato odjevenih ljudi. Obradova se glasonoša, pojuri k njemu, pa se progura kroz svjetinu i uruči mu pismo od Zibe. Kada uze u ruke dragocjenu poruku od drage, na Džemal-kanove lijepe oči navriješe suze radosnice. Ali ne bješe kraja njegovoj tuzi kada je pročitao pismo. Stade se moliti Džemal-kan Allahu i preklinjati ga da mu sačuva život drage, jer molbe napaćenog srca stižu do Svemogućeg. A onda Džemal-kan i glasonoša uzjahaše konje pa kasom odjezdiše kroz gradske vratnice, ne raspoznajući puta, hitali su sve dalje i dalje, i uskoro se nađoše u nekakvoj gustoj, neprohodnoj šumi. Džinovsko drveće raslo je visoko do neba, kroz guste krošnje nisu dopirali sunčevi zraci – tu je vladao trajni polumrak. Najednom opazi Džemal-kan na malom proplanku četiri putnika. Sva četvorica su se bučno prepirali oko nečega, vikali su i pljuvali na zemlju, prizivajući Boga kao svjedoka da su u pravu.

Priđe im Džemal-kan, pa ovako reče:

- Da ste živi i zdravi, putnici! Ko ste vi? Kuda ste se zaputili? I oko čega se prepirete?

- Mi smo muridi[1] jednoga šejha[2], koji je preselio na bolji svijet prošle nedjelje i ostavio nam u amanet četiri stvari: torbicu, serdžadu za molitvu, batinu i konopac. I eto, nikako da ih podijelimo.

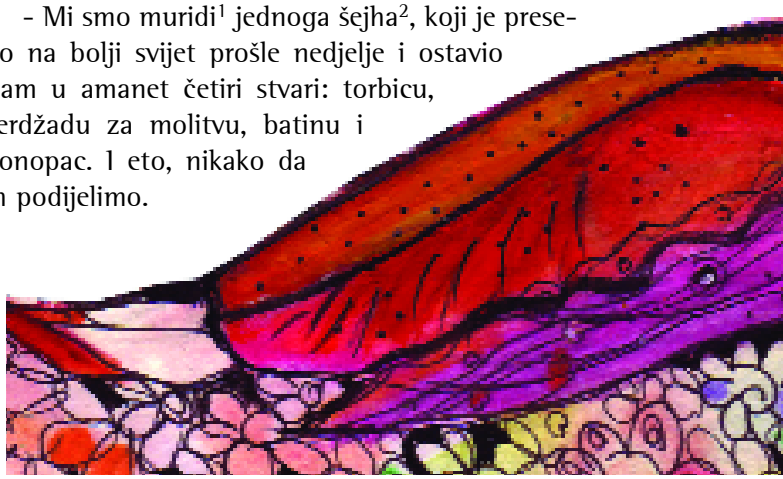

[1] Derviš, sljedbenik sufijskog puta

[2] Učitelj derviša, osoba na visokom duhovnom stupnju

I pored uzbuđenja i jada koji ga je zadesio, Džemal-kan se osmjehnu:

- Baš nađoste oko čega da se prepirete! Kakvo mi je to blago - torbica i konopac?

- O putniče, nikada nemoj prenagliti, jer ti se može dogoditi da počiniš mnoge greške u životu - reče na to jedan murid. - Nisu ovo obične stvari nego čarobne, zar bismo se inače prepirali? Evo ova torbica izgleda kao obična, a poželiš li nešto odmah će se to u njoj stvoriti!

- A ova serdžada[3] za molitvu? - upita Džemal-kan.

- To ti je tek čarobna serdžada! - uzdahnu drugi murid pa nježno pređe rukom preko njenih od molitve pohabanih resa. - Treba samo da staneš na nju, da klanjaš dva rekjata namaza[4], i u isti mah možeš odletjeti kuda ti je volja...

- A batina? - dodade treći murid. - Nema ravne toj batini. Samo zapovijedi, pa će istući koga zaželiš.

Četvrti murid uze u ruke konopac i reče:

- A znaš li ti kakav je to konopac? Koga zaželiš, vezat će, i neće ga pustiti ni pod koju cijenu.

Čuvši sve to, Džemal-kan se u mislima zahvali Allahu, pa se obrati muridima i ovako im reče:

- O muridi! Ja mogu riješiti vašu prepirku. Pristajete li da me saslušate?

- Pristajemo! - povikaše muridi uglas.

- Lijepo, onda me čujte. Ja ću pustiti strijelu iz moga luka, pa ko je od vas prvi nađe i donese nazad, tome neka pripadnu sve ove čarobne stvari. Pristajete li?

- Pristajemo! - uzviknuše muridi opet uglas, ovoga puta radosno. Onda se poredaše oko Džemal-kana i stadoše očekivati da ovaj odapne strijelu. Džemal-kan je tako jako zategao tetivu da ona ošinu, a onda se za tren oka vine visoko, visoko čak do neba. Na to muridi pojuriše za strijelom kao lovački psi, obarajući i potiskujući jedan drugog. A Džemal-kan je samo to i čekao. On se brzo pomoli, stade na serdžadu, uze torbicu, batinu i konopac, pa izgovori želju:

- Hoću da budem u Kandaharu!

I istog časa vinu se serdžada pod oblake, a Džemal-kan, smijući se od sreće, ugleda kako pod njim promiču rijeke, šume i gore. S nestrpljenjem je čekao kada će se ukazati zavičaj. Ne prođe ni jedan sat, kad se ćilim lagahno spusti na gradski trg. Unaokolo je uveliko vladalo veselje, svuda se čuo žagor živahne i radosne svjetine koja se već okupljala.

- Daj, konopčiću, sveži ih sve i ne puštaj! Ako se neko ne pokori, ti, batino, udaraj! - prošaputa tiho Džemal-kan.

Kakva je samo gužva nastala! Nijedan čovjek se nije mogao iščupati! A ko je i pokušao, taj se gorko kajao i žalio na nemio udes trljajući ogromne čvoruge. Umah padne noć uoči praznika Loj Ahtara. Ziba je sjedila u svojoj sobi i suze su joj samo navirale na oči. Čekala je ponoć pa da uzme smrtonosni otrov i tako održi zakletvu koju je dala svome dragome. Najednom ona začu glas Džemal-kana koji je dozivaše.

"Da to nije san?" - pomisli Ziba i uze u ruku zrnce otrova. Ali Džemal-kan ju je dozivao sve glasnije i glasnije. Ziba nije mogla doći sebi od čuđenja. Najednom se vrata njene sobe širom otvoriše, i ona na pragu ugleda radosnog Džemal-kana koji se smiješio. Razdragani i sretni baciše se jedno drugome u zagrljaj i zaboraviše na sve. Sutradan priredišе svadbu, i otada za Džemal-kana i Zibu poče život ispunjen srećom i blagostanjem.

---

[3] Tepih, ćilim

[4] Molitva

Perzijske priče

S perzijskog preveo **dr. Šaćir Sikirić**

Žežen kašu hladi

Neki vladar putovao na lađi na kojoj se nalazio i nekakav dječak Perzijanac. Kako dječak nikad prije nije vidio mora, niti iskusio muka i pomorskog putovanja, poče plakati i jaukati tresući se cijelim tijelom od straha. Koliko god su ga tješili, nije se mogao smiriti. Vladaru to dozlogrdilo, ali nije bilo nikakva izlaza. Na lađi se slučajno nalazio i nekakav pametan čovjek i on najposlije zavika:

- Ako dopustite, vladaru, ja ću ga začas ušutkati. Vladar to jedva dočeka. A onaj čovjek tada naredi da se dijete opaše užetom i uvali u more. Kad je dječak jedamput-dvaput zagnjurio u vodu, uhvate ga za kosu i povuku na lađu. Dječak se objema rukama brže-bolje uhvati za krmu, a kad za koji čas izađe, sjede u jedan ugao i, gle, umiri se, pa ni da glasa pusti. Vladaru se svidjela dosjetljivost onoga čovjeka, pa ga tada zapita:

- Kakva je u tome mudrost?

Na to će onaj:

- Dječak nije nikad zapadao u utopljeničke muke pa nije ni znao blagodati sigurnosti na lađi. Ta pravu vrijednost sreće poznaje samo onaj koji je zapadao u kakvu nevolju.

Istina i laž

Jednom je neki vladar naredio, da se nekakav zarobljenik smakne, a jadni osuđenik počeo onda u beznadnom stanju grditi vladara na svome jeziku i nedostojne mu riječi govoriti, jer je davno rečeno, tko se pomiri sa smrću, može govoriti sve što mu je na srcu. Vladar tada zapita prisutne, što ono osuđenik govori, i jedan mu vezir[1] reče:

- On vas podsjeća na kur'anske[2] riječi, kojima se obećaje džennet[3] onima koji savladavaju srdžbu i praštaju ljudima...

A drugi vezir, protivnik prvog, dočeka na to:

- Ljudi našega zvanja u prisutnosti vladara moraju samo istinu govoriti. Zarobljenik vladara grdi i nedolične mu riječi govori.

A vladar se, gle, na te riječi silno namršti pa će odrješito tome drugome veziru:

- Meni se ona njegova laž više sviđa od te tvoje istine, jer je namjera od one laži bila neka korist, a tvoja se istina zasniva na pakosti. Ta bolja je i laž, koja donosi neku korist, negoli istina, koja će prouzrokovati kakvo zlo!

---

[1] Naslov visokih dostojanstvenika (ministara) na dvorima islamskih vladara

[2] Kur'an kao opća imenica znači čitanka ili štivo, koje se ima čitati, a kao termin označuje muslimansko sveto pismo, tj. zbirku religioznih, moralnih i pravnih propisa, koje je, po učenju islama, Svemogući Allah objavio preko poslanika Muhammeda čovječanstvu.

[3] Džennet je raj, a džehennem pakao.

Nije zlato sve što sija

Pričaju, da je neki kraljević bio nizak i malen, a njegova braća visoka i lijepa. Jednom prilikom pogleda ga otac s negodovanjem i omalovažavanjem, a dijete se dosjeti, zbog čega je to, pa će roditelju:

- Oče, bolji je nizak, a pametan, negoli visok, a glupan. Nije sve, što je stasom najviše, i vrijednošću najbolje. Ovca je malena, ali čista, a slon je obična lešina. Otac se na to samo nasmija, prisutnim državnicima to se svidjelo, a braća se do dna duše nađoše uvrijeđeni. Kažu da se uskoro iza toga pojavio nekakav teški neprijatelj toga vladara, pa kad su se dvije vojske suočile, prva osoba, koja zaigra konja na mejdanu bijaše upravo taj mladić koji tada povika:

Nisam onaj, kom u borbi vidjet možeš leđa,
nego onaj, koji glavu u krvi ostavlja.
Vladar, koji borbu prima, životom se kocka,
onaj, koji bježi – vojsku svu na kocku stavlja.

Reče to pa navali na neprijateljsku vojsku i obori nekoliko prokušanih boraca. A kad se poslije pojavi pred oca, odano poljubi zemlju i prozbori ovako:

Ti, kom se spodoba neznatna činila moja,
ne smatraj vrlinom krupnoću; sitno i čvrsto
vitko konjče više vrijedi na dan strašna boja,
negoli goveče gojno, nezgrapno i tusto.

Kažu, da je neprijateljske vojske bilo mnogo, a njih malo, pa su im se redovi bili pokolebali. Ali u taj čas mladić zavika:

- Ljudi! Nastojte, da se ne bi odjenuli ženskom odjećom!

Na te njegove riječi ohrabriše se konjanici i navališe svi kao jedan, i priča se, da su istoga dana pobijedili neprijatelja. Vladar tada poljubi sinu čelo i oči i zagrli ga, pa ga je otada s dana na dan sve više pazio, a najposlije ga postavio i svojim nasljednikom. Braća su mu bila silno zavidna na toj časti, pa mu najposlije staviše u jelo otrova. Njegova sestra opazi to sa čardaka pa zalupi prozor, a mladić se dosjeti jadu pa se okani jela uzviknuvši:

- Nemoguće je da vrijednih nestaje, a da nevrijedni njihovo mjesto zauzimaju!

Odmah obavijeste o tome njegova oca, a kralj onda pozove njegovu braću pa ih ukori kako treba, a potom, da bi zlu učinio kraj, svakome od njih odredi po jedan zadovoljavajući dio svoje zemlje, jer je ono dobro rečeno: I deset siromaha može biti i ležati na jednome ćilimu, ali dva vladara u jednom kraljevstvu nikako i nikada.

Blagoslov

U Bagdadu se pojavio neki derviš[4], čije su molitve nalazile odziva. Jedanput ga pozove Hadždžadž, sin Jusufov[5], i zamoli ga, da ga blagoslovi. A derviš zače:

- Bože, uzmi mu dušu!

- Zaboga, kakav je to blagoslov?

- To je blagoslov za te i za sve tvoje podanike.

Vladarska obijest i siromaška nevolja

Nekakav vladar u pijančevanju pretvarao noć u dan, i jednom zgodom baš onako pijan zazbori:

Od mene ovog trena sretnijeg na zemlji nije,
jer ni za kog i ni za što mene briga sad ne bije!

U tome času neki siromah ležaše go golcat na studeni pred vratima, pa će na te vladareve riječi:

Ej ti, od kog na svijetu sretnijeg cara nije,
misliš li, da briga nema, briga tebe što ne bije?

Vladaru se te riječi svidješe pa kroz prozor pomoli kesu sa hiljadu dukata i reče:

- Siromahu, drži skut!

A na to će bijednik:

- Kako ću držati skut, kad na sebi nemam ni odijela? Vladaru se sažali na njegovu bijedu, pa mu još dade i jedne haljine. Za kratko vrijeme siromah pojede i potroši sav novac pa se ponovno navrati vladaru s riječima:

Ne može se zadržati novac u skitnice ruci,
ko ni voda u rešetu, ni ljubav u mladu srcu.

To se, međutim, dogodilo u neprilično času kad je vladar bio zauzet poslom, i kad mu kazaše za siromaha bi mu neugodno, i namršti se. A pametni i upućeni ljudi davno su rekli, da se treba čuvati vladarske ljutnje i srdžbe, jer su vladari većinom zabavljeni državnim poslovima, pa ne podnose navale obična svijeta. I kad vladaru iznesoše siromahovu molbu, on dočeka:

- Otjerajte toga rasipnog i drskog prosjaka, koji je

[4] Derviš je pripadnik sufijskog reda. Njega uvijek vodi učitelj, koji se zove šejh (starješina). Spominje se često u ovim pričama.

[5] Poznati vojskovođa i državnik u doba halifa Omejevica. Njegova strogost često je prelazila u pravo nasilje, i zbog toga je bio na vrlo zlu glasu. Na to njegovo nasilje cilja i ova pričica.

toliko blago za tako kratko vrijeme potratio. Valjda on ne zna, da je državna blagajna namijenjena opskrbi siromaha, a nikako propalicama.

A na to će jedan iskren vezir:

- Gospodaru, ja smatram umjesnim da se onakvim osobama daje u obrocima, koliko im je najnužnije potrebno, pa se neće odavati rasipništvu. Velikodušnim ljudima nikako ne odgovara da odbiju i uvrijede nekoga kome su jedanput ispunili nade.

Ćud vladara

Neki vezir bijaše svrgnut s časti pa se umiješa u kolo derviša. Blagodati druženja s tim ljudima osjetile se brzo na njemu, i on je bio potpuno zadovoljan. Jednom prilikom vladar se prema njemu udobrovolji i ponudi mu prijašnji položaj. A vezir to odbije i istakne da voli živjeti u dokolici, negoli na se primiti odgovornost. Vladar mu tom prilikom napomene da njemu treba dorastao i pametan čovjek koji zna upravljati državom. A vezir će na to:

- Dorastao i pametan čovjek raspoznaje se baš po tome da se ne upušta u takve poslove. Ono su pitali karakala, zašto stalno boravi uz lava: "Zato" - odgovorio je on - "da jedem ostatke njegove lovine i da životarim zaštićen njegovom silom od neprijatelja." Dalje ga zapitaše: "Kad si već u njegovoj zaštiti i priznaješ mu dobročinstvo, zašto mu se više ne približiš, pa te on ne primi u krug svojih odabranika i ubroji u svoje odane sluge?" A on će im na to: "U tome slučaju ne bih bio siguran od njegove sile." Dogodi se, da vladarev pomoćnik nekad dobije suha zlata, a nekad i glavu izgubi. Mudraci ističu, da od promjenljivosti vladareve ćudi treba biti na oprezu, jer vladara nekad i pozdrav uvrijedi, a nekad za nanesenu uvredu dijeli odore. Dosjetljivost je, kaže se, vještina vladarskih drugova, ali ona nikako ne dolikuje mudrim ljudima.

Carska služba je korisna, ali i opasna

Jedan od mojih drugova tužio mi se na zla vremena, ističući da ima malu opskrbu, a brojnu porodicu, i da mu je težak život već dodijao.

- Često mi na um padne - govorio je - da se odselim u

drugu zemlju, pa kako god budem životario nitko neće znati ni za moje zlo ni dobro. Mnogo razmišljam o tome, ali opet pomislim i na svoje neprijatelje koji će mi se iza leđa pakosno smijati i moj postupak prema porodici smatrati nečovječnim. A ja sam, kako ti je poznato, donekle upućen u računarsku struku, pa ako bih na tvoje zauzimanje dobio kakvu službu, koja bi me lišila životnih briga, ne bih ti se mogao zahvaliti kako treba do kraja svoga života.

- Druže - upozorit ću ga tada ja - carska služba ima dva kraja: nadu u zaradu i strahovanje za život. I stoga ne bi bilo pametno uzdati se u jedno, a strahovati za drugo.

- Te riječi ne mogu se odnositi na moj slučaj, i nisi mi odgovorio na moje pitanje. Zar nikad nisi čuo onu poslovicu, da se ne boji zveke, tko u džepu nema oraha? Mudra riječ veli: Četvorica ljudi u duši osjećaju nemir druge četvorice: razbojnik od vladara, kradljivac od noćobdije, nevaljalac od uhode i bludnica od nadzornika javnog reda. Šta se ima bojati onaj, u koga su računi čisti?

- Tome tvom slučaju odgovara postupak lisice, koju je netko opazio kako bježi glavom bez obzira pa je zapitao: "Kakvo je zlo, koje ti zadaje toliko straha?" A lisica odgovorila: "Čula sam da deve hvataju u komoru." Ljudi joj na to rekoše: "Glupi stvore, što ti imaš s devom, i kakva je sličnost između tebe i nje?" "Šuti" - dočeka lisica - "jer ako zavidnici zlobno reknu da sam i ja deva, i uhvate me, koga mori briga za moj spas, pa da ispituje moj slučaj? Dok protuotrov iz Iraka bude dobavljen, umrijet će onaj koga je ujela zmija." A ti si, koliko ja znam, vri-

jedan i pobožan, ali su i zavidnici u zasjedi, i smutljivci iz prikrajka danomice vrebaju, pa ako tvoju ispravnost naopako prikažu, i ti budeš pozvan pred vladara i ukoren, tko će se tada za te zauzeti? Stoga ja smatram prikladnim, da ti i dalje živiš u carstvu zadovoljstva i odrekneš se želje za položajem.

Ja mu to tako ispričah i u isti mah opazih, da se moj prijatelj promijenio i moj savjet posve krivo shvatio. Odem stoga veziru i, koristeći se starim našim poznanstvom, izložim mu stanje svoga prijatelja, pa ga on postavi na jedan sporedan položaj.

Prošlo iza toga neko vrijeme, i njegovi stariji zapazili njegovu dobru ćud, i svidjela im se njegova sposobnost, pa ga unaprijedili i postavili na viši položaj. Njegova se sretna zvijezda otada sve više penjala, dok nije doprla do vrhunca njegovih želja, i on najposlije dospije u kolo vladarevih najbližih suradnika, pa je uživao puno povjerenje dostojanstvenika dvora, te su na njega prstom upirali. Ja sam se toj njegovoj sreći od srca veselio.

U to vrijeme otišao sam sa nekoliko prijatelja na hodočašće u Meku, a kad se otud vratih, moj prijatelj izišao mi u susret dva dana hoda. Odmah opazim, da je neuredne vanjštine i siromašna stanja poput kakva derviša, pa ga zapitah, zbog čega je to, a on stade kazivati:

- Kao što si ti već bio predvidio, pojavili se zavidnici i obijedili me izdajom, a vladar nije naredio da se stvar istraži. A moji stari drugovi i odani prijatelji nisu vodili brige o našem prijateljstvu i ne htjedoše iznijeti istine. Kratko rečeno, bio sam izvrgnut svakojakim mukama i konačno sam se upravo ove sedmice, kada je stigla radosna vijest o sretnom povratku hodočasnika, izbavio iz tamnice, ali mi je imetak sav oduzet.

- Ne htjede ti - rekoh mu tada - poslušati moga savjeta. Ja sam tebi kazao, da je carska služba, kao i putovanje po moru, korisna, ali u isto vrijeme i opasna, pa čovjek dođe do blaga, ali često i glavu izgubi.

Nasilje

Pripovijedaju, da su Nuširvanu Pravednom[6] u lovu pripremali pečenje, ali nije bilo soli. Poslali su stoga u selo nekog dječaka, da donese soli i Nuširvan mu naredio da sol po vrijednosti plati, kako se besplatno uzimanje ne bi pretvorilo u običaj i da zbog toga ne bi propalo selo. Nuširvana tada zapitaše:

- Kakva bi šteta mogla nastati zbog ovakve malenkosti?

Nasilja je na zemlji s početka bilo malo, pa su ga ljudi tokom vremena povećavali, dok nije došlo do današnjeg stepena.

Sila položaja

Pričaju, da je nekakav svađalica udario jednog derviša kamenom u glavu. Ovaj nije bio tada kadar vratiti mu milo za drago, pa je taj isti kamen kod sebe sve čuvao. Jednoga pak dana vladar se rasrdi na onoga čovjeka i baci ga u tamnicu, a derviš tada dokopa onu stijenu pa s njom posred glave onog utamničenog čovjeka. Ovaj ga tada zapita:

- Tko si ti i zašto me biješ tim kamenom?

- Ja sam taj i taj, a ovo je isti kamen, kojim si i ti mene onda udario u glavu.

- Pa gdje si bio za toliko vremena?

- Zazirao sam od tvog položaja i sada, kad te vidim u tamnici, ugrabih zgodnu priliku.

Smijeh pod mačem

Neki vladar obolio od nekakve strašne bolesti, koju ovdje nije prikladno isticati. Grčki se liječnici složili da je za tu bolest jedini lijek žuč od čovjeka, koji ima takva i takva svojstva. Na zapovijed vladara dadoše se u potragu na sve strane i nađoše jedno seosko dijete koje je imalo sva svojstva što su ih tražili liječnici. Vladar tada pozove njegove roditelje i udobrovolji ih nebrojenim blagom, a kadija onda izda osudu, da je dopušteno proliti krv jednog podanika da bi se spasio vladar. A kada je krvnik upravo htio dječaka ubiti, diže on glavu nebu i, gle, stade se smijati. Vladar ga tada zapita, kakva ima smisla smijati se u onakvu času, a dječak će na to:

- Djeca provode nestašnosti svojim roditeljima, ljudi se u razmiricama obraćaju sudu, a vladara drže zaštitnikom pravde. Moji roditelji žrtvovaše moj život za blago ovoga svijeta, kadija izdade dopuštenje, da me ubiju, a

[6] Glasoviti perzijski vladar iz dinastije Sasanovića.

vladar očekuje svoje ozdravljenje od moje smrti, pa meni ne preostaje ništa drugo nego se obratiti još Bogu. Car se silno rastuži.

- Bolje je - osudi tada on - da ja stradam, negoli proliti nevinu krv.

Poljubi dječaka u glavu i među oči, zagrli ga, bogato nagradi i pusti ga da ide odakle je i došao. Priča se da je taj vladar za nekoliko dana posve ozdravio.

Zakonitost

Pobjegao jedar rob Amra, sina Lejsova.[7] Odmah se dali za njim u potjeru i povratili ga. Arnrov vezir, kome se onaj rob bio nešto zamjerio, savjetovaše tada vladaru, da ga treba ubiti, kako bi ta kazna poslužila drugima kao opomena. A rob na to pade ničice pred Amra i prozbori ovako:

- Gospodaru! Ja sam zaslužio kaznu, kakvu god ti odrediš. Ali mene je othranio hljeb tvoje porodice, i jedino zbog toga nisam rad da na sudnjem danu za moju krv budeš pozvan na odgovornost, pa ako me želiš ubiti, nastoj bar da to bude osnovano na zakonu, da ne bi na sudnjem danu odgovarao.

Vladar ga zapita, na koji bi to način on uveo u zakon, a rob dočeka:

- Dopusti mi, da ubijem vezira, pa onda me kazni smrću, i tako ćeš me ubiti na temelju zakona.

Vladar udari u smijeh i zatraži od vezira mišljenje.

- Tako ti groba tvoga oca, zavapi on, oslobodi ovoga nitkova da i mene ne uvali u nesreću!

Vjera u prijatelje

Neki čovjek bijaše se vrlo usavršio u vještini hrvanja. U toj vještini poznavaše on ravno tri stotine i šezdeset načina, tako da je za svaki dan znao po jedan posve novi način hrvanja. Jednom prilikom slučajno mu zapeo za oko jedan njegov učenik i osvojio njegovu ljubav, pa ga on naučio tri stotine pedeset i devet načina hrvanja, ali mu za onaj posljednji ne kaza. Mladić se u toj vještini i snazi za malo vremena usavršio toliko, da nitko s njim nije mogao izaći u tome na kraj. A jednom prilikom u prisutnosti samoga vladara istače, gle, da prvenstvo svome učitelju priznaje samo zbog njegovih godina i zbog toga, što ga je odgojio, jer smatra, da u jakosti i vještini nimalo ne zaostaje za njim.

Vladaru se njegova neskromnost nije nikako svidjela, pa odmah naredi da se njih dva okušaju u hrvanju. U tu svrhu premjeriše prostran mejdan, a na njemu se skupiše svi državnici i velikaši. Mladić kao opijen slon izađe domalo na poprište s takvom silom da bi okrenuo i brdo od željeza. Učitelj je bio svjestan da je mladić od njega snagom jači i prihvati ga onim vanrednim načinom, što mu ga je bio zatajio. A mladić ne umjede uzvratiti udarca, i učitelj ga u jednom času objeručke podiže poviše svoje glave i tresnu o zemlju. Gledaoci u znak odobravanja digoše pravu graju.

Vladar naredi, da se učitelju podijeli odora i da se nagradi, a mladića ukori i izgrdi, jer je tvrdio, da može iznijeti sa svojim učiteljem, a nije bio kadar riječi iskupiti. Mladić se tada stao braniti, da ga učitelj silom ne bi bio kadar savladati, nego je upotrijebio jedan način koji je dotada tajio, i samo ga tako pobijedio. A učitelj će na to:

- E, ovu posljednju vještinu čuvao sam baš za ovaj čas, jer ono mudraci kažu da prijatelju ne treba dopustiti toliko moći da bi je mogao iskoristiti, ako bi se pretvorio u neprijatelja.

Pustinjski derviš

Jedan povučen derviš bijaše se smjestio u nekom kraju pustinje. Pokraj njega slučajno naiđe neki vladar, ali on, kako je bio uronuo u carstvo spokojstva, ni glave ne podiže, i ne obazrije se uopće. Vladaru opet, koji je mnogo držao do svoje moći, bi to vrlo neugodno, pa će:

- Ovi su derviši kao životinje.

A na to će vezir dervišu:

- Pokraj tebe prolazi vladar svijeta, pa zašto se ne skloniš i ne odaš dužno poštovanje?

- Reci caru - oglasi se derviš - neka pokornost traži od onoga koji od njega nešto očekuje, a ti trebaš znati da su vladari zato da budu pastiri svojih podanika, a podanici nisu na svijetu da služe vladarima.

Vladaru se ta siromahova riječ silno svidjela, pa mu ponudi, da od njega nešto zatraži.

[7] Vladar iz dinastije Saffâr.

- Ja jedino želim - dočeka derviš - da me više ne uznemiruješ.

Vladar tada zatraži od njega, da mu bar dade kakav savjet. A derviš prozbori:

- Dok je još vlast u tvojoj ruci, pobrini se za svoju dušu, jer vlast nije stalna i neprestano prelazi iz ruke u ruku.

Prijatelji

Neki siromah zapadne u nepriliku pa od jednog svog prijatelja derviša ukrade ćilim. Sudac osudi da mu se zbog toga odsiječe ruka. Vlasnik ćilima zauzme se za krivca izjavljujući da mu on prašta. Sudac pak reče da ga on ne može lišiti zakonske kazne na temelju vlasnikova zauzimanja. Vlasnik sucu tada napomenu da ne treba odsjeći ruku onome tko nešto ukrade, a što pripada vakufu[8], jer on kao derviš ne može ništa imati, niti čiji rob biti, i sve što je derviško smatra se vakufom u korist siromaha.

Na te riječi sudac odustane od kazne pa zapita okrivljenoga:

- Zar si bio u takvoj nevolji, da si baš od ovog siromaha morao ukrasti?

Na to će krivac:

- Nisi li čuo onu izreku: Slisti sve što ima u kući tvojih prijatelja, a samo ne kucaj na vrata svojih neprijatelja?

Zamjena

Neki gologlav i bosonog pješak naišao je iz Kufe[9] sa karavanom, koja je putovala u Hidžaz, i pridružio se nama. Jedan putnik, koji je jahao na devi, zapita onog siromaha:

- Kamo ideš? Vrati se, jer ćeš skapati od gladi. Rekne to i ne obaziruć se zagazi u pustinju i ode. Kad smo pali u mjesto Nahlei Mahmud, bogataša je, gle, iznenada smrt zadesila. A onaj siromah stade mu tada više glave i reče:

- Ja, eto, od nevolje ne umrijeh, a ti putujući na devi zaglavi.

[8] Vjerska zaklada

[9] Grad u južnom Iraku, nekad poznato kulturno i privredno središte

Uzor

Pitali su Lukmana[10] od koga je naučio pristojnost.

- Od nepristojnih - reče on. - Što god mi se njihovo nije sviđalo, toga sam se klonio.

Ništavnost dragulja

Vidio sam jednom prilikom arapskog seljaka gdje u krugu basranskih draguljara priča ovo: "Jedanput sam zabasao u pustinji, a hrane mi bijaše nestalo, pa sam bio uvjeren da ću skapati. Iznenada, gle, nađem kesu bisera. Neću nikada zaboraviti onog užitka i veselja što sam ih tada osjetio, misleći da je u kesi popržena pšenica, a isto tako i one gorčine i beznađa kad sam se uvjerio da je to biser!"

Zlato i brašnjenica

Tako opet nekakav putnik zabasao u prostranoj pustinji. Nestalo mu hrane, a imao je uza se nešto srebrnjaka. Lutao je i lutao, ali nikako nije mogao izbasati i, najposlije, od oskudice strada. Tuda kasnije naišlo nekoliko putnika. Ugledali mrtvaca, pred njim leže novci, a na pijesku našarano:

Uza se kad bi sve zlato svijeta imao,
putnik bez pogače, zalud bi bisage prebro.
Jadniku, kojeg pustinjsko sažiže sunce,
bolje je pečena repa, nego čisto srebro.

Čast vladara i bijeda seljaka

Neki vladar krene zimi u lov s nekoliko svojih državnika i udalje se od ljudskih naselja. Kad se smrklo opaze seosku kuću. Da se ne bi izlagali studeni, vladar predloži da se sklone u tu kuću. Jedan vezir tada upozori da vladaru ne dolikuje sklanjati se u kuću bijedna seljaka, nego da će biti bolje ako razapnu šator i nalože vatru. A seljak u

[10] Glasoviti mudrac

međuvremenu saznao za prisutnost vladara pa priredio na brzu ruku jelo i odnio ga vladaru, poljubio pred njim zemlju i rekao:

- Da ste odsjeli u mojoj kući, ništa ne bi umanjili vladarsku čast, a ovako niste htjeli ni povećati čast jednog seljaka.

Vladaru se te riječi svidjele, i iste noći premjesti se u seosku kuću. A sutradan je domaćin dobio od vladara odoru i nagradu.

Junaštvo i srčanost bez novaca su bezvrijedni

Pričaju, da je nekom hrvaču zbog zle sudbine bio dodijao život. Proždrljivost, a i neimaština bijahu ga natjerale, da glasno procvili. Konačno se potuži svome ocu i zatraži od njega dopuštenje da ide u svijet, ne bi li, možda, snagom svojih mišica došao do bolje zarade. Otac ga odvraćao od te lude namjere i preporučivao mu da se zadovolji onim što ima, jer mudraci tvrde da se sreća ne postiže samo trudom, pa se stoga ne treba ni uznemirivati. A sin je, naprotiv, tvrdio ocu da putovanje donosi mnoge koristi: raspoloženje, dobitak, promatranje čuda, slušanje zanimljivih doživljaja, razgledanje raznih krajeva, drugovanje s prijateljima, sticanje časti i naobrazbe, povećanje imetka i prihoda, upoznavanje prijatelja i gomilanje iskustava. Otac je priznao da putovanje, prema navedenim riječima, ima mnogo koristi, ali to vrijedi samo za pet vrsta ljudi:

PRVA su trgovci, koji pomoću blaga i imetka drže krasne mladiće i robinje i okretne sluge pa uživaju blagodati života svaki dan u drugome mjestu, svaku noć u novome krugu i svaki čas u posebnu obliku.

DRUGI od tih bio bi učenjak, koji pomoću svoje besjede i rječitosti nailazi, gdje god dođe, na dobar prijem i poštovanje.

TREĆA je od spomenutih osoba ljepotica, jer za njezinom naklonošću čeznu nježna srca, njeno društvo smatraju dobitkom a služenje takvoj ljepotici smatraju za pravu blagodat. Davno su kazali, da je ljepota bolja, negoli imetak. Milo lice lijek je za bolesna srca i ključ, kojim se otvaraju zaključana vrata.

ČETVRTA je dobar pjevač, na čiji glas i voda prestaje teći, a ptica letjeti. Pomoću svoje vještine lovi on ljudska srca, a za njegovim društvom teže svi, koji imaju imalo osjećaja.

PETI je, konačno, zanatlija koji vlastitim trudom može zaraditi što mu je potrebno, pa se za koru hljeba ne treba ponižavati.

- Osobine, koje sam nabrojio - veli dalje otac - osiguravaju na putu spokojstvo i udobnost. Onaj, pak, koji ništa od toga nema nego s praznim nadama krene u svijet, propast će bez traga.

A sin će na to ocu:

- Kako bih ja mogao protivrječiti mudrim ljudima, koji tvrde da se oko sticanja opskrbe treba truditi, iako je ona unaprijed određena, i da se, isto tako, treba kloniti nesreće, makar je ona i suđena? Ja sam kadar uhvatiti se u koštac i sa silnim slonom ili se porhvati s ljutim lavom, pa pomoću svoje snage mogu ići u svijet, jer neimaštine više ne mogu podnositi.

To rekne, zatraži od oca blagoslov, oprosti se s njim i krene na put. U putu opazi nekoliko ljudi koji su platili prevozninu pa sjeli na lađu i natovarili svoju prtljagu. A mladić nije imao ni prebijene pare pa ih molio da ga prime, ali sve njegove molbe bijahu uzaludne. Lađar mu reče

da on traži od njega prevozninu za jednu osobu, a da ga se ne tiče što on ima snagu koliko desetorica drugih. Mladića su te riječi uvrijedile, pa odluči da se lađaru osveti. Kako je lađa već bila krenula, zovne on lađara i ponudi mu sa sebe odijelo u ime prevoznine. A lađar se na tu ponudu polakomi i vrati lađu. Čim se mladić dočepa lađareve brade i jake, privuče ga sebi i stane nemilo tući. Njegovi drugovi iz lađe priskoče u pomoć, ali ih stiže ista sudbina. Na koncu uvidješe da će biti bolje ako se s mladićem izmire. Da bi tobože popravili loš postupak prema mladiću padnu mu po nogama i licemjerno mu poljube glavu i kosu pa ga ukrcaju na lađu i krenu. Putujući stigoše do jednog stupa koji je stajao u vodi kao ostatak neke grčke građevine. Lađar tada reče da je na lađi nastao neki kvar, pa bi trebalo da jedan od putnika, koji je najsrčaniji, najjači i najsilniji ode do stupa i da tamo drži konop od lađe, dok je ostali poprave. A momak, ponosan na svoju srčanost, nije vodio računa o uvrijeđenom protivniku, niti je uzeo u obzir savjet mudrih riječi, koje kažu: da nisi siguran od osvete onog koga si jednom uvrijedio, pa makar mu poslije toga i stotinu puta dobro učinio, jer i strelica iz tijela može izići, a nanesena uvreda ostaje zauvijek u srcu.

Čim je mladić omotao oko sebe konop od lađe i otplivao do stupa, lađar presiječe konop i pokrene lađu. Nesretni mladić, sav razočaran, patio se i mučio dan-dva, dok ga treći dan ne savlada san i on padne u more. Plivajući cijeli dan i noć jedva živ dopre do obale. Počne tu jesti lišće s drveća i korijenje od trave, pa se malo oporavi i krene onako nasumce kroz pustinju. Putujući tako gladan, žedan i iznemogao stigne do jednog bunara. Tu ga okruže nekakvi ljudi i počnu mu nuditi za novac napitak vode. Kako mladić nije imao novaca, iskao je vode besplatno, ali mu ne dadoše. Sad on od njih zatraži vode silom, ali ni to nije palilo. On ih nekoliko izmlati, ali ga oni savladaše, nemilosrdno izlupaše i raniše. Htio, ne htio, bolestan i ranjen pridruži se tada jednoj karavani i nastavi put. Jedne noći padoše na noćište u neko hajdučljivo mjesto. Mladić opazi da putnici od straha sve strepe i da su u smrtnom strahu. Tada im on rekne:

- Ne treba vam se brinuti. Ja sam onaj koji se može suprotstaviti i pedesetorici.

Njemu se tada pridruže i drugi mladići iz karavane, pa se ljudi ohrabre i ovesele što ih imaju u društvu. Dadoše mu hrane i vode, a kako je bio jako gladan, uzme samo nekoliko zalogaja hrane i nekoliko gutljaja vode pa zaspi. A među putnicima karavane bijaše jedan iskusan starac koji je mnogo putovao. I on tada ode zboriti:

- Drugovi, ja sam zbog ovog našeg mladića zabrinut više nego zbog opasnosti od razbojnika. Ono se priča da je neki Arap imao uštеđenih novaca pa uslijed bojazni od razbojnika nije smio obnoć sam u kući spavati. A da bi izbjegao samoću, pozove on jednog prijatelja i s njime provede nekoliko noći. A kad je gost saznao da domaćin ima novaca, digne mu ih i pobjegne u svijet. Sutradan Arapa ugledaju gola i uplakana pa ga zapitaju što mu je, da mu nije kakav kradljivac pokrao novce. A pokradeni im na to rekne, da ga je pokrao njegov čuvar. Što vi znate, moji prijatelji - nastavi on - da i ovaj mladić nije jedan od razbojnika koji se varkom među nas ušuljao da bi u zgodnoj prilici obavijestio svoju družinu? Stoga ja smatram pametnim da mi njega ostavimo, neka spava, a da mi idemo.

Putnicima se starčevo mišljenje učini posve ispravnim, i uhvati ih velik strah od hrvača. Potovare svoju robu i krenu dalje, a mladića ostave spavajući. Probudio se tek kada mu je sunce obasjalo pleća, podigne glavu i opazi da je karavana otišla. Lutao je, ali nije iznašao na put, pa žedan i iznemogao i gledajući smrti u oči padne na zemlju. On je tako ležao, a pojavi se više njega neki carević, koji se u lovu, tjerajući neku zvijerku, bio odvojio od svoje pratnje. I kad je pomnije pogledao mladića, opazi da je pristojne vanjštine, ali u velikoj nevolji, pa ga zapita, odakle je i kako je ovamo dopro. Mladić mu tada ispripovijeda neke časove iz svojih doživljaja. Careviću se na njega sažali, pa mu dade odoru i dosta blaga i predade ga povjerljivoj osobi koja će ga otpratiti u njegov zavičaj. Otac se jako oveselio njegovu dolasku i zahvaljivao Bogu, da je zdrav. Iduće noći ispriča on ocu svoj doživljaj prilikom vožnje na lađi i prijevaru lađarevu, zatim postupak onih seljaka na bunaru i nevjeru putnika u karavani. A otac će na to sve:

- Nisam li ja tebi prilikom polaska rekao da su junaštvo i srčanost bez novaca bezvrijedni?

- Moj oče - dočekat će sin - dokle god se ne namučiš, ne treba ti zaimati blaga, dok ne staviš u torbu glavu, ne možeš pobijediti neprijatelja, a ako ne posiješ, ne ćeš ovrijeći. Zar ne vidiš koliko sam donio blaga sa razmjerno malo truda, a sa malo uboda žalaca koliko sam stekao meda?

- U ovome slučaju - otac će na kraju - sudbina ti je pomogla i sreća te pratila, pa ti je upalilo. Na te je nabasao jedan sretnik i smilovao ti se, pa kad je saznao što ti se dogodilo on ti je sve bogato naknadio, samo su takvi slučajevi rijetki, a izuzetak ne može služiti kao pravilo.

Arapske priče

S arapskog preveo **Alija Bejtić**

Ali Šar i robinja Zumruta

Bio u davna vremena, minulih vijekova i stoljeća, jedan trgovac u zemlji Horasan, kome bijaše ime Medžudud-din i koji imađaše mnogo para, ornih i bijelih robova i slugu, samo nije imao sina iako bijaše napunio šezdeset godina. Ali ipak uzvišeni Allah mu dade sina, kome nađenu ime Alija. I kad dijete naraste, bijaše kao pun mjesec o uštapu, a kad se zamomči, otac mu se razbolje na smrt, pa ga pozva i reče mu:

- Dijete moje, samrtni čas mi se, evo, približio i želio bih da ti dam nekoliko savjeta.

- Kakvih, babo moj? - upita ga Alija.

- Preporučujem ti da se ne družiš ni s kim i da se kloniš svega onog što ti može nanijeti štetu. Dobro se čuvaj zlog druga, jer je zao drug kao kovač: ako te ne opržи njegova vatra, naudiće ti njegov dim. Divno je jedan pjesnik rekao:

Ljubavi nema u današnje doba,
ni druga pravog ako t' izda sudba.
Samotno živi sve do svoga groba,
savjet moj primi – ne treba ti družba!

Ali neće biti naodmet da čuješ mišljenje i drugih pjesnika o ovome. Evo šta, naprimjer, drugi pjesnik o tome kaže:

Svi su ljudi promjenljive volje,
nipošto se ti ne uzdaj u njih.
Varljivi su, na podvalu spremni,
zato treba upoznatih bolje.

A treći veli:

Druženje s ljud'ma – od koristi nije,
samo prazan govor i rekla-kazala.
Zato i ne traži ti dokone ljude,
nego uči, sine, dok ti srce bije.
Međutim, četvrti kaže ovo:
Kad upozna ljude oštrouman čovjek,
a ja sam ih prozro i upozn'o, sine.
Tad će vidjet' varku u ljubavi njinoj,
a i licemjerstvo u vjeri njihovoj.

- O, moj babo, poslušaću te i postupiti tako - reče Alija. - A šta još treba da radim?

- Čini dobro kad god ti se ukaže prilika za to i budi uvijek ljubazan u ophođenju s ljudima - odgovori mu otac. - Iskoristi svaku priliku da učiniš uslugu drugima, jer se takva prilika ne pruža svagda. Evo što kaže o tome jedan pjesnik:

Ponekiput samo prilika se pruži,
da s' učini dobro onom kome treba.
Ko j' propusti jednom iz nehata svoga,
teško da mu s' vrati ona posl'je toga.

- Poslušaću te i postupiću tako - reče Alija. - A što još ima da mi kažeš?

- Dijete moje, slušaj Allaha pa će i on paziti tebe - odgovori mu otac. - Čuvaj svoj imetak i ne rasipaj ga preko mjere, jer ćeš, ako ga budeš rasipao, biti zavisan od najgorih ljudi. Znaj da čovjek vrijedi onoliko koliko ima! Evo

kako divno kaže jedan pjesnik o tome:

Nesta para, sine, nesta prijatelja,
a s parama lako prijatelja nađeš.
Dušmanin zbog novca prijatelj postaje,
a prijatelj dušman kada para nije.

- Pa šta još imaš da mi kažeš, oče - upita Alija.

- Dijete moje - odgovori mu otac - traži savjeta od starijih ljudi i nikada ne žuri u onome što želiš da uradiš. Budi milostiv prema slabijem, pa će i drugi biti dobri prema tebi. Nemoj nikome zulum činiti, jer za to Allah kažnjava. Čuj šta kažu pjesnici o tome:

Prvi:
Savjetuj se, tuđu mis'o ne potcjenjuj,
jer dvojica više znaju nego jedan.
Ogledalo pokazaće lice tvoje,
a potiljak da ti vidiš, treba dvoje.

a drugi:
Odmjeren ti uv'jek budi i ne žuri,
čini dobro ako hoćeš dobra sebi.
Ko zlo čini, taj ti slabo kod Allaha prođe,
jer baš zulum zulumćaru uv'jek glave dođe.

Treći:
Nemoj drugom zulum činit',
kad prilika tebi se pruži.
Iznad glave zulumćara,
osvetnička sablja kruži.
Dok ti spavaš i sanjariš,
uvrijeđeni na te vreba.
Za osvetom on tad čezne
i pomoći traži s neba.

Još nešto: nemoj nipošto piti vina, jer je ono uzrok svakog zla, ono oduzima pamet i ponižava čovjeka. Evo kako jedan pjesnik pjeva o tome:

Allaha mi, ja se neću za života vina napit',
da bih znao razborito sa drugima ja govorit.
Nikad neću poželjeti ledenoga, rujnog vina,
već ću tražit prijatelja trezvenoga i prisebna.

Eto, to je sve što sam imao da ti kažem na svom samrtnom času. Drži se, sine, mojih savjeta, neka ti je Allah na pomoći - završi otac i klonu izgubivši svijest.

Domalo, on opet dođe k sebi, pa se obrati Allahu da mu oprosti, izgovori kelimei šehadet[1] i izdahnu. Njegov sin Alija stade plakati i jecati za njim, a kad se malo primiri, poče da priprema sve što bijaše potrebno za dženazu. Ne propusti ama baš ništa; pozva i hafize da uče Kur'an kod očeva tabuta, i kad bi sve gotovo ljudi klanjaše dženazu i okupaše ga, a na nišanu mu bijahu uklesali ove stihove:

Od zemlje si stvoren i proživje v'jek,
slušasmo mi često tvog govora jek.
A sada te zemlja u okrilje prima,
a crna je zemlja – majka nama svima.

Primivši saučešće mnogih uglednih ljudi, Ali Šar se sa groblja vrati kući tugujući jako za ocem. Uskoro mu se razbolje i umrije i majka, koju Ali Šar sahrani na isti način kao i oca. Poslije toga, Ali Šar se odade trgovini: počeo je da prodaje i kupuje, ne napuštajući ni jednog časa svoj dućan i ne družeći se ni s kim, kako mu savjetovaše otac. To potraja punu godinu dana. A kad prođe godina, njega obrlatiše kojekakve protuhe i skrenuše s pravog puta. Ali Šar se odade razvratu: poče da pije vino i da odlazi jutrom i večerom ljepoticama, govoreći sam sebi: "Moj je otac uštedio pare za mene, i ako ih ne potrošim, kome ću ih ostaviti?

- Allaha mi - reče Ali Šar - postupiću onako kako reče jedan pjesnik:

Ako budeš c'jelog v'jeka škomračio, titizio.
Kad ćeš onda potrošiti ono što si uštedio?

I tako Ali Šar, poslušavši savjet pjesnikov, rasipaše danonoćno i nemilice svoje pare dok sve ne proćerda i ne osiromaši. On isprodava i dućane i sve kuće koje mu ostadoše od oca, prodade i sve svoje haljine i ostade samo sa jednim odijelom. A kad prođe pijanstvo i kad mu dođe pamet u glavu, njega obuze gorko kajanje. Sav okaharen i gladan, Ali Šar jednog dana odluči da potraži svoje negdašnje prijatelje u piću, i reče samom sebi; "Idem da potražim one na koje sam trošio svoj novac neće li mi koji od njih dati da nešto pojedem danas." I Ali Šar pođe redom od jednog do drugog, ali se svaki njegov bivši prijatelj pravio da ga ne zna i krio od njega. Razočaran i pregladnio, Ali Šar se uputi u jednu trgovačku četvrt i tamo zateče mnogo ljudi koji se tiskahu oko nečeg.

- Zbog čega li su se, zaboga, sakupili ovi ljudi? - reče Ali Šar. - E, neću, Allaha mi, odavde otići dok ne vidim zašto su se ti ljudi ovdje skupili." On onda priđe tom skupu i ugleda jednu robinju, vitku i visoku, s obrazima kao ruža i uzdignutih grudi, kojoj po ljepoti ne bješe ravne, kao što o njoj u stihu veli jedan pjesnik:

Allah stvori momu uprav kako treba,
uzorom ljepote i ljupkosti čarne.
On lice joj dade k'o u vile bajne,
baš ko da biješe ozarena s neba.

Lice joj je mjesec, a stas vitka grana,
dah je kao mošus – nema njojzi ravna.
Tijelo je njeno mjesečeva sjaja,
k'o sazdana da je od bisernog vala.

Toj robinji bijaše ime Zumruta. Zanesen njenom ljepotom i dražima, Ali Šar reče u sebi:

[1] Islamsko očitovanje koje glasi: Tvrdim da nema boga do Allaha i tvrdim da je Muhammed Allahov rob i poslanik.

- Allaha mi, ostaću ovdje da vidim ko će i za koliko kupiti ovu robinju.

I Ali Šar priđe skupu i stade, a ljudi pomisliše da je i on došao da se nadmeće za robinju, jer su mislili da ima mnogo para koje je bio naslijedio od svojih roditelja. Telal, zatim, stade pokraj robinje i viknu:

- O, trgovci i bogataši, ko će od vas otpočeti nadmetanje za ovu robinju, najljepšu među najljepšima, najsjajnije zrno bisera, Zumrutu, koja umije da ugodi svim muškarčevim željama i strastima i koja umije da veze zavjese! Počnite nadmetanje! Niko neće zamjeriti niti ma šta predbaciti onome koji prvi počne nadmetanje i iznese cijenu robinje. Nato jedan od trgovaca reče:

- Dajem pet stotina dukata.

- Još deset - dobaci drugi.

Tada jedan starac, po imenu Rešidud-din, koji bijaše plavih očiju i ružan, viknu:

- Još stotinu!

- Još deset - dobaci neko.

- Hiljadu dukata! - viknu starac Rešedud-din i tako zaveza jezik ostalima.

Telal ode da se posavjetuje sa Zumrutinim vlasnikom, a ovaj mu reče:

- Ja sam se zakleo da ću je prodati samo onome kog ona izabere. Upitaj, dakle, nju. Telal odmah priđe Zumruti pa joj reče:

- O, naljepši mjesece, eno, onaj trgovac želi da te kupi.

Zumruta pogleda u trgovca, pa kad ga vidje, reče telalu:

- Ne želim da me kupi starac koji je već pao na najgore grane. Ah, divan je onaj pjesnik koji je rekao:

Poljubac ne hdjede da mi da,
jer s'jede brade bijah ja.
Na bogatstvo moje ne okrenu glave,
već mi reče ona k'o od šale:
"O starče bijedni, sijedih vlasi,
moja usta žarka mladost samo gasi!"

Kad ču šta Zumruta reče, telal joj šapnu:

- Imaš pravo, Allaha mi, vrijediš ti i deset hiljada dukata!

Onda telal ode njenom gospodaru i kaza mu da Zumruta ne želi onog starca.

- Vidi, hoće li nekog drugog - reče mu njen gospodar.

Evo ja dajem za nju onoliko koliko je davao onaj starac! - reče jedan od trgovaca.

Zumruta pogleda u tog čovjeka, pa kad mu vidje obojenu bradu, uzviknu:

- Kakva je ovo sramota i podvala: crna boja na sijedim vlasima!

Rekavši to, Zumruta, čudeći se drskosti tog trgovca, izgovori ove stihove:

Ja junaka žalosna mu majka!
Potiljak mu za papuče moje,
bradurina da s' mušice roje,
a nosina da tu konji stoje.

Krivonosi, što s' zanosiš mnome.
Slušaj r'ječi jedne divne mome:
"Kao zmija noge ti sakrivaš mane,
da bi mog'o varat' uvijek natenane."

Sa jednom bradom odlaziš,
sa drugom se vraćaš.
K'o da čedo mašte si,
takav meni izgledaš.

pa kad ih završi, nastavi stihovima jednog drugog pjesnika:

"Zašto s'jede vlasi — reče — ti knom ukrasi?"

"Sakriti ih htjedoh — rekoh — tvome oku dragom."

Ona mi se tad potsmjehnu, pa uzviknu: "Divna čuda! Na svijetu lažno sve je, pa i tvoja kosa huda!"

Kad sasluša stihove, telal joj reče:

- Allaha mi, sve je tako!

- Šta je to rekla? - upita ga onaj trgovac.

Telal mu ponovi stihove, i trgovac odustade od kupovine. Uto priđe jedan drugi trgovac i reče telalu:

- Upitaj je bi li pristala da dam za nju hiljadu dukata?

Kad joj telal pokaza novog mušteriju, ona, vidjevši da je ćorav, odgovori stihovima jednog pjesnika:

Ti s ćoravim ne druži se nikad,
jer on laže i pakosti svakad.
Da ćoravi dobro misli sebi,
zalud oka izgubio ne bi!

- A bi li ti pristala da te prodam eno onom tamo? - upita je telal pokazavši joj nekog drugog trgovca.

Zumruta se zagleda u tog trgovca, pa kad vidje da je malog rasta, a da mu brada seže do pojasa, odgovori i ovoga puta stihovima:

U mog prijatelja jeste duga brada,
bilo bi mu bolje da je bez nje sada.
Na noć zimsku tvoja potsjeća me brada,
hladna je i mračna - to ti velim mlada.

- Gospodarice moja - reče joj na to telal - pogledaj ima li među prisutnima i jedan dopadljiv, pa reci da te njemu prodam.

Zumruta baci pogled na prisutne i poče da pažljivo motri sve jednog po jednog, dok joj se pogled ne zakova za Ali

Šara. Čim vidje Ali Šara, koji bijaše čudo od ljepote i nježan kao jutarnji lahor, ona sve ustrepta i poče da uzdiše.

- O, telalu, hoću da me prodaš, eno, onom gospodaru, onom što ima lijepo lice i vitak stas - reče Zumruta i izgovori ove stihove:

Kad ugledah tvoje lice to prekrasno,
zaljubih se u te odmah mlada strasno.
Da su htjeli da me sačuvaju jada,
divno lice tvoje sakrili bi sada.

- Neću drugog gospodara osim njega - nastavi Zumruta - jer ima divno lice i medna usta koja liječe i bolesnog, a ljepotom takvih se ushićuju i pisci i pjesnici. Evo šta jedan pjesnik o takvima veli:

Usta su mu rujno vino, a dah mu je kao mošus,
a osm'jeh, oh, njegov čarni biser zubi uv'jek krase.
Ridvan[2] njega istjer'o je iz dženneta zbog bojazni,
da hurije u džennetu on ljepotom ne sablazni.
Ljudi njega kore što je ohol, gord,
pa zar mjesec nema veličanstven hod?

Kad čuo stihove, telal se začudi Zumrutinoj rječitosti i duhovitosti ali mu njen vlasnik reče:

- Nemoj se čuditi njenoj ljepoti koja zasjenjuje sunce usred dana, a ni tome što zna napamet tanane stihove. Ona, osim toga, zna da čita i piše Kur'an na sedam načina i poznaje nauke kao najučeniji čovjek. Ima zlatne ruke i veze svilene zavjese i prodaje ih, i na svakoj zavjesi zaradi pedeset dukata; zavjesu može da naveze za osam dana.

- Sretan li će biti onaj u čijoj kući bude, jer je ona pravo blago! - uzviknu telal.

- Prodaj je onom koga ona htjedne! - reče opet vlasnik telalu.

Telal ode Ali Šaru, pa mu, poljubivši ga u ruku, reče:

- Gospodaru moj, kupi ovu robinju, ona je tebe izabrala!

Rekavši to, telal onda izreda Ali Šaru sve Zumrutine osobine i sposobnosti i na kraju mu reče:

- Neka ti je sa srećom i znaj da ti je sami Allah nju namijenio!

Ali Šar obori glavu osmjehujući se i govoreći u sebi:

- Ja nemam šta da okusim a kamoli da kupujem robinju. Stid me ovih trgovaca da reknem da nemam para.

Zumruta vidje da je Ali Šar oborio glavu, pa reče telalu:

- Uzmi me za ruku i odvedi njemu da ga privolim da me kupi, jer, kako sam već rekla, želim da me samo on kupi.

Telal je uze za ruku i odvede pred Ali Šara, rekavši mu:

- Šta misliš, gospodaru moj?

Ali Šar mu ne odgovori ništa.

- O, moj gospodaru i miljeniče srca moga, zašto me nećeš da kupiš? - upita ga onda Zumruta. - Kupi me pošto hoćeš, biću ti sretna!

Ali Šar podiže glavu pa pogleda Zumrutu i reče joj:

- Zar da te kupim na silu? Skupa si ti za hiljadu dukata.

- Gospodaru moj, kupi me za devet stotina! - reče mu Zumruta.

- Ne! - odgovori joj Ali Šar.

- Za osam stotina! - reče Zumruta.

- Ne! - odgovori Ali Šar.

Zumruta onda poče spuštati cijenu i na kraju reče Ali Šaru:

- Za stotinu dukata!

- Nemam uza se pune stotine. - odgovori joj Ali Šar.

Robinja se nasmija, pa mu reče:

- A koliko ti nedostaje do stotine?

- Allaha mi, nemam ti ja ni prebijena groša, nego gledaj ti pa nađi sebi boljeg mušteriju - reče joj Ali Šar.

Kad se uvjeri da Ali Šar nema ni prebijene pare, Zumruta mu šapnu:

- Uzmi me za ruku i povedi u onaj sokačić, i pravi se kao da tobože hoćeš da me dobro vidiš.

Ali Šar posluša Zumrutu i odvede je u obližnji sokačić, a ona mu onda izvadi iz njedara kesu u kojoj bijaše hiljadu dukata i dade mu rekavši mu:

- Izbroj devet stotina dukata i daj ih telalu za me, a stotinu ostavi, valjaće nam.

Ali Šar uradi onako kako mu djevojka reče: kupi je za devet stotina dukata, koje dade onom telalu, i odvede je svojoj kući. Kad Zumruta vidje da je Ali Šarova kuća prazna i bez prostirke i posuđa, dade mu kesu sa hiljadu dukata i reče:

- Hajde u čaršiju i kupi nam za tri stotine dukata ćilima i posuđa!

Ali Šar uze pare i pođe u čaršiju da kupi što mu Zumruta reče. Kad se vrati sa stvarima, Zumruta mu onda reče da ponovo pođe u čaršiju i da za tri dukata kupi jela i pića. Ali Šar obavi i to.

- Hajde sada - reče mu Zumruta - pa kupi po komad žute i bijele svile za zavjese i sedam kalema svilenog konca raznih boja.

Ali Šar uradi i to. Zumruta onda prostrije kuću i upali svijeće pa sjede da jede i pije sa Ali Šarom. Kad se dobro najedoše i napiše, njih dvoje onda legoše u dušek i provedoše noć zagrljeni iza zastora. Ta noć bijaše puna milovanja, upravo onako kao što pjeva jedan pjesnik:

[2] Anđeo čuvar u džennetu

Voljenoga samo slijedi, od zavidna sklanjaj oči,
jer zavidljiv u ljubavi neće biti od pomoći.
U snu sam ja vidio te kako skupa sa mnom ležiš,
i kako ti usne medne na mojima stalno držiš.
Sve što tada vidjeh u snu, istina je, nek znaš mlada,
ako Bog da neka bude i na javi kao tada.
Oči moje nikad dotad ne vidješe ništa ljepše,
od dušeka na kom dvoje zaljubljenih skupa bješe.
Pod jorganom zagrljeni, zadovoljstvom ozareni,
jastuk su im b'jele ruke na koje su naslonjeni.
Kad se srca jednom sljube u ljubavi vrlo žarko,
tada ljudi blebetaju: jedni 'vako, drugi 'nako.
Ti što koriš zaljubljene što o strasti samo zbore,
da li možeš izviđati srca koja strašću gore?

Ako s' kadgod u životu ti zaljubiš vrlo strasno,
ne ostavljaj ljubav svoju niti tajno niti glasno.

Njih dvoje ostadoše tako zagrljeni sve do zore, a ljubav sve više osvajaše njihova srca. Čim svanu, Zumruta se diže i uze onaj komad svile i poče na njemu da veze s krajeva figure svih ptica a u sredini sviju divljači. Kad to završi, ona onda sve obrubi i ukrasi zlatom i srmom, i za osam dana njene ruke napraviše divnu zavjesu. Ona onda svoju rukotvorinu lijepo složi, pa je dade Ali Šaru, rekavši mu:

- Odnesi ovu zavjesu u čaršiju i prodaj je nekom trgovcu za pedeset dukata. Ne šali se glavom da je prodaš kakvom prolazniku. Znaj, kad bi to učinio, među nama bi bilo sve svršeno, jer imamo dosta dušmana koji na nas vrebaju.

- Sve sam dobro razumio - odgovori joj Ali Šar, pa uze zavjesu i odnese je u čaršiju da proda. Sreća ga odmah nanese na jednog valjanog trgovca kome proda zavjesu, te za dobijen novac kupi svile, zlatna i srmali konca, zatim jela i pića i to sve donese kući i predade Zumruti sa ostatkom novca. Otada je svakog osmog dana Zumruta davala Ali Šaru po jednu zavjesu da je proda za pedeset dukata, i to potraja punih godinu dana. A kad prođe godina, Ali Šar odnese zavjesu, kao i obično, u čaršiju i dade je telalu da je proda. To je sve sa strane motrio neki kršćanin, koji odmah priđe telalu i ponudi za zavjesu šezdeset dukata. Telal ne htjede odmah da mu je proda, ali mu onaj kršćanin uporno nuđaše sve više i više dok mu, najzad, ne ponudi stotinu dukata i njemu deset dukata povrhu. Telal se odmah vrati Ali Šaru i kaza mu koliko onaj kršćanin nudi za zavjesu i poče ga salijetati da je proda.

- Gospodaru moj - reče telal Ali Šaru - ne boj se ovog kršćanina, neće ti učiniti nikakvo zlo!

Uto se i ostali trgovci umiješaše i nagovoriše Ali Šara da proda zavjesu kršćaninu. Ali Šar prodade zavjesu i primi novac pa krenu kući, ali i kršćanin pođe za njim.

- Kršćanine, zašto ideš za mnom? - upita ga Ali Šar.

- Gospodaru moj - odgovori mu kršćanin - imam nekog posla u ovom sokaku, ne dao Allah da i tebi šta zatreba!

Kad Ali Šar dođe do svoje kuće, kršćanin ga sustiže, pa stade pokraj njega.

- Šta ti je, prokletniče, kud god ja, ti za mnom?

- Gospodaru moj - reče mu kršćanin - žedan sam, daj mi malo vode, Uzvišeni Allah će te nagraditi za to!

- Ovaj čovjek je građanin naše države - pomisli Ali Šar u sebi - daću mu, Allaha mi, da se napije vode!

Ali Šar uđe u kuću i uze ibrik da ga da kršćaninu da se napije vode, ali ga opazi Zumruta i upita ga:

- O moj dragi, jesi li prodao zavjesu?

- Jesam - odgovori joj Ali Šar.

- Trgovcu ili namjerniku? - upita Zumruta. - Srce mi nešto sluti da ćemo se skoro rastati.

- Prodao sam je baš trgovcu - odgovori joj Ali Šar.

- Reci mi pravu istinu, da se znam ravnati - reče mu na to Zumruta. - A zašto si uzeo ibrik?

- Da dam vode telalu - odgovori joj Ali Šar.

- Samo dragi Allah ima silu i moć! - uzviknu Zumruta i izgovori ove stihove:

Ne žuri s rastankom, prijatelju dragi,
zagrljaji tebe neka ne zavedu.
Ne žuri, velim, sudba tobom vlada,
sa rastankom našim prijateljstvo pada.

Ali Šar pođe s ibrikom u ruci i nađe onog kršćanina u avliji.

- Zar si došao dovde, pseto jedno? - reče mu Ali Šar. - Kako smiješ ulaziti u kuću bez moje dozvole?

- Gospodaru moj - odgovori mu hrišćanin - nema nikakve razlike između kapije i avlije. Ja ću odmah izići odavde i zahvaliću ti na dobročinstvu.

Rekavši to, on uze ibrik od Ali Šara i napi se vode i vrati mu ga. Ali Šar uze ibrik očekujući da kršćanin ode, ali se ovaj i ne mače s mjesta.

- Zašto se ne dižeš i ne ideš svojim putem? - upita ga Ali Šar.

- Gospodaru moj - odgovori mu kršćanin - nemoj biti od onih koji čovjeku natiču na nos kad mu učine dobro djelo, niti pak kao oni za koje je jedan pjesnik rekao:

Više nema onih darežljivih ljudi,
što voljahu tebe i sve želje tvoje.
Staneš li ti sada pred nečija vrata,
njihov gutljaj vode vrijedi suhog zlata.

pa nastavi:

- Dobri čovječe, napio sam se evo vode, a sad te molim da mi daš da šta pojedem, što je Bog dao u kući, makar to bio komadić kukuruza i glavica luka.

- Diži se i ne zanovjetaj tu, u kući nema ništa! - odgovori mu Ali Šar.

- Gospodaru moj - reče mu nato kršćanin - ako u kući nema ništa, evo ti stotinu dukata pa otiđi u čaršiju i kupi nam šta za jelo, makar somun. Da pojedemo zajedno malo hljeba i soli!

- Ovaj kršćanin je prava budala! - pomisli Ali Šar. - Primiću od njeg stotinu dukata, a kupiću mu nešto za dva groša i tako ga namagarčiti.

- Gospodaru moj - reče mu opet kršćanin - kupi šta bilo, samo da utolim glad. Nije meni sada do bogate trpeze. Dobro je rekao jedan pjesnik:

I suhi će somun utoliti glad,
čemu razmišljanje, žalošćenje sad?
Smrti niko dosad utekao nije,
cara i prosjaka podjednako bije!

Na to mu Ali Šar reče:

- Pričekaj ti ovdje. Idem ja da zaključam kuću, pa ću onda otići u čaršiju da ti štogod kupim.

- Slušam i pokoravam se! - odgovori mu kršćanin.

Ali Šar zaključa kuću, stavivši na vrata katanac, uze ključ i ode u čaršiju. U jednom dućanu kupi topljena sira, bijelog meda, banana i hljeba, i sve to donese kršćaninu.

- O, moj gospodaru - uzviknu kršćanin kad vidje šta je Ali Šar sve kupio - toga ima toliko da bi bilo dosta desetorici ljudi, a ja sam sam! Hoćeš li i ti jesti sa mnom?

- Jedi ti sam, ja sam sit - odgovori mu Ali Šar.

- Gospodaru moj, reče mu kršćanin - još davno su rekli mudri ljudi: "Ko neće za sofru sa svojim gostom - nevaljalac je".

Kad ču šta mu kršćanin reče, Ali Šar sjede i malo založi s njim. A kad htjede da se digne, kršćanin uze jednu bananu, oguli je i raspolovi, pa onda, da Ali Šar ne vidi, kanu u jednu polovinu banane procijeđena bendža, pomiješana sa opijumom od koga bi jedan dram oborio slona, zamoči je u med i reče:

- Gospodaru moj, tako ti tvoje vjere, uzmi ovo!

Ali Šara bijaše stid da odbije gosta kad ga već zakleo, pa uze onu polovinu banane i proguta je. Zatrovana banana još mu ne stiže ni u stomak, a glava mu klonu, i on zaspa mrtvačkim snom. Kad vidje to, kršćanin skoči kao oparen, uze od Ali Šara ključ od donje sobe, pa trkom ode svom bratu i kaza mu šta je uradio.

A evo šta je bio uzrok svemu tome: Brat onog kršćanina bio je onaj oronuli starac što je htio da kupi Zumrutu za hiljadu dukata, a ona ga nije htjela, već mu se narugala u stihovima. On je bio nevjernik, a prerušio se u muslimana i nadio sebi ime Rešidud-din. A kad ga je Zumruta sa potsmijehom odbila, on se požalio svome bratu kome bijaše ime Bersum i koji bijaše čarobnik, varalica i grešnik, pa mu Bersum nato reče:

- Ne tuguj zbog toga, ja ću se poslužiti lukavstvom i oteću ti je bez po muke.

Otada je Bersum stalno pleo zamke i smišljao varke kako da se domogne Zumrute, dok mu, najzad, kako smo vidjeli, nije pošlo za rukom. Kad je za to čuo starac Rešidud-din, odmah uzjaha svoju mazgu i povede svoje robove, pa se sa svojim bratom Bersumom uputi Ali Šarovoj kući. Pri polasku uze kesu u kojoj bijaše hiljada dukata da bi mogao podmititi valiju ako ga slučajno sretne. Kad stigoše Ali Šarovoj kući, Bersum odmah otključa prizemnu odaju i Rešidud-dinovi ljudi navališe na Zumrutu i silom je izvukoše napolje, zaprijetivši joj da će je ubiti ako samo pisne. Kuću ostaviše onakvu kakva je i bila, ne uzeše ništa iz nje. Ponovo zaključaše odaju i metnuše ključeve pokraj Ali Šara, koji još bijaše u dubokom snu, pa onda izađoše napolje pritvorivši kapiju. Starac Rešidud-din odvede Zumrutu pravo svojoj kući i uvede je među svoje robinje i miljenice, pa joj reče:

- O, grešnice, ja sam onaj starac što me nisi htjela i što si mi se narugala, a sad sam te se, evo, dočepao bez groša i dukata.

Zumruta mu suznih očiju odgovori:

- Allah će ti platiti, o, nevaljali starče, što si me rastavio od mog gospodara!

- O, grešnice i ljubavnice - viknu na nju starac - vidjećeš na kakve ću te muke udariti! Tako mi Isusa i djevice Marije, ne primiš li moju vjeru i ne budeš li me slušala, biće ti gore nego u paklu!

- Kad bi me isjekao na komadiće, Allaha mi, ne bih ostavila svoje vjere. - reče mu Zumruta. - - Nadam se da će me Uzvišeni Allah uskoro spasti, jer on može šta god hoće! Pametni ljudi su još davno rekli: "Treba podnijeti sve za svoju vjeru".

- Povalite je! - viknu starac na robove i robinje, i oni je povališe. Onda starac poče Zumrutu tako jako da tuče da je jadnica zapomagala iz sveg glasa, ali joj sve bi uzalud. Iznemogla pod udarcima, ona još šapatom izgovori: "Nek mi je Allah na pomoći!", pa pade u nesvijest i umuknu. Kad ugasi srdžbu srca svoga, stari Rešidud-din reče slugama:

- Odvucite je i bacite u kuhinju, i ništa joj ne dajte da okusi!

Sutradan, rano izjutra, on pozva sluge i naredi im da mu dovedu Zumrutu, što oni odmah učiniše. On je opet do besvijesti istuče i vrati na staro mjesto. Dok je Zumruta bila na mukama, Ali Šar je ležao u svojoj avliji opijen bendžom. Tek drugog dana, on dođe k sebi, i čim pogleda, zavapi iz sveg glasa:

- Zumruta!

Kad mu se niko ne odazva, Ali Šar se podiže i pođe ka prizemnoj odaji da potraži Zumrutu, ali od njegove drage ni traga ni glasa. Njemu tek tada puče pred očima da je žrtva podvale onog kršćanina, pa poče kroz suze, jecajući i kukajući, da izgovara ove stihove:

O, ljubavi, ne žališ ti mene sada,
duša mi je puna bola, puna jada!
Žali uv'jek onog što u ljubav pada
i što kao b'jednik zbog ljubavi strada.
Šta će strijelac opkoljeni odasvuda dušmanima,

ako pukne tetiva mu kad odapne prema njima?
Kad čovjeka brige sa svih strana skole,
zar on može pobjeć' od sudbine hole?
Ma koliko prez'o od rastanka s tobom,
sudbini ja ipak nisam izbjeć' mog'o.

Uzalud je Ali Šar i plakao i kajao se, i derao odijelo na sebi, od svega toga ne bijaše nikakve koristi. Sav ojađen i van sebe, on uze dva kamena i poče obilaziti gradom udarajući se njima u prsa i vičući: "Zumruta!" Djeca trčahu za njim i vikahu: "Evo luđaka, evo luđaka!". Njegovi poznanici sa tugom u srcu pitahu se: "Ama šta bi Ali Šaru!" Tako Ali Šar tumaraše gradom sve do Sunčeva zalaska, a kad se spusti noć, on zaspa u jednom sokaku i tu spavaše sve do zore. Sutradan on ponovi isto, a u sumrak ode svojoj, kući da tamo prespava noć. Kad htjede da uđe u kuću, ugleda ga jedna njegova stara komšinica, koja bijaše dobra žena, pa mu reče:

- Dijete moje, kad poludje, Allah ti zdravlja dao?

Ali Šar joj odgovori ovim stihovima:

"Ti poluđe – rekoše mi – zbog dragane koju voliš."
"Samo ludi osjećaju slast života – odgovorih.
Vratite mi moju drugu, makar bio i lud sada,
pa ako me ne izviđa, onda nek' mi duša strada."

Saslušavši stihove, stara Ali Šarova komšinica vidje u čemu je stvar, pa reče:

- Dijete moje, deder, ispričaj mi šta te muči, pa da ti pomognem, ako Bog da!

Ali Šar joj ispriča sve šta mu se dogodilo s onim kršćaninom.

- Dijete moje, nisi ti uzalud poludio - reče stara komšinica Ali Šaru, pa kroz suze izgovori ove stihove:

Zaljubljeni mnogo pate, njihova je muka teška,
oni će se baš zbog toga riješiti pakla blata.
Zbog stradanja u ljubavi i čednosti svoje vrle,
predanje nam tako veli - pravoj sreći oni hrle.

Kad izgovori stihove, starica reče Ali Šaru:

- Dijete moje, idi odmah pa kupi jedan sepet, onakav kao u kujundžija, i u njega stavi dosta belenzuka, prstenova, burmi i ostalog nakita, pa to sve donesi meni. Ja ću staviti sepet na glavu i poći ću od kuće do kuće da ti tražim dragu, i tražiću je dok je, ako Bog da, ne nađem.

Ali Šar se tome veoma obradova, pa žurno ode i za tili čas joj donese sve što je tražila. Starica onda obuče iskrpljenu haljinu i namače na glavu zar medaste boje, uze štap u ruku i stavi onaj sepet na glavu, pa pođe od kuće do kuće i iz sokaka u sokak. Idući tako, ona, uz pomoć Uzvišenog Allaha, nabasa na kuću prokletog Rešidud-dina. Čuvši nečije jecaje koji dopirahu iz kuće, starica stade, oslušnu malo, pa onda zalupa na kapiju. Ubrzo se na kapiji pojavi jedna robinja i upita staricu šta želi.

- Imam, evo, ovih stvarčica na prodaju - reče joj starica. - Bili neko od vas želio da išta kupi?

- Bi - odgovori joj ona robinja, pa uze staricu za ruku i uvede u kuću, ponudivši je da sjedne.

Oko starice odmah posjedaše i ostale robinje, i svaka ponešto kupi od nje. Starica bijaše veoma ljubazna prema robinjama i prodavaše im one stvari budzašto, a i ona se svidje robinjama, jer je postupala prema njima blago i prijateljski. Za sve to vrijeme starica zagledaše na sve strane ne bi li vidjela onu čije je jecanje čula. Najzad joj pogled pade na jednu mladu robinju koja je malo podalje u jednom ćošku odaje opružena ležala na podu. Sluteći da bi to mogla biti Zumruta, starica se poče umiljavati robinjama, dajući im na poklon one stvarčice iz sepeta, pa ih onda suznih očiju upita:

- Kćeri moja, zašto ona djevojka tamo onako leži?

Robinje joj ispričaše cio slučaj i dodadoše:

- To nije po našoj volji, već nam je naš gospodar, koji je sada negdje na putu, naredio tako.

- Kćeri moje - reče im starica - odriješite vi onu jadnicu i nemojte je vezati dok vam se s puta ne vrati gospodar. A kad čujete da vam gospodar dolazi, vi je opet svežite i položite na isto mjesto. Allah će vas zato nagraditi rajskim naseljem.

- Vrlo rado! - odgovoriše joj robinje, pa odmah pristupiše Zumruti, odriješiše je i dadoše joj da jede i pije.

- Da sam, Bog dao, prije nogu slomila nego što sam ušla u vašu kuću! - uzviknu starica, pa priđe Zumruti i reče joj:

- Kćeri moja, zdrava i živa bila, Allah će tebi pomoći! Rekavši to, starica onda došapnu Zumruti da dolazi od njenog gospodara Ali Šara i da sutra uveče bude spremna za bjekstvo.

- Tvoj će gospodar doći po tebe i sakriće se pod klupu pokraj kuće. Kad čuješ njegov zvižduk, ti mu na isti način odgovori i odmah se spusti niz konopac kroz prozor. On će onda s tobom na konja, pa kući.

Zumruta se zahvali starici, a starica odmah napusti kuću pa ode pravo Ali Šaru i sve mu ispriča.

- Sutra u pola noći pođi u tu i tu mahalu u kojoj je kuća onog prokletog kršćanina. Kuća izgleda ovako i ovako. Kad dođeš blizu kuće, ti zvizni. Zumruta će ti se odmah spustiti niz konopac kroz prozor. Ti onda nju za ruku, pa bježi kud te volja.

Ali Šar se zahvali starici, pa, roneći suze, izgovori ove stihove:

Okan'te se, vi zlobnici, svake priče sad o meni,
moje srce teško pati iz ljubavi prema ženi.
Nevolje me natjeraše da za njome plačem stalno,

da mi suze same teku, da ih ronim neprestano.
Ne pitaj me, prijatelju, kakve brige mene taru,
jer ti ne znaš šta su jadi u ljubavnom vel'kom žaru.
Jedna moma vitka stasa i k'o šećer slatkih usta,
zarobi mi srce bolno i duša mi osta pusta.
Srce moje nema mira, iz oka mi suza roni,
otkad, draga, ti mi ode, ljubav mene tebi goni.
Kao talac u ljubavi ja ti lutam sada, draga,
bolna srca tebe tražim, a od tebe nema traga.
Razgovorit' sebe ne znam, pa zato mi srce strada,
jer niko mi, osim tebe, nikad na um i ne pada.

Kad završi, on duboko uzdahnu, pa onda nastavi drugim stihovima:

Divan bješe onaj glasnik što mi javi da si došla,
a još ljepše bjehu vijesti da si ipak dobro prošla.
Kad bi prist'o da mu dadem svoje džube poderano,
dao bih mu srce svoje, za draganom iskidano.

Tako provede sve do noći, a kad se spusti noć i približi se ugovoreno vrijeme, Ali Šar se uputi u mahalu u kojoj je kuća onog kršćanina. Kad dođe do kuće Rešidud-dinove, on sjede na onu klupu i tu, savladan neprospavanim noćima i bolom, zaspa. Dok je Ali Šar slatko spavao, prikrade se jedan haramija iz predgrađa da štogod ukrade, i sudbina ga nanese baš pred kuću onog kršćanina. Obilazeći oko kuće i gledajući kako da uđe unutra, haramija dođe i do one klupe. Kad ugleda Ali Šara kako slatko spava, diže mu turban s glave i stade pod jedno drvo. Uto se i Zumruta pojavi na prozoru i ugleda u sjeni neku priliku, pa pomisli da je to njen gospodar. Ona onda zviznu, pa kad dobi isti takav odgovor, brže-bolje se spusti niz uže s torbom punom dukata. Čim je haramija vidje, veoma se začudi i pomisli: "Ovo nisu čista posla. Iza ovog se nešto vrlo čudno krije." Bojeći se da ga kogod tu ne zateče, on trgnu torbu iz Zumrutine ruke, Zumrutu baci na pleća, pa s njom bježi.

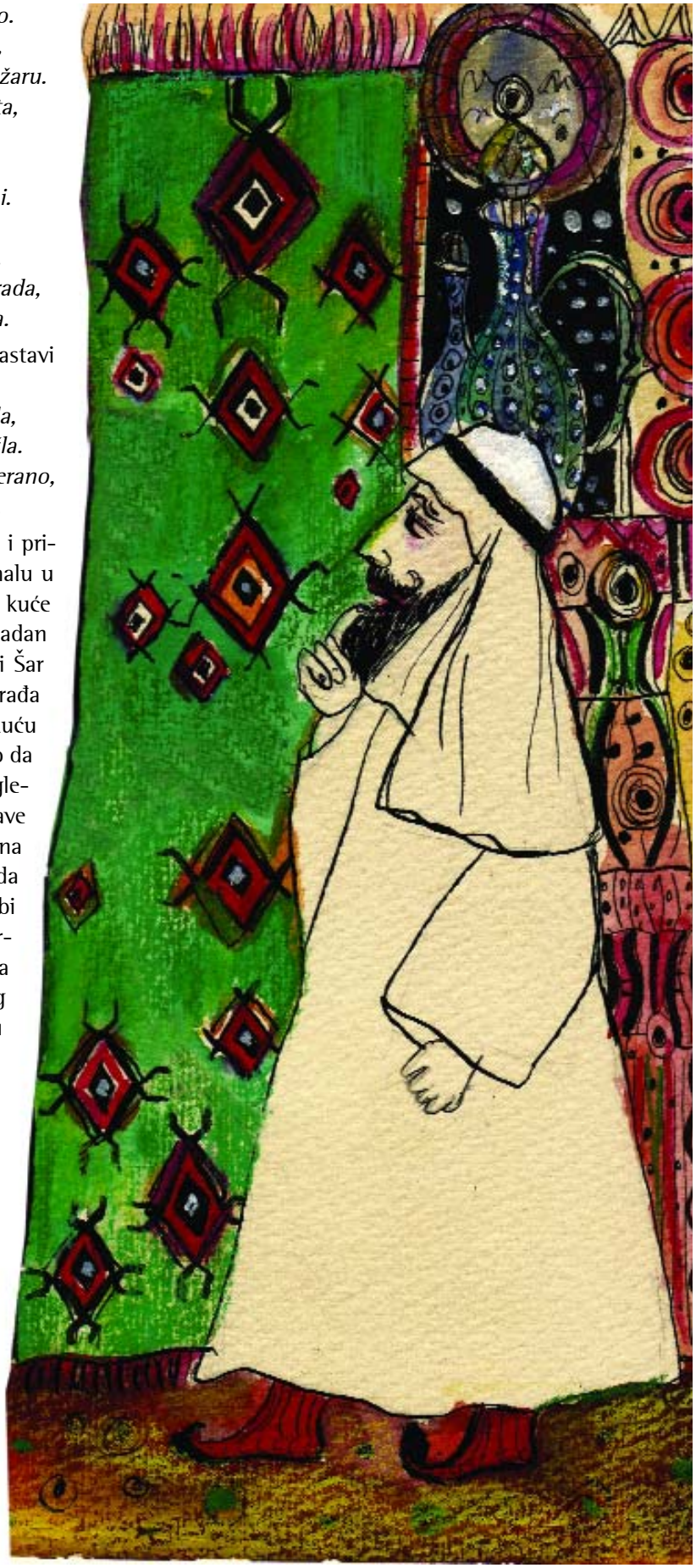

- Ona mi je starica pričala da si veoma oslabio zbog mene - reče Zumruta haramiji - a ti, gle, jači od konja.

Haramija joj ništa ne odgovori. Zumruta ga onda pogladi po licu, i pod prstima joj se učini da mu je brada kao kusava hamamska metla; ličio je na krmka koji je progutao pticu pa mu perje strši iz usta. Zumruta se uplaši i upita ga:

- Ko si ti?

- O bludnice, ja sam haramija Dževan Kurd iz družine Ahmeda Denefa - odgovori joj haramija. - Ima nas četrdeset, i svi ćemo se noćas od jacije do sabaha izredati na tebi.

Kad ču šta joj reče haramija, Zumruta poče

da plače i da se udara po licu, ali sve bi uzalud. Na kraju uvidje da joj ne preostaje ništa drugo već da se prepusti sudbini, pa, šta joj dragi Allah da!

- Bože moj, kad god se spasem jedne nevolje - uzdahnu ona - upadnem u još veću!

A evo zašto haramija Dževan bijaše došao u ovaj grad. On je rekao svom harambaši Ahmedu Denefu:

- Harambašo, ja sam ranije dolazio u taj grad i poznajem jednu pećinu izvan grada u koju može stati četrdeset ljudi. Ja želim da odem u tu pećinu prije vas i da ostavim u njoj svoju majku. Kad to svršim, vratiću se u grad i ukrašću štogod i to sačuvati do vašeg dolaska, jer ćete tog dana biti moji gosti.

- Uradi šta si naumio! - reče mu harambaša Ahmed Denef.

Dževan Kurd ode prije njih u tu pećinu i tu smjesti svoju majku. A kad iziđe iz pećine, on nabasa na jednog vojnika koji je spavao i pokraj koga bijaše privezan konj. On zakla tog vojnika i uze njegova konja, oružje i odijelo. Oružje i odijelo sakri u pećini kod majke, a konja sveza, pa onda ode u grad. Lutajući sokacima, slučaj ga dovede do kuće onog kršćanina gdje je, kako smo spomenuli, na klupi našao Ali Šara, ugrabio Zumrutu i odveo je svojoj majci u pećinu, kojoj je rekao da je dobro čuva dok se on ne vrati. Kad Dževan ode, Zumruta pomisli:

- Zašto ja ne bi pokušala da na lukav način spasem svoju glavu? Šta će biti od mene ako se na meni izmijeni četrdeset haramija? Izgledaću kao probušen čamac u vodi.

Zumruta se onda poče umiljavati starici, majci razbojnika Dževana Kurda, pa joj reče:

- Tetka, kako bi bilo da iziđemo iz pećine, pa da te malo pobištem na suncu?

- Dobro, Allaha mi, kreći ti moja - odgovori joj starica. - Ima dugo vremena kako nisam išla u hamam, jer me ovi krmci stalno vodaju s jednog mjesta na drugo.

Zumruta onda iziđe sa staricom napolje i poče je biskati, ubijajući joj uši u glavi. Starica ubrzo zaspa, a Zumruta se polako diže i obuče odijelo onog vojnika koga bijaše ubio Dževan Kurd. Zatim pripasa njegovu sablju, zavi turban oko glave i izgledaše kao pravi muškarac, pa onda uzjaha konja, uze onu torbu sa dukatima i reče:

- O, Ti što najbolje sakrivaš, sakrij i mene za ljubav Božjeg poslanika Muhammeda!

Kad to izgovori, nju najednom obuze neka sumnja, pa pomisli:

- Ako odem u grad, može da me vidi neki od rođaka ubijenog vojnika, pa ću zlo proći.

Zato ona i ne pođe u grad, već krenu poljem. Punih deset dana je tako jezdila noseći torbu s dukatima, hraneći i sebe i konja biljem i pijući vodu sa potoka. A kad bi jedanaesti dan, Zumruta izbi pred jedan lijep i utvrđen grad, koji upravo zima bijaše napustila, a proljeće ukrasilo raznobojnim cvijećem i ružama i oživjelo žuborom potočića i cvrkutom ptica. Kad stiže do toga grada i primače se gradskoj kapiji, Zumruta ugleda silnu vojsku, zatim emire i velikaše gradske, pa se u čudu upita:

- Zašto tolika silna vojska i narod stoje pred gradskom kapijom? Nije to bez nekog razloga! Želeći da dozna šta je po srijedi, ona pođe ka onoj gomili naroda i kad joj se primače, vojnici pohitaše prema njoj i, sjahavši s konja i poljubivši zemlju pred njom, rekoše:

- Allah ti bio na pomoći, o, naš gospodaru, sultane! Ispred nje se odmah poredaše ljudi od položaja, a vojnici stalno uzvikivahu:

- Allah ti bio na pomoći, i nek ti dolazak bude sretan, o, sultane. Neka te Allah podrži, o, care nad carevima, o, jedini u stoljeću!

- Šta je to s vama, o, stanovnici ovog grada? - upita ih Zumruta.

Glavni dvoranin joj odgovori:

- Znaj da stanovnici ovog grada imaju običaj: kad im umre car, a ne ostavi muškog poroda, onda vojska izađe izvan grada i tu čeka tri dana, i prvog čovjeka, koga namjera nanese ovim putem kojim si ti došao, izabere za svog sultana. Hvala Uzvišenom Allahu što nam posla tebe, pravog Turčina i ljepotana, jer nam je mogao poslati i nekog drugog, beznačajnog čovjeka, pa bi nam sada sultan bio.

Pametna i snalažijiva Zumruta im odgovori:

- Nemojte misliti da sam običan Turčin; ja sam pravi koljenović. Nego sam se malo sporječkao sa svojima, pa ih napustio. Pogledajte evo ovu torbu s dukatima. Ponio sam je da putem dijelim milostinju siromasima i ubogima.

Na to svi počeše blagosiljati Zumrutu, a ona, sva ustreptala od sreće, pomisli:

- Kad me Allah nagradio ovim, možda će mi dovesti i moga gospodara u ovo mjesto, jer on može što god hoće.

Zumruta onda pođe s vojskom, pa kad bijahu blizu dvora, vojnici sjahaše s konja i uvedoše je unutra, a emiri i velikaši je onda uzeše ispod pazuha i posadiše na prijesto. Zumruta odmah naredi da se otvore carske hazne. Kad joj otvoriše hazne, ona podijeli darove svim vojnicima, koji joj zablagodariše, moleći Allaha da je čuva i da joj podrži carstvo. Darežljiva i veoma čedna, Zumruta odmah ukide nezakonite namete, pusti iz tamnica zatvorenike i dokrajči sve nepravde, pa je zbog toga stanovnici toga grada jako zavolješe. Ali Zumruta ipak ne bijaše sretna i zadovoljna, jer, kad god bi se sjetila svog Ali Šara, obuzimaše je tuga oko srca. Tako jedne noći, sjedeći sama, sjeti se svoga Ali Šara i dana koje je s njim provela, pa briznu u plač i izgovori ove stihove:

Ukoliko vrijeme bježi, ljubav moja veća biva,
iz oka mi suze teku, o ljubavi srce sniva.
Ranjeno je srce moje, zato plačem svakog dana,
zbog rastanka s tobom, dragi, meni nema više sanka.

Kad završi stihove, otra suze, pa se tako ojađena uputi u harem, naredivši da se robinjama daju zasebne odaje i plaće i izjavivši da se od noćas potpuno predaje dragom Allahu. Poče da klanja i da posti, a emiri po dvoru govorahu: "E, baš je naš sultan pobožan!" Od posluge zadrža pokraj sebe samo dva mlada evnuha da je poslužuju. Tako ona provede na carskom prijestolju godinu dana, a o svom gospodaru Ali Šaru ne dobi nikakvih vijesti, pa se zbog toga veoma uznemiri. Kad je obuze još veći nemir, ona pozva vezire i dvorane i naredi im da joj dovedu građevinare i zidare da joj naprave jedan mejdan ispod dvora, veoma dug i širok. Majstori napraviše mejdan za najkraće vrijeme, i on bijaše upravo onakav kakav je ona željela. Kad bi mejdan potpuno gotov, ona naredi svojim slugama da za nju razapnu veliki šator i da u šator poredaju stolice za emire, a da po mejdanu postave sofre sa najukusnijim jelima. Kad bi i to gotovo, Zumruta pozva državne dostojanstvenike za sofre, pa im poslije jela reče:

- Želja mi je da mi dođete ovako na gozbu kad kod se pojavi mlađak i da tada naredite telalima da objave po gradu da niko toga dana ne smije da otvori dućan, već neka svi dođu i jedu sa carske sofre; a svaki onaj koji ne posluša naređenje, biće obješen na kapiju svoje kuće.

Kad se pojavi mlad mjesec, emiri postupiše kako im Zumruta bijaše naredila. Pozvaše telale da objave: "Čujte i počujte svi, ko god otvori svoj dućan ili magazu, biće obješen na kapiju svoje kuće. Svi morate da dođete i da jedete sa carske trpeze" Na poziv telala narod se stječe sa svih strana na mejdan, gdje već bijahu postavljene sofre, a Zumruta onda naredi iskupljenom narodu da posjeda za sofre i da jede do mile volje. Ljudi odmah posjedaše za sofre i prihvatiše se jela, a Zumruta sjede na carski prijesto i gledaše ih kako jedu. Svaki za sofrom toga časa mišljaše: "Car samo u mene gleda". I dok su jeli, emiri im, obilazeći sofre, govorahu:

- Samo jedite, i nemojte se stidjeti, sultanu je to milo!

Kad se dobro najedoše, ljudi se digoše iza trpeze, blagosiljajući cara i govoreći:

- Teško da na svijetu postoji vladar koji više voli sirotinju od našeg sultana.

Poslije toga, Zumruta se, veoma zadovoljna, povuče u svoj dvor, pa tada pomisli:

- Ako Bog da, ja ću na ovaj način doznati nešto o svom gospodaru Ali Šaru!"

Sljedećeg mlađaka ona postupi kao i ranije, naredivši slugama da postave sofre i da se pozove narod na gozbu. Kad bi sve gotovo, ona sjede na svoj prijesto, motreći ljude koji su dolazili i sjedali za sofre. Najednom se zagleda u jednog čovjeka u kome prepoznade Bersuma, onog kršćanina koji je kupio zavjesu od Ali Šara.

- Ha - pomisli Zumruta - dolija i ti! Sjedajući za sofru, Bersum baci pogled na jedan sahan pun pilava od pirinča, posuta šećerom, pa pruži ruku i primače ga preda se.

- Zašto ne jedeš ispred sebe, sram te bilo? - reče mu jedan čovjek koji sjedaše pokraj njega. - Kako možeš uzimati jelo ispred drugog? Zar te nije stid?

- Hoću da jedem baš iz ovoga - odgovori mu Bersum.

- Hoću i ja da jedem pilava s njim.

- Pusti ga nek jede - umiješa se u riječ jedan hašaš[3].

- E jedi, dabogda ti prisjelo! - reče mu onaj čovjek.

- O, najbaksuzniji hašašu - reče mu onaj čovjek - nije

[3] Uživatelj opijuma i hašiša.

to jelo za vas već za emire. Ostavite to jelo, neka ga jedu oni za koje je spremljeno.

Bersum ga ne posluša, već uze jedan zalogaj i stavi ga u usta. Kad htjede da uzme i drugi, Zumruta pozva nekoliko vojnika i naredi im:

- Dovedite mi onog čovjeka pred kojim se nalazi sahan zašećerena pilava i nemojte mu dopustiti da pojede zalogaj koji drži u ruci, već mu ga otmite.

Četiri vojnika priđoše odmah Bersumu, koji imađaše bijeli turban oko glave, ščepaše ga i dovedoše pred Zumrutu. Ljudi za sofrom prestadoše da jedu i počeše da se došaptavaju.

- Allaha mi, sam je kriv - reče jedan. - Zašto nije jeo što i drugi.

- Ja sam se zadovoljio samo ovom čorbom - na to će drugi.

- Hvala Allahu što ne okusih onog zašećerenog pilava - umiješa se u razgovor onaj hašaš. - Htio sam da vidim kako će njemu prijati, pa da mu se onda i ja pridružim.

- Strpite se malo da vidimo što će biti s njim - rekoše im ostali.

Kad Bersuma dovedoše pred Zumrutu, ona mu reče:

- Ej ti, plavooki, kako ti je ime i zašto si došao u našu zemlju?

On ne kaza svoje pravo ime, već reče:

- O, care, meni je ime Alija, a po zanimanju sam tkač. Došao sam u ovaj grad radi trgovine.

- Donesite mi dasku sa pijeskom za gatanje i kalem od bakra! - naredi Zumruta.

Sluge joj odmah sve to donesoše, pa ona uze dasku i kalem i poče da gata. U pijesku napravi lik majmuna, pa, zagledavši se u Bersuma, podviknu:

- Pseto jedno, kako smiješ lagati carevima? Zar ti nisi nevjernik, zar ti nije ime Bersum? Da nisi došao ovamo nekim poslom? Govori istinu ili ću ti, tako mi Uzvišenog Allaha, odrubiti glavu!

Kršćanin se zbuni i ne znade što da odgovori, a emiri dobaciše:

- Bogme naš car umije da gata u pijesku! Slava Onom koji ga time obdari!

- Govori istinu - dreknu Zumruta na Bersuma - jer ću te staviti na muke!

- Oprosti, o, care nad carevima, - odgovori joj Bersum - pogodio si gatajući u pijesku, ja sam, ovdje gluho bilo, kršćanin.

Emiri i ostali začudiše se kako je njihov car pogodio gatanjem u pijesku, pa rekoše:

- Naš car je pravi astrolog, na svijetu mu nema ravna!

Zumruta onda zapovijedi da se Bersumu odere koža i napuni slamom, pa da se objesi na kapiju mejdana, a da mu se meso i kosti bace u neku rupu van grada i da se zatrpaju smetljem i drugom nečisti.

- Slušamo i pokoravamo se! - odgovoriše prisutni i izvršiše sve onako kako im bijaše naredila Zumruta.

A kad narod vidje šta snađe kršćanina, reče:

- Šta je tražio, to je i našao! E baš mu prisjede pošećereni pilav!

- E, radije bih se razveo sa svojom ženom nego okusio zašećerena pilava! - reče neko.

- Hvala Allahu što mi ne dade da okusim onog pilava! - uzviknu onaj hašaš.

Poslije toga ljudi se raziđoše i pođoše svojim kućama sa uvjerenjem da je zabranjeno sjedjeti na onom mjestu na kome je sjedio onaj kršćanin. Kad nastupi treći mjesec, sluge opet, kao i obično, postaviše sofre i poredaše sahane pune jela. Zumruta dođe iz dvora i sjedne na prijesto, a vojnici se postrojiše unaokolo. Na poziv telala narod se, kao i ranije, sleže na mejdan i poče obilaziti oko sofre na kojoj bijaše postavljen sahan sa zašećerenim pilavom.

- O, hadži Halefe! - najednom će neko.

- Šta je, o, hadži Halide? — odgovori mu drugi.

- Budi što dalje od onog sahana sa zašećerenim pilavom, jer ako ga takneš beri kožu na šiljak! - reče hadži Halid.

Ljudi onda posjedaše za sofre i počeše da jedu, a Zumruta sjedaše na svom prijestolju i pažljivo ih posmatraše. Sjedeći tako i motreći, ona ugleda nekog čovjeka koji je dolazio od gradske kapije. Kad se taj čovjek približi, ona u njemu prepoznade Dževana Kurda, onog haramiju što je ubio vojnika i nju odnio u pećinu. A evo zašto je Dževan Kurd došao u ovaj grad: Kad je ono Dževan Kurd ostavio svoju majku u onoj pećini, otišao je svojim drugovima haramijama i rekao im:

- Juče mi pade sjekira u med: ubio sam jednog vojnika i uzeo mu konja, a uveče mi dopade šaka torba puna dukata i jedna djevojka koja vrijedi više nego dukati. Sve sam to ostavio u pećini kod svoje majke.

Njegovi drugovi se silno obradovaše i krajem dana uputiše se onoj pećini. Dževan Kurd uđe prvi u onu pećinu, želeći da im pokaže djevojku i dukate, ali ne nađe ni jedno ni drugo. On upita majku šta je posrijedi, i ona mu ispriča sve kako je bilo. Haramija se ugrize za ruku i ciknu:

- Tražiću, Allaha mi moga, onu rospiju i naći ću je makar se krila u orahovoj ljusci. Iskaliću ja svoj bijes na njoj!

Rekavši to, on pođe da traži Zumrutu i lutaše od grada do grada, dok najzad ne dođe u grad u kome bijaše Zumruta sultan. Kad uđe u grad, on ne nađe nikog u nje-

mu osim jedne žene sakrivene iza mušepka, pa je upita zašto je u gradu tako mirno. Ona žena iza mušepka mu reče kako se svakog prvog dana u mjesecu, po naređenju sultana, postavljaju na onom mejdanu sofre i kako ljudi odlaze tamo i jedu. Kad to ču Dževan Kurd ode trkom na mejdan i nađe samo jedno prazno mjesto, i to za sofrom na kojoj bijaše onaj sahan sa zašećerenim pilavom, o kom je bilo ranije govora, pa tu sjede. Kad htjede da primakne onaj sahan k sebi, ljudi za tom sofrom ga upitaše:

- Brate, šta ti to hoćeš?

- Hoću da se na jedem ovog zašećerenog pilava - odgovori im on.

- Ako samo okusiš, objesiće te – reče mu neko.

- Ne brbljaj koješta! - odgovori mu haramija, pa pruži ruku i privuče sahan k sebi.

Pokraj njega je sjedio hašaš, o kome je bilo ranije govora, i kad vidje kako došljak metnu sahan preda se, pobježe sa svog mjesta i sjede podalje, rekavši:

- Neću da znam za onaj sahan!

Haramija Dževan Kurd, ne obazirući se ni na što, zagrabi iz sahana pilava rukom koja izgledaše kao gavranova kandža. Zagrabljeni pilav on najprije zaokrugli u loptu koju brzo i alapljvio ubaci u usta i proguta. Sve to promatraše jedan čovjek koji sjedaše pokraj njega, pa mu reče:

- Hvala Allahu što me stvori čovjekom, a ne jelom. Da bih pilav - smazao bi me ti sada kao od šale.

- Pustite ga nek jede - dobaci im onaj hašaš - ja kao da ga gledam obješenog, a onda se okrenu haramiji, pa mu reče:

- Jedi, dabogda ti prisjelo!

Haramija Dževan pruži ruku da uzme drugi zalogaj i da ga zaokrugli u šaci kao i prvi, a Zumruta dozva vojnike i reče im, pokazujući na njega:

- Brzo mi dovedite onog čovjeka i ne dopustite mu da pojede zalogaj koji mu je u ruci!

Vojnici se za tili čas nađoše pokraj haramije koji bijaše nagnut nad sahanom, ščepaše ga i odvedoše Zumruti. Radujući se njegovoj nesreći, prisutni ljudi rekoše:

- Neka, vala, i zaslužio je to! Koliko ga opominjasmo, a on ni habera! Ko god sjedne na ono mjesto i okusi onog zašećerenog pilava - gotov je!

Zumruta onda upita haramiju:

- Kako ti je ime, čime se baviš i zbog čega si došao u naš grad?

- O naš gospodaru, sultane - odgovori Dževan - ime mi je Osman, po zanimanju sam baštovan, a došao sam u ovaj grad nekim svojim poslom.

- Donesite mi dasku s pijeskom! - naredi Zumruta. Kad joj donesoše dasku, Zumruta uze onaj kalem i poče da šara po pijesku, pa će najednom haramiji:

- Nevaljalče nad nevaljalcima, kako se samo usuđuješ da lažeš carevima?! Ovaj pijesak mi kaže da je tebi ime Dževan Kurd, da si po zanimanju razbojnik, da kradeš tuđe stvari i ubijaš nevine ljude. Krmče jedan - dreknu Zumruta - govori istinu, inače ću ti odrubbiti glavu!

Kad ču šta mu reče, haramija problijedi i poče da cvokoće zubima. Misleći da će spasiti glavu ako kaže istinu, haramija podiže glavu i reče:

- Sve je to istina, o, care, ali, kunem ti se da ću odsada biti pošten!

- Ne smijem da ostavim u životu razbojnika koji presreće na drumovima nevine ljude i ubija ih! - uzviknu Zumruta i naredi svojim ljudima:

- Vodite ga i kožu mu oderite, pa ga onda tako oderanog objesite kao i onog prije mjesec dana.

Kad hašaš vidje šta snađe onog čovjeka, okrenu leđa sahanu sa zašećerenim pilavom, pa procijedi:

- Neću te, Allaha mi, više ni pogledati! Poslije toga, ljudi se raziđoše kud-koji, a Zumruta se povuče u dvor otpustivši svu poslugu.

Kad nastupi treći mjesec, sluge kao i obično odoše na mejdan, pa postaviše sofre i na njih jela, a telal pozva ljude na gozbu. Ljudi se brzo skupiše i posjedaše za sofre, a Zumruta sjede na prijesto, posmatrajući ih kako jedu. Začudi se kad vidje da je mjesto za sofrom, gdje se nalazi onaj sahan sa pilavom, prazno, ali se na to ne osvrnu, jer joj svrati pažnju jedan čovjek koji je upravo ulazio na kapiju mejdana. Kako uđe onaj čovjek, osvrnu se nekoliko puta, pa sjede baš na ono mjesto gdje bijaše sahan sa pilavom. Zumruta ga pogleda malo bolje i prepoznade u njemu onog prokletog nevjernika, koji sebi bijaše nadio ime Rešidud-din, pa reče u sebi:

- E, baš su ove moje sofre prava zamka za nevjernike.

A evo zašto je starac Rešidud-din došao u ovaj grad: Kad se ono prokleti Rešidud-din vratio s puta, ukućani mu kazaše da je nestalo Zumrute i torbe s dukatima. Ta vijest toliko porazi i razljuti starog Rešidud-dina da u ljutnji .poče cijepati odijelo na sebi, udarati se po licu i čupati bradu. Kad se malo pribra i dođe k sebi, on pozva brata Bersuma i naredi mu da pođe po svijetu i potraži Zumrutu. Brat ga posluša i krenu u svijet, ali otada od njega više ne bi ni traga ni glasa. Obuzet slutnjom da mu se bratu nije što dogodilo, stari Rešidud-din jednog dana krenu u svijet da potraži i brata, i tako ga sudbina nanese baš prvog dana u mjesecu u grad u kome Zumruta bijaše sultan. Kad uđe u grad, pade mu u oči da u njemu nema ljudi i da su svi dućani pozatvarani, pa upita neke žene koje bijahu na pendžerima, zašto je grad tako pust. Žene ga izvijestiše da sultan svakog prvog u mjesecu priređuje gozbu, eno, na onom mejdanu, i da sve ljude poziva na nju. Niko ne smije izostati. Starac Rešidud-din odmah pođe na mejdan i tamo zateče mnogo ljudi koji se tiskahu oko sofri. Pošto ne nađe drugog mjesta za trpezom, on sjede za sofru gdje bijaše onaj sahan sa pilavom. Kad htjede da uzme pilava, Zumruta pozva svoje vojnike i reče im:

- Dovedite mi onog što sjedi pokraj onog sahana pilava!

Vojnici brže-bolje ščepaju Rešidud-dina i dovedu pred Zumrutu.

- Reci mi kako ti je ime, čime se baviš i zbog čega si došao u naš grad? - upita ga Zumruta.

- O care nad carevima - odgovori joj starac - ime mi je Rustem, a zanimanja nemam, jer sam siromašan derviš.

- Donesite mi onu dasku sa pijeskom i onaj bakreni kalem! - reče Zumruta svojim slugama.

Kad joj donesoše dasku i kalem, poče da nešto šara po pijesku, a onda diže glavu i reče starcu Rešidud-dinu:

- Pseto jedno, kako smiješ lagati carevima? Tebi je ime Rešidud-din, a zanimanje ti je - otmica muslimanskih djevojaka. Ti se prerušio u muslimana, a u stvari si nevjernik. Govori istinu, inače ti ode glava sa ramena!

Rešidud-din poče zamuckivati, pa onda nemade kud, nego reče:

- Istinu si rekao, o, care nad carevima!

Zumruta naredi vojnicima da ga povale i da mu i po jednom i drugom tabanu udare po stotinu batina, a po tijelu hiljadu, pa da mu onda oderu kožu i napune je pljevom.

- Kad to učinite - reče im Zumruta - iskopajte jamu izvan grada i tu ga spalite, a jamu zatrpajte smećem i nečisti.

Vojnici učiniše sve onako kako im ona naredi, a ljudi sve to posmatrahu sjedeći za soframa i čekajući kad će im Zumruta dati znak da počnu jesti. Poslije jela ljudi napustiše mejdan, a Zumruta pođe u svoj dvor zahvaljujući Tvorcu neba i zemlje što joj je pomogao da se osveti zlim napasnicima. Ulazeći u dvor, ona izgovori ove stihove:

Vladali su oni nekad i dugo su silni bili,
ali sada k'o mjehuri oni su se ispraznili.
Da pravedni oni bjehu, pravedni bi i mi bili,
al, pređoše svaku mjeru, pa ih sudba sad ucvili.
Sa jezika moga, evo, ove riječi sada teku:
"Što tražiste, to ste našli, ne dižite sada dreku!"

Kad izgovori stihove, Zumruti pade na um njen gospodar Ali Šar, pa poče plakati i suze roniti, ali ubrzo dođe k sebi i pomisli:

- Možda će mi Allah, koji mi je pomogao da se osvetim svojim dušmanima, vratiti mog voljenog Ali Šara, jer on može šta god hoće. On je milostiv prema svojim robovima i poznate su mu sve njihove brige i patnje!

Predajući se potpuno sudbini i vjerujući da svaki početak mora imati i svoj kraj, Zumruta se sjeti ovih stihova, pa ih izgovori:

Ne brini ti, prijatelju dragi,
sve su niti u ruci Allaha.
Doć' ti neće što suđeno nije,
a suđeno mimoić' te neće!

Ili:

Dan za danom smjenjuje se,
brigu brinut' nemoj nikad.
Pa i onom što je teško,
čas utjehe dođe nekad;

ili:

Blag ti budi kad te srdžba skoli,
i izdržljiv u nevolji ljutoj.
U noćima punim svakih čuda,
vrijeme teče, Allah znade kuda;

ili:

Strpljiv budi tu je sreća tvoja,
ti za očaj nećeš nikad znati.
Ne budeš li takav, prijatelju dragi,
sudba će te silom na to natjerati.

Poslije toga, Zumruta je danju sudila narodu i izdavala naređenja, a noću plakala za svojim Ali Šarom. A kad se pojavi mladak, ona naredi da se, kao i obično, postave sofre na mejdan i pozovu ljudi na gozbu. Pozvani ljudi, već naučeni na to, posjedaše za sofre, očekujući kad će im se dati znak da počnu jesti, ali niko ne sjede na ono mjesto gdje je onaj sahan. Zumruta sjede uvrh sofre i okrenu se prema kapiji mejdana da bi mogla vidjeti svakog ko uđe.

- O, Ti što si vratio Jusufa Jakubu i što si spasao Ejuba patnji - govoraše Zumruta u sebi - budi Milostiv pa mi vrati moga gospodara Ali Šara, jer Ti možeš sve! O, Gospodaru svjetova, o, Ti koji upućuješ zabludjele i udovoljavaš molbama ljudi, udovolji i meni!

Zumruta ne stiže ni da završi molbu upućenu Uzvišenom Allahu, a na kapiji mejdana pojavi se jedan mladić, vitak kao grana, mršav i bljedunjav, ali lijep kao upis. Kad uđe, sjede za sofru gdje bijaše onaj sahan sa zašećerenim pilavom, jer ne nađe drugog mjesta, a Zumruti, kad ga ugleda, srce jako zalupa. Ona prepoznade u tome mladiću svog gospodara Ali Šara, pa htjede da vrisne od radosti, ali se uzdrža bojeći se da se ne obruka pred svijetom. Sva ustreptala i uznemirena, ona ipak uspije da sakrije svoja osjećanja.

A evo zašto je došao Ali Šar u grad u kome Zumruta bijaše sultan:

Kad se Ali Šar, poslije spavanja na onoj klupi, uvjerio da mu nema turbana na glavi i da mu od Zumrute nema ni traga ni glasa, on se, sav obuzet sumnjom, vrati starici i zalupa na kapiju njene kuće. Čim se starica pojavi na kapiji, Ali Šar umalo ne pade u nesvijest, ali se nekako pribra te joj ispriča sve šta mu se dogodilo. Starica ga izgrdi i oštro mu reče:

- Ti si svemu kriv!

Staričine riječi toliko djelovaše na Ali Šara da mu je krv udarila na nos i njime ovladala potpuna nemoć. Ali kad vidje kako starica, poslije toga, zaplaka, bi mu još teže, pa ne znade u tom času što da joj kaže, već izgovori ove stihove:

Oh, kako je gorko rastati se s dragom,
oh, kako je slatko sastati se s njom.
Neka Allah združi zaljubljene ludo,
nek utješi tako moje srce hudo!

Staricu obuze velika tuga, pa reče Ali Šaru:

- Sjedi ti ovdje, a ja odoh da se raspitam šta je to bilo, brzo ću se vratiti.

- Dobro! - odgovori joj Ali Šar.

Starica odmah nekuda ode, a Ali Šar ostade sam u njenoj kući. Kad bi oko podne, eto ti one starice, koja brižno reče Ali Šaru:

- Allaha mi, sinak ti ćeš svisnuti od tuge, jer, čini mi se, da ćeš vidjeti svoju dragu tek na onom svijetu! Doznala sam od ukućana one kuće da im je noćas neko izvalio prozor koji gleda u baštu, odveo Zumrutu i odnio torbu s dukatima. Zatekla sam tamo i valiju i njegove ljude.

Kad ču šta mu starica reče, Ali Šar izgubi svaku nadu u život, smrče mu se pred očima i pade kao proštac. Od toga dana on ne napuštaše kuću, jer bijaše teško bolestan i utučen. Starica mu je dovodila hećime, davala mu da pije razne ljekovite trave, spremala mu hranu, i tako se on jedva oporavi. Prisjećajući se minulih dana i svoje drage, Ali Šar, koga je još morila ljubav, često ponavljaše ove stihove:

Zbog rastanka s tobom brige mene more,
suza suzu tjera, a srce mi vene.
Nemam mira, draga, sav izgaram sada,
Od ljubavi žarke i ljubavnog jada.
Ako meni, Bože, jošte ima l'jeka,
podari ga odmah jer je nužda prijeka.

Kad nastupi druga godina, starica reče Ali Šaru:

- Dijete moje, jad i tuga koji te more neće ti vratiti dragu! Pođi ti u svijet, možda ćeš čuti nešto o njoj.

Tako mu starica svakog dana savjetovaše dok ga, najzad, ne privolje da pođe u svijet. Kad joj to pođe za rukom, ona poče još bolje da njeguje Ali Šara da bi se što prije oporavio od bolesti: hranila ga je kokošijim mesom i pojila šerbetom. Čim se dobro okrijepi, Ali Šar krenu na put, i poslije dugog putovanja stiže u grad u kome Zumruta vladaše. Odmah ode na mejdan i sjede za sofru i to baš na ono mjesto gdje bijaše onaj sahan sa pilavom. Ljudi za sofrom se pobojaše da ne strada, pa mu rekoše:

- O, mladiću, ne jedi iz tog sahana! Ko je god dosad samo pokušao da jede iz njega - stradao je!

- Pustite me da jedem, pa nek bude šta god hoće! - odgovori im Ali Šar. - Možda ću se tako riješiti ovog nepodnošljivog života.

Kad Ali Šar uze prvi zalogaj, Zumruta htjede da naredi svojim ljudima da joj ga dovedu, ali pomisli da je gladan, pa samoj sebi reče:

- Bolje je da ga pustim da se najede. Ali Šar, ne osvrćući se ni na kog, nastavi da jede, a ljudi sa zebnjom u srcu očekivahu kad će ga sultan pozvati preda se. Kad Ali Šar isprazni sahan, Zumruta pozva svoje evnuhe i reče im:

- Idite onom mladiću što jede pilav pa mu učtivo recite: "Zove te sultan da te samo nešto upita".

- Slušamo i pokoravamo se! - odgovoriše evnusi, pa priđoše Ali Šaru i rekoše mu:

- Gospodaru, zove te naš sultan da te nešto upita, ništa se ne boj!

- Slušam i pokoravam se! - odgovori Ali Šar i pođe s evnusima.

- Zaboga, šta li će sada sultan uraditi s njim? - zapitaše se neki od prisutnih.

- Učiniće mu samo dobro - odgovoriše neki. - Da je sultan htio da mu učini šta nažao, ne bi ga pustio da pojede sav pilav.

Kad Ali Šara dovedoše pred Zumrutu, on je pozdravi i poljubi zemlju pred njom, a ona ga ljubazno upita:

- Kako ti je ime, čime se baviš i zbog čega si došao u ovaj grad?

- O, care - odgovori mladić - ime mi je Ali Šar, trgovački sam sin, a rodom sam iz Horasana. U ovaj grad sam došao da tražim jednu robinju koja mi je nestala, a draža mi je od očinjeg vida. Otada samo mislim na nju. Eto, to je sve što imam da ti kažem.

Kako to reče, Ali Šar briznu u plač i pade u nesvijest, te Zumruta naredi slugama da ga poškrope ružinom vodom. Kad dođe Ali Šar k sebi, Zumruta reče slugama:

- Donesite mi onu dasku s pijeskom i onaj kalem od bakra!

Kad joj donesoše dasku i kalem, Zumruta poče nešto šarati u pijesku, pa najednom podiže glavu i reče Ali Šaru:

- Govorio si istinu. Allah će ti pomoći da uskoro nađeš svoju dragu! Budi bez brige!

Zumruta onda naredi glavnom dvoraninu da Ali Šara odvede u hamam, da mu da carsko odijelo i konja, pa da ga predveče dovede u dvor.

- Slušam i pokoravam se! - odgovori joj dvoranin, pa odvede mladića u hamam.

- Šta bi sultanu da s onim mladićem tako lijepo postupi? - pitali su se prisutni.

- Zar vam ne rekoh - reče jedan - da mu neće ništa nažao učiniti čim mu je dopustio da dokusuri onaj pilav.

Prisutni između sebe progovoriše još po neku, pa se raziđoše svojim kućama. Zumruta jedva dočeka da padne noć pa da se nađe nasamo sa miljenikom svoga srca. Kad se spusti noć, Zumruta uđe u svoju spavaću sobu sa dva mala evnuha koja su je dvorila, praveći se da je zadrijemala. Odmah posla po svog dragog Ali Šara, pa sjede na dušek, a odaja joj bijaše obasjana svijećama i zlatnim fenjerima. Kad Ali Šara uvedoše u Zumrutinu odaju, on pade ničice, pa se diže i zamoli Allaha da joj da svako dobro.

- Moram se malo našaliti s njim - pomisli Zumruta - i neću mu odmah kazati ko sam.

- Alija, jesi li išao u hamam? - upita ga Zumruta.

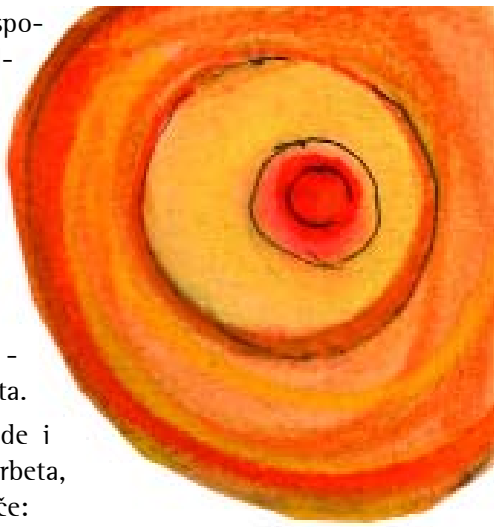

- Jesam, gospodaru moj - odgovori Alija.

- E, deder sad prihvati se ovog kokošijeg mesa i napij se slatkog šerbeta, pa onda dođi ovamo - reče mu Zumruta.

Kad se najede i napi slatkog šerbeta, Zumruta mu reče:

- Dođi ovamo i sjedi na dušek, pa mi malo istrljaj noge!

Ali Šar priđe i sjede na dušek, pa joj poče da trlja stopala i cjevanice, i začudi se otkuda caru noge nježnije od svile i mekše od mladog masla.

- Istrljaj ti meni i više koljena - reče mu Zumruta.

- Oprosti, gospodaru moj, od koljena neću dalje - odgovori Ali Šar.

Zumruta se na ovo grohotom nasmija, pa mu reče:

- O, moj gospodaru, zar me ne poznaješ?

- A ko si ti, o care? - upita Ali Šar.

- Pa ja sam tvoja robinja, Zumruta - odgovori mu. Kad toču, Ali Šar je zagrli i poljubi, pa je onda zgrabi kao lovac ovcu i poče joj zagoniti kline u pukline i dizati tabane u tavane. Ona je cičala i gukala toliko da to čuše i ona dva mala evnuha te proviriše iza zastora. Kad vidješe svog cara kako leži pokraj Ali Šara, rekoše jedan drugom:

- Ovako guču samo žene u milovanju. Da nije naš car žena?!

Rekavši to, oni ućutaše i ne progovoriše nikom o tome. Kad svanu, Zumruta poruči da joj dođu zapovijednici vojske i državni velikodostojanstvenici, kojima, kad stigoše pred nju, reče:

- Ja želim da otputujem u rodno mjesto ovoga čovjeka. Vi izaberite sebi zamjenika koji će vam sam suditi dok se ja ne vratim!

- Slušamo i pokoravamo se! - odgovoriše joj. Zumruta onda poče da sprema za put brašenicu, pare, poklone, kamile i mazge, i kad bi sve spremljeno, krenu na put s Ali Šarom. Poslije putovanja njih dvoje stigoše gdje bijahu naumili. Ali Šar odmah podijeli darove i milostinju svojim sirotim zemljacima, pa se sa Zumrutom uputi svojoj kući. Zumruta mu izrodi mnogo djece i življaše s njim u velikoj ljubavi sve dok ih smrt ne rastavi jedno od drugog. Neka je slava i hvala Vječnome u svakoj prilici!

Turske priče

S turskog preveo **Alija Bejtić**

Zašto se smijemo Nasrudin-hodži?[1]

Nasrudin-hodža je učio u medresi[2] pred jednim čuvenim muderisom[3] i dobrim čovjekom. A taj je muderis imao jedno janje, pa bi ga svaki dan zaklao, ispekao i pojeo sa Nasrudinom i ostalim učenicima, a zatim bi sakupio sve kosti, očitao nekakvu molitvu i janje bi se opet stvorilo zdravo i čitavo - te bi ga opet sutra pojeli. Jednom taj muderis zakasni, a učenici ne mogavši čekati dok dođe, zakolju janje i pojedu ga, ali nijedan nije znao molitvu, da opet janje oživi. Dođe muderis i vidi ih sve snuždene.

- Što vam je? - zapita ih, a zatim se prisjeti i reče:

- A gdje je janje?

Oni svi šute i oklempili uši.

- Što si ti radio? - upita jednog učenika.

- Ja sam ga zaklao - odgovori on.

- Dabogda i tebe zaklali! - prokune ga muderis pa se okrene drugome:

- A što si ti radio?

- Ja sam ga oderao.

- Dabogda i tebe oderali! A što si ti radio? - okrenu se trećem.

- Ja sam ga pekao.

- Dabogda i tebe pekli!

Tako je muderis pitao, oni mu odgovarali, a on ih onda proklinjao. Najposlije se okrene Nasrudin-hodži:

- A što si ti, bolan Nasrudine, radio?

- Ja se, Boga mi, efendija, smijao.

- E dabogda se i tebi smijali!

I sve molitve muderisove Allah usliši. Prvog učenika zaklali hajduci, drugi izgorio, treći se satro, i tako sve redom, a mi se Nasrudin-hodži evo danas smijemo, jer ga je njegov hodža tako prokleo.

Nasrudinove godine

Netko će upitati Nasrudina, dok je dječak bio:

- Ili si stariji ti, ili tvoj brat?

- Prošle godine kazivala mi je majka - odgovori Nasrudin - da mi je brat stariji od mene za godinu dana. Po tome računu danas izlazi, da smo istih godina.

[1] Ovoj tekst uzet je iz srpsko-hrvatske verzije; sadrži osebujno narodno shvaćanje o postanku tih brojnih šaljivih pričica, i stoga se ovdje prenosi u cjelini iz zbirke "Nasrudin-hodža", što ju je izdao M. B. Kalajdžić u Mostaru god. 1928.

[2] Srednje učilište

[3] Profesor medrese

Nasrudin-hodža uči zanat

Maloga Nasrudina dala majka na zanat jednom kazazu[4]. Nasrudin išao i učio iz dana u dan pune dvije godine i jednoga dana reći će mu majka:

- E sine, kažider mi, šta si sve naučio.

- S tvojim blagoslovom već sam prevalio polovinu zanata i za to vrijeme naučio driješiri uzlove. Ostala mi je još ona druga polovina, a i ta se sva sastoji od samih uzlova. A i to ću ja za nekolike godine s tvojom dobrotom valjano savladati!

A na mene prokletstvo Božje

U mladim godinama iziđe hodža jednog proljeća u šetnju sa svojim drugovima. Mjesto, na koje bijahu stigli, bješe tako lijepo da se nijedan nije mogao rastaviti od njega. Netko stoga predloži da se i sutra nađu na tom istom mjestu i da svaki ponese ponešto od kuće.

- Ja ću donijeti burek - javi se jedan.

- Na mene neka otpadne janjeće pečenje.

- Na mene voće.

- A na mene prokletstvo Allaha i Pejgambera[5] - javi se najposlije i Nasrudin - samo ako ne bio uz vas, makar ovo gošćenje i čitav tjedan trajalo!

Velike su pogreške

U hodžinim mladim danima bilo jedno vrijeme zabranjeno nositi oružje. A Nasrudin idući u medresu ponese jednom pod džubetom[6] toliki jatagan,[7] da mu je kraj virio ispod skuta. U putu to udari u oči gradskom subaši,[8] pa će srdito Nasrudinu:

- Zar tebi nije poznata sudska zabrana? Što će ti toliki nož, pa još u po bijela dana?

A Nasrudin posve smireno odgovori:

- Ovim ispravljam pogreške u knjizi kad učim.

- Šta ti meni pričaš? - razbjesni se subaša. - Zar se tolikim predmetom ispravljaju pogreške?

- Ah, poštovani aga - dočeka Nasrudin - kolikih pogrešaka ima sve u knjigama, ovaj je jatagan još malen, premalen!

U đerdek neka ide onaj, tko je pojeo zerde!

Hodža se oženio i uoči svadbe pozvao prijatelje na večeru. Svi jeli i pili do mile volje, a hodžu potpuno zaboravili pozvati. Hodža tako ostao bez zerdeta,[9] svog najmilijeg jela, pa se naljuti i strugne iz kuće. A kad bi vrijeme, da Nasrudina uvedu u đerdek[10] mladoj, stadoše ga tražiti, ali Nasrudinu nigdje ni traga. Izidu potom napolje, rastrčaše se na sve strane, i najposlije ga sa hiljadu muka nađu negdje podaleko od kuće. Sčepaju ga za jaku i vrate kući.

- Hodi, dušo, gdje si više? - dočeka tu netko od rodbine. - Evo čitava dva sata kako te tražimo da ulaziš u đerdek.

- Šta se to mene tiče? - dočeka namrgođen hodža. - U đerdek neka ide onaj, tko je pojeo zerde!

Kadijina sjena

Ode hodža kadiji u Konju i zamoli ga da ga negdje postavi kadijom. A kadija mu odgovori da nema nijednog slobodnog mjesta. Hodža onda zamoli kakvu bilo službu u sudu, ali što je god tražio, kadija sve iznosio nekakve razloge i odbijao ga. Naposljetku hodža prozbori ovako:

- Poštovani efendija! Kad ste vi tako skloni prema meni, i kad mi obećajete prvo slobodno mjesto, ja ću vas zamoliti za jedno posve prazno mjesto, koje nitko ne traži. Od te službe sudu ni narodu neće biti nikakve štete, a vama će od mene biti velika pomoć: izvući ću vas iz teških sporova koje ne mognete sami riješiti.

- Dobro. A koja je to služba?

- Da me imenuješ svojom sjenom. Kadiji se dopade taj naslov.

- Hajde - reče potom on - imenujem te kadijskom sjenom! Eto ti ta tamo odaja!

I hodža ozbiljno nastupi na svoju dužnost. Uđe u odaju i zasjede u jedan ugao. Preda se stavi jedan sandučić, a na njega opet pisaći pribor i nešto papira. Bio je

[4] Obrtnik, koji plete od svile i vune razne sitne predmete za ukras odjeće i konjske opreme

[5] Tu se misli na vjerovjesnika Muhammeda a.s.

[6] Široka, sprijeda posve otvorena i do članaka duga kabanica

[7] Veliki nož, malo nakrivljen na vrhu, koji se u koricama nosi za pojasom

[8] Upravitelj javne sigurnosti u jednom mjestu, isto ono, što i valija u arapskim pričama

[9] Slatko hladno jelo (kompot) od riže, meda ili šećera i vode

[10] Odaja ili ložnica u koju se svode mladenci prve bračne noći

vrlo vrijedan. Svaki je dan dolazio rano ujutro i radio po čitav dan.

Jednoga pak dana dođe pred kadiju nekakav čovjek i za jaku dovuče svoga protivnika na suđenje.

- Efendija - odmah će onaj prvi - ovaj mi čovjek neće da plati moju zaradu.

- Kakvu zaradu? Što hoćeš od toga čovjeka?

- Ovaj čovjek iscijepao je bogatašu Saračuddin-efendiji trideset tovara drva. A kad god je on sjekirom udario ja sam svaki put vikao prema njemu: "Han! Hah!" Tako sam trošio snagu i pomagao mu da brže svrši posao. On je, međutim, maločas uzeo novac, a meni za moj trud nije ni pare dao.

Kadija upita drugoga čovjeka, je li tako bilo, a on kaže da jest. Kadija nije znao šta bi radio u tome slučaju i nađe se u velikoj neprilici. Najednom mu pade na um "Kadijina sjena", pa će onom prvom čovjeku:

- Ja u tu stvar neću ulaziti. To vi svršite kod "Kadijine sjene", eto tamo u pokrajnjoj odaji.

I glavni sudski pozivar odvede ih hodži. A kadija bio vrlo znatiželjan, pa stane iza zavjese slušati, kako će spor pred hodžom teći.

Tužilac izloži pred hodžom sve onako kako je rekao i kadiji. A hodža će na to:

- Tako je. Pravo je na tvojoj strani. Sjedi prijeko! Zar da se i ti, dok je on cijepao, umaraš, a on sav novac da uzme sebi? Može li to biti?

- Aman, efendija - skoči drugi čovjek - ja sam drva cijepao! Kakvo on ima pravo što je samo stajao i gledao kako se ja mučim?!

- Šuti! Tvoja to pamet ne može dokučiti! - okomi se hodža na nj. - Brzo mi donesite sarafsku ploču![11] - naredi potom pozivarima.

A kad ovi ploču donesoše, hodža uze sav novac od čovjeka koji je cijepao drva i stade jednu po jednu akču[12] bacati s visoka na ploču. Jasno se čuo zveket novca. Kad je sve izbrojio, upita tužioca:

- Jesi li čuo zvek novaca?

- Jesam.

- Eh, ti onda uzmi taj zvek, a novac pripada onom tko je radio. Evo, uzmi i ti svoje pare!

[11] Kamena ploča, na koju saraii (mjenjači novca) bacaju metalni novac i po zveketu ispituju njegovu čistoću.

[12] Mali i najstariji turski srebrni novac, a ime joj znači bjelica. Vremenom joj je težina, a prema tome i vrijednost sve više opadala. U osamnaestom stoljeću potisnuo ju je iz prometa groš.

Može li čovjek sam sebe ugristi za uho?

Kad je hodža bio kadija, dođoše mu dva čovjeka, pa će jedan tužiti hodži drugoga:

- Ovaj me čovjek ugrizao za uho.

- Nije istina, efendija, nego se on sam ugrizao - branio se tuženik.

- Pričekajte malo, sad ću vam presuditi.

Rekne to hodža, pa uđe u svoju kuću i pravo u jednu posebnu odaju. "Da vidim, može li zbilja čovjek sam sebe ugristi za uho" - veli tu on pa stane natezati uho, i zavijajući usta prema uhu padne na leđa i udari se malo u glavu. Poveže odmah glavu nekakvim platnom i pravo u sudnicu. Ponovo uđoše ona dva čovjeka, pa će odmah tužilac:

- Poštovani kadija, reci pravo, može li uopće čovjek sam sebe za uho ugristi.

- O, kako da ne! - dočeka hodža. - Ugristi, sinko, ugristi, pa još pasti i glavu razbiti!

Hodža u progonstvu

Hodžina kći ušla jednom u kućnu smočnicu, da nešto uzme, kad ima što vidjeti: iza jednog velikog krčaga sakrio se i leži hodža.

- Oče, šta radiš tu?

- A što bih radio, kćerko! Pobjegao od ruku tvoje majke da ovamo u tuđini u miru umrem, ili bar da se nje riješim.

Hodžina tvrdoglavost

Dodijalo hodži hraniti magarca, pa će reći ženi:

- Odsada ga ti prigledaj.

Ali žena ni da čuje o tome. Nasta prepiranje, svađa, i na kraju se u svome inatu zareknu: tko prvi progovori, onaj će se i brinuti za magarca.

Hodža se odmah povuče u kut, te je sate i sate šutio. A ženi opet šutnja dojadila te ostavi kuću i ode u susjedstvo. Zadržala se tamo do samoga mraka. A kad se već začu i ezan[13] na džamiji, ispriča susjedama svoju dogodovštinu s hodžom, pa će potom:

- Velik ti je ono inačija! I skapat će od gladi, a neće prvi progovoriti. Da mi je poslati mu makar ćasu[14] čorbe.

Rekne tako hodžina žena pa dadne nekom dječaku ćasu s čorbom i pošalje ga kući. Ali kad je ono žena otišla susjedama, uvuče se u kuću lopov i pokupi sve što mu je do ruku došlo. Najposlije uđe i u sobu, u kojoj je hodža sjedio. Hodža u uglu - sjedi, a ni najmanje se ne obazire na onoliko prevrtanje po kući. Isprva se lopov preplašio, ali kad vidje da je hodža posve miran, da neće čak ni riječi da progovori, i da sjedi kao okamenjen, reče da je uzet i poče na njegove oči grabiti sve do čega je došao. A hodža jednako šuti kao zaliven. Najposlije će lopov: "Skinut ću mu i turban s glave, da vidim, hoće li tada progovoriti." Što mislio, to i učinio. Pokupi još one ostale stvari i put pod noge.

Lopov tek izišao iz kuće, a eto ti dječaka s čorbom. Hodža jednako sjedi u uglu i šuti kao kamen.

- Evo, poslali su vam čorbe - reče mu tu dječak.

A hodža htio ipak da nekako kaže za krađu, i da mu je čak i turban s glave odnesen, te zvizne i načini rukom tri kruga oko sebe, a onda pokaže prstima na svoju glavu.

A dijete je taj znak ovako shvatilo: "Obnesi čorbu tri puta oko moje glave, a potom mi je izlij na glavu." I tako dijete doista i učini. Hodžina se glava podobro popari. Čorba mu se cijedila preko lica, očiju, kose i brade, a on ipak ne daje od sebe ni glasa. Dijete se okrene i ode. Došavši kući ispripovjedi da je širom otvorena kapija, čak dolafi[15] i sanduci, a unutri sve ispreturano i po kući razbacano. Kaza još i to šta je bilo i s čorbom. Hodžina žena odmah se prisjeti jadu i ko bez duše dotrča kući. Kad vidje svu tu nesreću, ne bi joj nimalo više do šutnje, pa vrisnu na hodžu:

- Aman, efendija, što ovo sve znači?!

- Idi ti položi magarcu. Progovorila si prva i inatu je došao kraj!

Hodža i njegove žene

Imao hodža dvije žene. Jednoga dana dođu mu obadvije i zapitaju:

- Koju od nas dvije više voliš?

- Obje jednako, ja kako - odvrati hodža hoteći se izvući, a da nijednoj ne učini nažao.

A mlađa će žena na to:

- Efendija, kad bi, na priliku, obje bile u čamcu na akšehirskom jezeru, a i ti među nama, pa se čamac prevrnuo, koju bi prije spašavao, stariju ili mlađu?

Hodža se zamisli, kao da se nesreća tobože i dogodila, pa će starijoj ženi:

- Znaš li ti imalo plivati?

Koju više voliš?

Imao hodža dvije žene, i svakoj ponaosob donio po plavu maramu.

- Sakrij - rekao on tom prilikom svakoj - i ne pokazuj svojoj inoči. To ti je znak moje ljubavi.

Jednoga, međutim, dana obje navale na hodžu i stanu pitati:

- Koju od nas više voliš? Za koju ti srce više bije?

- Za onu kojoj sam donio plavu maramu - dočeka hodža bez imalo premišljanja i time zadovolji i jednu i drugu.

Podjela posla

Nekim slučajem pojavila se vatra u hodžinoj kući. Jedan komšija odmah otrči i nađe hodžu u čaršiji.

- Aman, efendija! Trči! Kuća ti gori! Ja kucao na kapiju i kucao, a iznutra nikakva glasa. Trči, dok ima još nade!

- Vjere mi, bratac moj - dočeka hodža posve ravnodušno - ja sam podijelio sa svojom ženom sve kućne poslove, i sad sam baš miran. Ja sam uzeo na se da zarađujem i donosim u kuću, a ona se opet obavezala da radi unutrašnje poslove. Ako ti nije štogod teško, otiđi mojoj ženi i njoj ti to reci. Ja se ne miješam u njezine poslove!

[13] Poziv vjernicima na obavljanje molitve što ga objavljuje mujezin s munare pet puta na dan: rano izjutra, na podne, na sredini između podneva i mraka, neposredno po zalasku sunca i do dva poslije toga.

[14] Bakren i kositrom prevučen sud konična oblika, u kojem se iznosi na trpezu obično juha, ali i druga žitka jela.

[15] Uzidani ormarići za svakidašnje kućne potrepštine.

Imaš pravo, ženo!

Hodža se oženio i već u trećem mjesecu braka žena mu osjeti porođajne znakove i odmah zatraži primalju. A hodža hoće da poludi...

- Koliko ja znam žene ostalih ljudi rađaju tek kad navrše devet mjeseci. Šta to znači?

- A šta znači? - srdito će žena na nj. - Pa zar nema devet mjeseci? Na moju dušu, baš si pravi smušenjak! Ta koliko ima, čovječe, kako sam ja došla k tebi?

- Zar nije tri mjeseca?

- Jest. A ti si mene uzeo prije tri mjeseca, to je šest, i tri mjeseca kako nosim dijete - eto devet!

Hodža na to razmišljaj, premišljaj, i najposlije zaviče:

- Imaš pravo, ženo! Takvo računanje do u tančine ne ide u moju glavu. Oprosti, pogriješio sam!

Kad na jednu postelju legne četvoro...

Umrla hodžina žena, i on onda uzeo nekakvu udovicu. S vremena na vrijeme pričao joj nadugo i naširoko o ljepoti prve žene, pa se u tome pričanju i žena zanijela i počela pričati hodži o vrlinama svoga prvog čovjeka. Jedne noći pričaju o tome na postelji uzdignutoj na minderu[16] a hodži se nešto stisne pri duši i gurne laktom ženu. Ona pade na pod i podobro se udari u ruku. Žestoko se razbjesni. Ujutro odmah ode ocu i potuži mu se na hodžu. Ali otac bio pametan i zreo čovjek, pa ne htjede držati ništa do njezinih riječi, nego upita hodžu o svemu tome.

- Sad ću ja tebi izložiti sve - veli mu hodža - pa sudi, kako je pravo. Ležimo na postelji na minderu ja i moja pokojna žena, to je dvoje, sadašnja moja žena, troje, i njezin pokojni čovjek, četvoro. E može li na jednu postelju stati četvoro? Naravno da ne može. A ona se nalazila upravo na kraju i, dabome, pala na pod s vikom i tutnjavom. E ima li, reci, ikakve moje krivice u tome?

Nemoj ga samo meni pokazivati

Hodžu prevarili i doveli mu vrlo ružnu ženu. Ujutro se hodža brže-bolje obuče i pođe bježati na ulicu, a žena se stane maziti i pitati hodžu:

- Efendija, kome od tvoje muške rodbine mogu pokazati svoje lice?

[16] Minder je neka vrsta divana od dasaka, širok do 1 m, a proteže se duž čitava čeonog zida, a negdje se produljuje još uz oba postrana zida sobe.

A hodža dočeka:

- Janje moje, ne pokazuj ti njega meni, a drugome kako god hoćeš.

Dok upita magarca

Jednoga jutra došao hodži komšija i moli od njega magarca, da obavi nekakav posao.

- Dok ga upitam - odgovori mu hodža. - Ako on hoće, ja ne branim.

Rekne tako pa ode unutra, malo se zadrži i dođe natrag:

- Pitao sam magarca. Neće! Još mi veli: "Ti mene daješ kojekakvim strancima, a oni ne samo što mene po ušima tuku, nego još i tebe psuju."

Kad nišador ugrize

Išao hodža jednoga dana u šumu po drva i magarac mu nikako neće uzbrdo.

- Hodža - reći će mu tada netko - uzmi malo nišadora[17] pa natrljaj magarca ispod repa i vidjet ćeš kako će trčati.

Hodža to posluša i učini, a magarac iz sve snage nadadne trčati.

A kad se hodža vraćao iz šume kući i on osjeti u sebi nekakvu nemoć, umor, te i on uze isti onaj lijek. Kako se natrlja, tako odmah i navali trčati i prije magarca dođe kući. Dotrča, a ne može nikako da se zaustavi, pa stane kružiti oko kuće. Ugleda ga žena i u čudu stane pitati:

- Efendija, šta je to bilo od tebe?

- Ženo - dočeka hodža u trku - ako me želiš stići, natrljaj se i ti malo nišadorom![18]

Magarcu vjeruje, a hodži ne vjeruje

Jednoga dana zamoli susjed od hodže magarca, da nešto pretjera.

- Nije kod kuće - kaže mu odmah hodža.

Hodža to tek izusti, a unutra, gle, stade magarac revati.

- Efendija - preuze sad susjed - veliš da ti magarac nije kod kuće, a čujder kako unutri reve!

---

[17] Salmijak, amonijumni klorid.

[18] Poznata je i druga verzija te priče, a završava se ovako: Hodža dotrči kući prije magarca, a nikako da se zaustavi, pa ga žena stane u čudu pitati što mu je, a on joj dočeka: "Što je bilo, bilo je! Ja otrčah na jezero, a ako i magarac ovuda naiđe, kaži mu neka i on traži glavi spasa kako zna!"

- Bože! Bože! Ja Hu[19] – stade hodža mahati glavom. - Baš si ti čudan čovjek! Vjeruješ magarčevu revanju, a ne vjeruješ bijeloj bradi i mojim riječima!

Hodžine muke s magarcem

Doveo hodža na pazar magarca i dao ga telalu,[20] da ga proda. Priđe kuipac magarcu i htjede saznati koliko mu je godina, pa ga uze za vilicu da mu vidi zube, a magarac ga u isti čas ugrize za ruku. Čovjek stane grditi i psovati magarca. Dođe drugi kupac i razgledajući magarca zadigne mu rep, a magarac se ritne i udari potkovom u debelo meso. I taj čovjek stane psovati i proklinjati i šepajući ode dalje. A telal onda dođe hodži i dovede mu magarca:

- Moj efendija, ovoga ti magarca nitko neće uzeti: ako mu dođeš sprijeda, ujede zubom, a priđi mu odostraga, ubi nogom.

- Ih - dočeka na to hodža - pa ja ga nisam ni doveo da ga prodam, nego da svijet vidi i razumi, šta ja sve s njime kuburim!

Čudno zadovoljstvo

Hodža izgubio magarca, pa ga tražio, a sve nešto zahvaljivao Bogu. Upitaše ga, zašto to zahvaljuje, a on odgovori:

- Zahvaljujem što se nisam zadesio na magarcu. Da sam nešto bio na njemu i ja bih se izgubio.

Hodžino zadovoljstvo

Jednom hodža izgubio magarca, pa po čaršiji i trgu vikao:

- Tko mi nađe magarca dat ću mu ga zajedno s ularom i samarom uime nagrade!

- Hodža-efendi - dočekaju ljudi - kad poklanjaš magarca zajedno s opremom, svejedno ti je i kad ga nađeš: i tako i tako ti je izgubljen.

- Varate se - ispriječi se hodža - zar vi ne shvaćate, koliko ima zadovoljstva u samoj riječi "naći"?

[19] Derviški poklik na arapskom koga Turci mnogo upotrebljavaju, a znači: O, Bože!

[20] Gradski službenik koji objavljuje po naredbi vlasti i druge novosti, a usto trgovački posrednik ili mešetar na javnim dražbama. O njemu se često govori u Nasrudin hodžinim šalama.

Za mazginom pameću

Uzjaše hodža na nečiju mazgu, ali joj u nekakvoj žurbi ne nataknu džem na vilicu. A mazga bila vrlo tvrdoglava i hodža je nikako ne može okrenuti pravim putem. I dok je on tako jahao posve drugim putem, susrete ga prijatelj i upita:

- Hodža, kamo jašeš?

- Onamo, kamo me mazga odnese.

Hodžina čovječnost

Natovario hodža magarca drvima, a onda i on još uzjahao na nj, noge uvukao u stremene i stajao onako na nogama. Opaziše ulična djeca kako tako hodža jaše, namignuše jedno drugome i pođoše za hodžom. Izglasa mu se smijali. Najednom će jedan i predbaciti hodži takav postupak:

- Hodža-efendi! Zašto ne sjedneš na magarca i lijepo ne jašeš?

- Imate li vi imalo srca, djeco? Nije zar magarcu dosta i sam tovar, nego da i ja još svalim svoju težinu na njega, a? Zar nije čovječnost dići noge sa zemlje i odići se od sapi magarca?

Hodža poznaje ukradenu uzdu

Netko ukrade vezenu uzdu s hodžina magarca. Hodža onda uhvati magarca za uši i dovede ga kući. Do nekoliko dana ugleda onu istu uzdu na glavi nečijeg magarca. Pogleda zaprepašteno jednom u glavu, a jednom opet u tijelo, pa rekne:

- Glava ovoga magarca moja je, samo se čudim, kako mu se tijelo nešto promijenilo.

Ako imaš pameti, trči pravo u jezero!

Jednoga dana natovario hodža na magarca gevena,[21] pa će sam sebi: "Bože mili, da li sirovi geven može goriti kao suhi?" Reče to pa izvadi kresivo i prinese jednom kraju, a vatra ti, uz pomoć jaka vjetra, odjednom obavi cio tovar. Nasta strašno pucketanje, izvi se prema nebu plamen. Jadna životinja udari u trk, stade revati i ritati se na sve strane. Hodža uvidje, da ga ne može više stići, a i

[21] Divlja graorina (astragalus cicer L).

da ga stigne, ne može mu pomoći, pa će iz sveg glasa magarcu:

- Ako imaš malo pameti, trči pravo u jezero!

Hodža i Timurlenk[22]

Jednoga dana stavi hodža na veliku tevsiju[23] cigle tri šljive i ponese ih na glavi na dar vladaru Timurlenku. Išao hodža putem, a šljive kružile po praznoj tevsiji sad tamo, sad amo.

- Lijepo sjedite, ne igrajte se! Sad ću vas pojesti! - govorio hodža višeput, ali se šljive jednako valjukale. Hodža se najposlije razljuti i pojede jednu, pa drugu, i tako vladaru Timurlenku preda samo jednu šljivu. A Timurlenku to bi rijedak darak i hodžu bogato obdari.

Za nekoliko dana hodža stavi u koš podosta repe i ponovo ponese Timurlenku. U putu ga vidi neki čovjek i na njegovo pitanje kud će s repom hodža odgovori da je nosi na dar Timurlenku.

- Bolje bi prošao da mu mjesto repe odneseš smokava - kaže mu onaj čovjek.

Hodža ga posluša i istrese repu, a uzme nekolike oke[24] najljepših smokava, i ravno pred Timurlenka. A Timurlenk se tada prigodio nešto ljut pa naredi svojim sustolnicima i dvorjanima, da svaku smokvu omlate o hodžinu glavu. I oni ti stadoše gađati hodžu. A kad bi god koja smokva hodžu pogodila, on, umjesto da viče od udarca, kliče iz svega glasa:

- Hvala ti, Bože! Hvala ti na tvojoj dobroti i daru! Sad tek shvaćam blagoslov onoga razgovora!

Čuje to Timurlenk pa s čuđenjem hodžu upita:

- Hodža, na čemu to zahvaljuješ?

- Padišahu[25] - dočeka hodža - ja sam tebi najprije bio ponio nekoliko oka repe, ali me jedan čovjek - neka je blagoslovljen! - odvrati od toga. Da sam donio repu, šta bi sad bilo od mene? Sta bi sad bilo od moje glave, od očiju! Dosad bi hiljadu komadića od mene bilo!

[22] Nije historijski sigurno utvrđeno da je Nasrudin-hodža uopće kada živio. U turskoj literaturi, međutim, imaju dvije verzije o vremenu kada je mogao živjeti nosilac tih brojnih šala. Jedna ga stavlja u trinaesti vijek i dovodi u vezu sa seldžučkim sultanom Alaeddinom, koji je živio i vladao u tome stoljeću, a druga, mnogo raširenija, kazuje da je Nasrudin-hodža živio u doba sultana Jildirum Bajezida i velikog azijskog osvajača Timurlenka, dakle, potkraj četrnaestog i na početku petnaestog stoljeća. O velikoj raširenost te druge verzije govore upravo brojne priče o Nasrudin-hodži i Timurlenku.

[23] Posve plitki bakreni kuhinjski sud za pečenje, kružnog oblika i promjera do 1 m.

[24] Mjera za težinu — 1280 grama.

[25] Car, sultan.

U Akšehiru guske s jednom nogom

Jednom hodža ispeče gusku i ponese je vladaru Timurlenku. Ali u putu nikako ne mogne odoljeti želji za pečenim mesom, i on ti otkine jednu nogu i odjednom je pojede, pa ode vladaru i preda mu tako krnjav darak. Timurlenku odmah udari u oči, da guska nema jedne noge, pa će Nasrudinu:

- Hodža, a gdje je druga noga?

- E - dočeka hodža posve hladnokrvno - pa guske kod nas u Akšehiru imaju samo jednu nogu. Ako ne vjeruješ, pogledaj one guske eno onamo na česmi.

U taj mah uistinu se na česmi iskupile guske poradi sunčanja, pa jednu nogu podvukle, a glave za vukle pod krila. Vladar pak pogleda kroz prozor i opazi, da guske doista stoje samo na jednoj nozi. Timurlenk tada naredi svojim ljudima, da poplaše guske, a ovi ti prihvate za kolje pa put gusaka. Guske ti onda otpuste onu drugu nogu, pa kud koja, a ovamo Timurlenk odmah dozove hodžu prozoru i rekne mu:

- Hodža, ti meni lažeš. Gledaj, guske imaju dvije noge.

- Ih - dočeka na to hodža - da tebe potjeraju onim kolcem, bježao bi i na četiri, a ne na dvije noge!

Koliko vrijedi Timurlenk?

Ušao hodža s Timurlenkom u hamam da se okupaju. Skinuli sa sebe haljine i ostali samo s pregačom oko tijela. Tada će Timurlenk upitati hodžu:

- Da sam ja sad nešto rob, što misliš, koliko vrijedim?

- Pedeset akči - odgovori Nasrudin.

- Zlobniče jedan! - raspali se Timurlenk. - Ta sama pregača na meni vrijedi toliko!

- Znam, znam - dokazivao mu hodža - pa ja i jesam mislio na vrijednost pregače.

Sefardske priče*

Eliezer Papo**

Kako Bog nikad ne odbija dobro srce

U jednoj zabitoj kasabi ogromnog Osmanskog Carstva živjela je i mala jevrejska zajednica, siromašna kao i kasaba u kojoj je našla utočište. Rabin koji je vodio zajednicu uvijek je u svojim propovijedima nastojao podvući kako Božje misli nisu naše misli - i kako na nebu ono što nama izgleda važno može biti sasvim nevažno - dok ono na šta mi ne obraćamo pažnju može biti upravo najvažnija stvar na svijetu. Želeći odgojiti svoju pastvu u pravim vrijednostima Tore, a istovremeno želeći im pružiti i utjehu u njihovoj bijedi i siromaštvu - rabin je stalno podvlačio kako na nebu ne gledaju na količinu (jer sve je i onako vlasništvo Tvorca) prinosa - nego na čistoću srca i namjere prinositelja. Podvlačio je da biblijski Kralj David, koji je bio moćan vladar, nije molio od Boga da mu podari moć, slavu, bogatstvo, nove provincije i robove - nego samo srce čisto i duh prav - kao što stoji zapisano u Psalmu pedeset i prvome: "Srce čisto stvori mi Bože, i duh prav obnovi u utrobi mojoj". Iz Subote[1] u Subotu rabin je ponavljao stihove pedeset i prvog Psalma po kojima je "žrtva Bogu duh skrušen" - a "srce slomljeno i potišteno Bog ne odbacuje".

Među vjernicima, koji su pribivali subotnjim propovijedima, nalazio se i Mušon, stariji prostodušni i siromašni Jevrejin koji je ženu i tri neudate kćeri izdržavao hamalskim radom. Oduvijek je Mušon osjećao potrebu da nešto učini za Boga, nešto veliko poput onih časnih muževa iz Biblije o kojima je slušao i čitao - ali znao je Mušon da priliku za takvo što neće imati. Ne on i ne ovdje. Na koncu, ko je bio Mušon - najobičnij hamal, a i ko je vidio da se takva junaštva i bogougodni podvizi dešavaju u tamo nekoj Bosni. Takve su stvari dešavale u bolja vremena, boljim ljudima i na boljim mjestima. - On, Mušon nije imao sreće, rodio se

---

* Sefardi (hebr.): Španjolac, u hebrejskom jeziku ovaj termin označava španjolske Jevreje kao posebnu etničko-kulturnu skupinu koja već vijekovima ne živi u Španjolskoj - tako i žitelje suvremene Španjolske bez obzira na njihovo etničko porijeklo ili vjersku pripadnost. U drugim jezicima ovaj termin se odnosi isključivo na španjolske Jevreje. U mnogim jezicima izvorni hebrejski termin je prilagođen glasovnim uzusima jezika domaćina - recimo naša prilagođenica: Sefard, ili engleska: Sefardi. Ovdje je riječ o pričama koje su proistekle i bogate sefardske kulture u Bosni i Hercegovini. Naime, Sefardi su nakon progonstva u Španjolskoj našli utočište u Bosni i Hercegovini, tadašnjem Osmanskom carstvu.

** Autor je sefardski rabin roden u Sarajevu. Napisao je nekoliko knjiga pripovijedaka i jedan je od rijetkih predstavnika pisane sefardske riječi na prostorima bivše Jugoslavije. Živi i radi kao sveučilišni profesor u Jerusalimu. Hvale vrijedan je njegov rad na proučavanju Ladina, te bogate književnosti stvorene na tom jeziku - predaje sefardsku kulturu i književnost na *Ben-Gurion Univerzitetu* u Negevu i zamjenik je direktora *Moše David Gaon Centra za istraživanje Ladino kulture*, koji nosi ime jednog od izraelskih pionira u ovom naučnom polju - koji je porijeklom bio Travničanin.

[1] Šabat (hebr.): Subota, najveći jevrejski praznik. Na šabat je strogo zabranjeno obavljanje bilo kakvog posla. Poslovi koje je zabranila sama Usmena Tora nazivaju se avot melahot (prototipovi poslova) - i ima ih trideset i devet. Rabinsko zakonodavstvo zabranilo je i poslove koji proističu iz ovih trideset i devet - ili podsjećaju na njih.

kao niko i ništa i kao takav će i umrijeti. Nije se radilo o tome da je Mušon bio častohlepan i da je htio ovjekovječiti vlastito ime. - Naprotiv, bio je spreman na potpunu anonimnost. Njegovo djelo trebalo je samo da bude iskaz njegove snažne vjere i njegove ogromne ljubavi za Onog koji nas je posvetio svojim zapovijedima i dao nam Toru. Tako je mislio naš dobri Mušon i takve je misli teglio sa svojim sepetom uzbrdo i nizbrdo, iz godine u godinu - a onda je odnedavno haham[2] počeo govoriti o tome kako Bog ne zahtijeva ništa drugo nego srce, i kako je žrtva Bogu čisto srce, i kako takvu žrtvu Bog ne odbija - i tračak nade ozari Mušonovo lice. Nije sve izgubljeno, mislio je, niti je sve uzalud. Moguće je učiniti nešto što Bog cijeni. Samo... gdje da siroti Mušon, koji ni Subotom nije jeo mesa, nađe srce? Gdje da namakne pare da kupi čisto srce, bez loja, dobro srce, srce kakvo Bog voli?

Ali, vrijedilo je pokušati, stoga se Mušon prihvati posla s nekom novom snagom. Revnost koja je izbijala iz njegovih očiju i obnovljena snaga već ostarjelog hamala kao da su imali neku magičnu moć - i, malo po malo, počeše padati novi poslovi. U petak, uoči Subote, Mušon po ko zna koji puta prebroji sedmični utržak - pa uvidjevši da se nije prevario u računu - nego da je suma dostajala i za tekuće troškove i za kupovinu srca, sav ozaren otrča obrednom koljaču od kog zatraži da mu zapakuje jedno dobro i čisto srce bez loja s kojim, onda, otrča u sinagogu i, u trenutku kad je poslužitelj sinagoge izašao da sapere sinagogalno dvorište, otvori vrata Ehala (hebrejski: Ormar Svetinje u kom se čuvaju svici Tore) i položi svoje srce, poklonivši se duboko do zemlje. Nakon što se Mušon neprimjetno iskrao iz sinagoge, Lijačo, poslužitelj koji je jedini bio siromašniji i od samog Mušona uđe da pripremi svitak za sutrašnje čitanje - pa kad u Ehalu nađe zapakovano srce suze mu navriješe na oči. Ko je rekao da Bog ne čuje molitve? Evo, nekoliko mjeseci kako mu žena dosađuje prigovorima kako djeca i ne znaju šta je Šabat, kako nikad mesa nisu okusila - i dobri Bog je čuo njegove molitve i učinio mu očigledno čudo. U dva je doma te Subote vladala posebna atmosfera, u Lijačovom zbog nezaslužene nagrade - a u Mušonovom zbog konačno utažene revnosti. Jedino što je pomućivalo Mušonovu radost bila je sumnja da bi njegova žrtva mogla biti odbijena. Sutradan, kada je prilikom javne službe otvoren Ehal da bi se izvadio svitak Tore, Mušonu stade srce, uspinjao se na prste da vidi što je bilo s njegovom žrtvom - pa kad uvidje da je zamotuljka nestalo shvati da mu je žrtva prihvaćena. Haham je bio u pravu, dobro i čisto srce Bog ne odbija. Htio je da poleti. Mislio je da će se u svakom trenutku odvojiti od zemlje. Sreća koja ga je ispunila vrijedila je svog njegovog dotadanjeg života. Vrijedilo je živjeti da se ovo doživi - hej, prihvaćena žrtva, i to od Boga lično. Iz petka u petak Mušon je u sinagogu donosio po srce - sve u zavisnosti od nafake - nekad deblje, nekad tanje, nekad veće, nekad manje, nekad cijelo, nekad samo pola. Iz Subote u Subotu obje su porodice bivale sve sretnije.

Jednog petka popodne rabin se zadržao u sinagogi pripremajući sutrašnje čitanje Tore koje je bilo posebno teško. Mušon za koga je donošenje srca u Ehal već bila rutina, utrča u sinagogu - i, ne okrenuvši se da provjeri da li ga neko vidi, otvori vrata Ehala i stavi zamotuljak koji je donio. Rabin je, zatečen, netremice i u čudu posmatrao Mušona koji je na španjolskom izgovarao molitvu koju je s vremenom sročio za ovu priliku:

- Bože moj i Bože otaca mojih, evo ti prinosim čisto i dobro srce kao što voliš, molim te nemoj odbiti žrtve sluge svojega, i sjeti se naroda svojega Izraela na dobro, mir i spasenje.

Prinositi žrtvu izvan još neobnovljenog Hrama u Jerusalimu je prestup zakona kakav se ne može tolerirati. Stoga haham skoči na noge da izbaci Mušona i njegovu žrtvu iz sinagoge i ponovo ustanovi zakon i red. Upravo u trenutku kada je haham zaustio da Mušonu očita bukvicu i da mu kaže da je pogrešno shvatio, da se radi o srcu, o duši, o mislima i osjećanjima svakog pojedinca - a ne o najobičnijem komadu mesa, da je svojim djelom samo uvrijedio Boga i ogriješio se o zakon i slično - baš u tom trenutku stupi u sinagogu dostojanstven starac duge i kao snijeg bijele brade koji zatraži da nasamo razgovara sa hahamom. Kad se obojica nađoše u avliji sinagoge, starac reče ovako:

- Ne dirajte naroda mojega Izraela, ovaj siromah u svojoj revnosti izdržava još jednu porodicu i gradi sebi vječni i nepropadljivi dom u svijetu koji dolazi, da je u vođa naroda ovog revnosti, duha i vjere koliko u naroda već bi se odavno ugodni miris žrtava dizao sa oltara mojega u Jerusalimu.

Haham uvidje da onaj koji govori s njim nije niko drugi do Elijau a-Navi (hebrejski: Ilija Prorok[3]), za koga Biblija veli da je svojevremeno i sam prinio žrtvu izvan Hrama da bi dao narodu priliku da uvidi čiju će žrtvu Bog prihvatiti - njegovu ili onu lažnih proroka mnogobožačkog kulta, te promislivši o svemu uvidje da zakon i formalizam nisu isto - a da revnost izvire upravo iz skrušenog duha i slomljenog i potištenog srca o kome je upravo on propovijedao dok ljudi nisu uzeli njegove riječi ozbiljnije nego što ih je uzimao on sam.

[2] Sefardski rabin.

[3] U islamu ime za poslanika Ilijasa.

Kako molitva, sadaka i dobro srce produžavaju život, spašavaju od kazne i donose nagradu

Kažu da je jednom bio nekakav vezir koji Jevreje nije mogao okom vidjeti. Posebno mu je bolo oči što je sultanov lični ljekar bio Jevrejin. Svaki put kad bi vezir skovao kakav pakleni plan kako da naudi Jevrejima, taman kad bi uspio privoljeti sultana da odobri njegov naum - uvijek bi se umiješao rečeni ljekar koji bi sultanu pokazao da ni pravda ni interes Carstva ne zahtijevaju mjere koje je predlagao vezir - te bi iste bile ukinute. Vezir je znao da starog ljekara, koji se prilično teško kretao ka dvoru, uvijek dovodi jedinac sin - koji je, nikada ne znajući koliko će očeva posjeta dvoru trajati, obično oca čekao u vrtu, ljuljajući se nad nekom knjigom - te odluči da se osveti ocu tako što bi smakao mladića. Iz dana u dan vezir je razmišljao kako da svoj naum sprovede u djelo. Ostali lični neprijatelji, kao i ostatak jevrejske populacije Carstva za njega kao da su prestali da postoje, njegov jedini cilj bio je smaknuti mladića kako bi uništio mrskog sultanovog savjetnika. Pokazalo se da naum neće biti lak za sprovođenje, iz jednostavnog razloga što mladić gotovo nikada nije napuštao roditeljski dom. Jednom prilikom, kada je stari ljekar žurno doveden na dvor zbog pogoršanog stanja sultanije majke, veziru se učini da je kucnuo trenutak obračuna. Bilo mu je jasno da će ljekarova posjeta potrajati dovoljno dugo da lakovjernog i neiskusnog mladića namami u stupicu.

Carskom pekaru, ličnom prijatelju koji je često obavljao za njega prljave poslove on posla sljedeću poruku: razgori peć i pobrini se da budeš sam, za sat vremena stići će k tebi jedan mladić u uglednu odjelu i tražiće da mu hitno pripremiš prepečen somun sa zatarom (istočnjački začin) i maslinovim uljem, baci ga u užarenu peć - i ne govori nikom ni riječi. Nakon što je povjerljivim kanalom poslao rečenu poruku, on se uputi ka vrtu u kome je sjedio mladić i reče mu da mu je otac zapovjedio da iz istih stopa ode k carskom pekaru i donese prepečen somun sa zatarom i maslinovim uljem. Mladić, ne sumnjajući ništa, uputi se žurnim korakom ka carskom pekaru - no, kako je da bi stigao do istoga morao izaći na kapiju, preći ulicu i ući na drugu kapiju - u tih nekoliko trenutaka, koliko se zatekao na ulici, presrete ga Jevrejin koji je istrčao iz obližnje sinagoge tražeći desetog za minjan (hebrejski: kvorum od deset muškaraca neophodan za javnu molitvu). Mladić odbi da se pridruži minjanu pod izlikom da je spriječen carskom zapovijeđu, ali ga starac prostrijeli pogledom koji kao da je govorio 'teško onima koji ostavljaju zapovijed Cara nad Carevima da bi udovoljili smrtnim vladarima' te se mladić povinova starčevoj karizmi, nadajući se da se njegovo zakašnjenje neće primijetiti. - No, 'k'o za đavola' molitva se oteže, te umjesto predviđenih pet minuta potraja dobrih dvadesetak. Kako se svo vrijeme nije pojavio nijedan novi molitelj - mladić morade ostati prisutan da ne bi vlastitim odlaskom razvrgnuo minjan i onemogućio javnu molitvu. Vezir koji je bio siguran da je njegova zapovijed već izvršena, ne mogavši dočekati da dobre vijesti dođu do njega - uputi se glavom i bradom u carsku pekaru.

Isprva se začudi kad vidje da glavni pekar nije u pekari - te upita jedinog prisutnog radnika da li je zapovijed o somunu sa zatarom i maslinovim uljem došla do pekara. Radnik kome je glavni pekar (koji se mudro povukao ne želeći lično prljati ruke krvlju ugledno obučenog mladića - ali ne želeći ni propustiti priliku da ispuni vezirevu naredbu) zapovjedio da onog ko zatraži u carevo ime takav i takav somun s tim i tim baci u užarenu peć, odmjeri vezira od glave do pete - pa kad vidje njegovo ugledno odijelo shvati da ne može biti greške - pred njim je stajao čovjek čiju smrt je toliko želio vezir. Preduzimljiv kakav je bio, a sve zamišljajući masnu vezirevu nagradu koju će glavni pekar morati podjeliti s njim, odalami vezira pekarskom lopatom i ugura ga u razgorjelu furunu u svega nekoliko trenutaka. Nije on ni završio sa vezirom - a u to na zakračunata vrata carske pekare zalupa zadihani mladić tražeći da mu hitno, po carskom nalogu, dadnu prepečen somun sa zatarom i maslinovim uljem. Radnik, isprva pomisli da je možda vezir imao na umu riješiti se na isti način dvaju neprijatelja u isti dan - ali, ne htjevši riskirati, uruči mladiću što je i tražio - i pusti ga da ode, znajući da ga vezir uvijek može ponovo poslati ako se ispostavi da je i ovoga trebalo otpremiti na bolji svijet. Mladić se vrati u dvor upravo u trenutku kad mu je otac izlazio iz sultanijnih odaja. Bez riječi mu pruži vruć somun koji je nosio, očekujući grdnju zbog zakašnjenja. Ocu jedino nije bilo jasno kako je sin mogao znati šta mu se u tom trenutku najviše jelo, ali ga ne upita ništa - jer je već odavno sumnjao da mu je sin pretjeranim učenjem otklonio prepreku koja većinu ljudi dijeli od moći zapretanih u svakom od nas. I tako se sve završilo sretno, izuzimajući vezira kog je snašlo ono što je i zaslužio - a zbog čijeg su iznenadnog i ničim objašnjivog nestanka iskreno žalili jedino carski pekar i njegov pomoćnik.

Svaki put kad čujem ovu priču, a čuo sam je mnogo puta, zapitam se, a ko je onda nama prenio što se s vezirom desilo. Prije nekoliko nedjelja imao sam priliku čuti ovu priču iz usta starijeg jerusalimskog Sefarda, vrsnog poznavaoca sefardske narodne priče - pa iskoristih priliku i postavih mu pitanje koje me je toliko vremena mučilo.

- Elijau a-Navi (hebrejski: Ilija Prorok, za koga narod vjeruje da, budući da nikad nije umro, obilazi svijet i pomaže one Jevreje koji to obdržavanjem Božijih zapovjesti i zaslužuju) - odgovori starac 'k'o iz topa' - zar nisi ukopč'o da je onaj starac koji je mladića uvratio na molitvu bio Elijau a-Navi, e pa on je kasnije svima ispričao što se desilo.

Zadivljen, kako njegovim istovremenim odgovorom - tako i vlastitom nesposobnošću da sam uvidim tako jednos-

tavnu činjenicu, htjedoh upitati još nešto - ali me starac prekide riječima:

- To je isto kao kad je ona trudnica trebala umrijet' na porodu zbog grijehova koje je stigla pogriješiti za sve dane života, pa to čuo Elijau a-Navi, pa se sažali na nju - te pohita da pred nebom dokaže da ni ona nije tako loša da ne zaslužuje još jednu priliku. Što će i kako će buenu di muestru navi (ladino[4]: dobri naš prorok), on joj zalupa na avlijska vrata. Ona, sve onako u devetom mjesecu siđe niz basamake i otvori mu - a on joj reče da je siromah i da nema para. Ona se, sve othukujući, uspe uz basamake, uze koji dinar - i donose mu na kapiju. Onda se prorok preobuče u drugog prosjaka koji joj opet zalupa i kaza joj da nema šta obuć'. Ona, jadna, opet uz basamake, niz basamake - te donese iznošeno muževljevo odijelo. Tu se prorok preobrati i treći put, te joj opet zakuca na vrata - ovaj put k'o gladan prosjak - a ona, pravednica, ni da se nasekira ni da zagalami - nego uz basamake, niz basamake i donese mu lijepo upakovanu vlastitu večeru za kojom ju je i prošla volja. Vidješe na nebu njenu samoprijekornost i požrtvovanost - pa joj oprostiše.

- Blago - rekoh - njima u onaj vakat kad su se proroci zahmetili da ljude vrate na pravi put.

- Ne bi' se ja nikad kladio - reče mi starac mrtvo ozbiljno - 'ajd znaj da prvi siromah koji ti sutra dođe na vrata nije baš Elijau a-Navi koji je došao da te dometanjem zasluga spasi od već dosuđene kazne.

I što jest jest - 'ajd znaj.

[4] Taj dijalekt predklasičnog španjolskog jezika bio je materinji jezik većine Sefarda u Osmanskom carstvu. Jezik koji je izgubljen i zanemaren.

Nije lako shvatiti proroke

Budući da je prema biblijskom izvještaju Elijau a-Navi (hebrejski: Ilija Prorok), u vatrenim kočijama uzet na nebo - narod vjeruje da prorok nije doživio tjelesnu smrt - nego i dan danas obilazi svijet, ispravljajući nepravdu i pomažući one koji to obdržavanjem Božijih zapovijesti i zaslužuju. Po narodnom vjerovanju ova je uloga Proroku dodijeljena sve do dolaska Mesije koji će jednom zauvijek uspostaviti pravedno društvo, i čija će pravedna vladavina konačno osujetiti pokušaje naroda da vladaju jedni drugima. Do tada, međutim, u svijetu kakav je sada, neophodan je neko poput Elijaua ko će ispravljati sitne i male nepravde. Posljednji Elijauov zadatak biće najavljivanje Mesije i njegovog Carstva. Tek tada će se stari prorok moći povući da uživa u zasluženoj nagradi. Kako se Elijauov zadatak, zahvaljujući opšteljudskoj nespremnosti da se božanski naum sprovede u djelo, odužio - po koji put bi se desilo i da prorok uzme sa sobom nekog od učenih i dobrih ljudi ne bi li mu pravio društvo na njegovom zadatku. Jedanput je Prorok bio na propovjedi koju je držao Rabi Jeošua prije nego što se pročuo po cijelom svijetu zbog svoje mudrosti i učenosti. Proroku se mladić dopao - i on mu ponudi da mu se pridruži na određeno vrijeme - što je mladić s oduševljenjem prihvatio. Prvog dana Rabi Jošuinog šegrtovanja kod proroka njih se dvojica zatekoše u jednom malom mjestu u kome čak nije bilo ni prenoćišta - jer kome bi uopće (osim onih koji su se tu rodili) palo na pamet da poželi prenoćiti u tom mjestašcetu.

Po mezuzi, pričvršćenoj na vrata, prepoznaše jednu jevrejsku kuću - pa pokucaše na vrata. Otvori im sitna srednjovječna žena - koja se, ugledavši strance na kućnom pragu u ovaj pozni čas (očekivala je muža koji se svakog trena trebao vratiti s rada), za trenutak zbuni - da bi odmah potom širom otvorila vrata i pozvala strance da uđu. Prorok i njegov šegrt uđoše - ali žena ne zatvori za njima vrata, pridržavajući se pravila po kome je ženi zabranjeno boraviti s tuđim muškarcima u zatvorenom prostoru. Ženina revnost, odmah, izmami osmjeh na prorokovu licu - i on je zapita:

- Dobra Jevrejko, imaš li čime ponuditi namjernike?

Rabi Jeošua ne mogaše da se ne začudi prorokovoj nametljivosti. Prvo, bilo je očigledno da su domaćini bili siromašni i da su jedva sastavljali kraj s krajem. Drugo, učeniku se činilo da nije ispravno tražiti išta od žene prije nego se muž vrati kući. No, kako se carska ne poriče - Rabi Jeošua ne reče ništa. Žena im, bez oklijevanja pokaza na sto koji je postavila sebi i mužu. Količina hrane na stolu jedva je dostajala za njih dvoje - i Rabi Jeošua je bio siguran da će Prorok odbiti da pojede njihovu sirotinju. No, Elijau sjede za sto i poče se zalagati velikim zalogajima, mljackajući tako da je Rabi Jeošui bilo neugodno. Nakon što je pojeo obje porcije, on upita ženu gdje bi se namjernici mogli odmoriti - a ona mu, gledajući ga duboko u oči, i ne odgovarajući riječima - pokaza na sobu s jedinim krevetom koji su imali. Prorok se raspremi i leže kao da je to najuobičajenija stvar na svijetu - a Rabi Jeošua izađe u dvorište vidno potresen prorokovom bezobzirnošću. U to dođe i muž - pa kad mu žena reče da ne samo da je ostao bez večere koju je dala nekim strancima - nego da jedan od tih stranaca leži u njihovom krevetu - a da će oni morati spavati na podu, on poče galamiti - ali mu ona rukom zatvori usta, šapćući mu na uho:

- Neka, pusti, i mi smo se stisli - pa nemamo ni ono što imamo... otkako je ovaj čovjek ušao u kuću - ja osjećam kao da se neki čvor negdje duboko u meni razvezao, i kao da... kao da nisam više stisnuta, kao da se neko u meni ispravio... neću više da brinem - Bog je veliki - pa ako zna namać' svijetu da mu ništa ne fali - namaći će valjda i nama...

Muž promrmlja nešto o ženskoj neuračunljivosti, leže na pod i zaspa. Ujutru, kad su Prorok i njegov učenik napuštali par, dok se učenik mnogim riječima zahvaljivao i izvinjavao u ime obojice - Prorok reče samo jednu rečenicu:

- Da Bog da vam do dvije godine u ovo doba cijela kuća bila ispreturana.

Muž zausti da odgovori drzniku - ali ga žena zaustavi stiskom ruke. Rabi Jeošua preblijedi - ali ne upita ništa ne htijući uvrijediti Proroka. Potom dođoše u neki grad u kome je živio jedan bogataš poznat po svojoj škrtosti. Prorok se odmah uputi njegovom domu, ali bogataševe sluge su imale naređenje da svakog ko bi se usudio pokucati na bogataševa vrata tražeći milostinju otjeraju kletvama i prijetnjama. Prorok i učenik mu stadoše kružiti oko zida kojim je velika i prostrana kuća bila opasana. Kad nađoše mjesto na kome se zid bio naherio, prijeteći da padne - učenik pomisli da će Prorok iskoristiti to mjesto da prodre do bogataša i održi mu pridiku - ali, umjesto toga, Prorok se zagleda u zid koji se poče ispravljati i učvršćivati. Učenik, zbunjen, i ovaj put oćuta ne pitajući ništa.

Potom dođoše u jednu siromašnu sinagogu u kojoj su ih lijepo primili, okrijepili i dali im popudbinu. Na rastanku Prorok ih blagoslovi riječima: Neka se jedan među vama izdigne nad ostalim. Učenik zausti da kaže kako je prorok štedljiviji na blagoslovima koji ga ne koštaju ništa nego ovi ljudi sa hranom koje nisu imali u obilju - ali se, vidjevši prorokov prodorni pogled, predomisli i ne reče

ništa. Nakon toga stigoše u do mjesta u kom su živjeli neki siromašni odmetnici koji su tvrdili da su uzeli pravdu u svoje ruke - a zapravo su samo dodavali bezakonje na grijeh i sol na ranu, prepuštajući se krađi, prevari i lopovluku. Iako ih ovi nisu nahranili i napojili kao oni prvi - prorok ih svejedno blagoslovi riječima: Neka bi se svaki od vas uzdigao nad ostalim.

Rabi Jeošua koji više nije mogao trpjeti Prorokove nepravde stade bježati od Proroka. Prorok pohita za njim - ali on sve više odmicaše. Kad ga je Prorok ipak stigao, Rabi Jeošua poče vikati na Proroka iza glasa, dajući tako oduška gnjevu koji se nakupio u proteklim danima:

- Kakav si ti prorok i kakvi su tvoji aršini. Ti samo stvaraš veću nepravdu i pometnju. One dobre ljude kojima si oteo posljednji zalogaj iz usta prokle da im sve bude ispreturano. Bogatom zlikovcu besplatno izgradi zid učvršćavajući ga u njegovoj objesti. Među dobrim siromasima blagoslovi jednoga - a među odmetnutim sviju. Gdje ti je tu pravda? Čiji si ti poslanik, i kojim ti aršinima mjeriš?

Prorok, ni zbunjen ni uzbuđen, krenu da mu objašnjava abecedu proročkog pogleda:

- Gledaj, Jeošua, sine moj, onaj par nije imao djece jer je ženi duša bila zapretana. Ja sam joj samo pomogao da razriješi svoj čvor, i poželio joj da im, za dvije godine od sad, dijete koje toliko žele ispretura cijelu kuću. Što se tiče onog bogataša, zid njegovog vrta napravljen je na podzemnom trezoru jednog starog kralja. Da su krenuli popravljati onaj zid - vjerovatno bi otkrili ono blago. Učvršćivanjem zida ja sam samo

htio osigurati da blago ne padne zlikovcu u ruke. Što se tiče siromaha i njihove sinagoge - ako se jedan izdigne nad njima, povešće i ostale - a gdje je jedna uspješna glava koja vodi - tamo je i opći uspjeh. Odmetnicima sam, međutim, poželio mnogo glavešina - pa da se nikad ne slože i ne uspiju.

Rabi Jeošua shvati da iako Prorok ima pravo - on sam nikad neće moći posmatrati stvari iz tog ugla, te odluči da ostavi šegrtovanje kod proroka - opredijelivši se, ipak, za karijeru običnog hahama - a Elijau a-Navi po ko zna koji put ostade sam, čekajući učenika koji bi božansku mudrost pretpostavio ljudskoj.

Bošnjačke priče*

Edhem Mulabdić

BAJRAM

Gluho je doba. U dolinici, gdje su se stisnule varoške kućice, bila gusta tama pa bi rekao gledajući ozgor s vite Hridine da tu u toj mračnoj jami nema ni živa stvora. Ali zađi samo kroz tu gustu noć, između' onih starih kuća što im šiljke samo prama nebu vidiš, osluhuješ, čuješ kretnje, po koju riječ, žamor, škripu vrata, - sve je budno. Noć ti sad nije tako nijema, tama nije više tako gusta; to gluho doba ispunja neki tajinstveni čar, - za koji čas sviće Bajram. U svakoj kući vidiš slabo svjetlo, sve ustalo, sprema se da u novu ruhu izađe na Bajram da se u čistu odijelu klanja namaz. Još od zore ni znaka a na vitoj se munari začuje mujezinov tanahni glas, zauči salavat. U to se doba prenula i mlada žena u svojoj skromnoj sobici gdje još nije bilo svjetla. Prenuo ju mujezinov glas. Prva joj misao bijaše Bajram, no odmah za tom ona tuga s kojom je provela na stotine noći. Svak se raduje, svak se gizda, žena sprema muža, mati sina, sestra brata, a ona... ah, gdje je njezin vojno, u askeru, daleko u svijet zanio kosti svoje, a more biti da je do sad i u zemlji... I ona pokri lice rukama, onako proplaka, kako je svaku noć s plačem legla i ustala. Najedanput skoči, upali svjetlo i baci se do svog sinčića koji je slatko spavao. Maliću bilo tek šest godina, jedro dijete ko jabučica.

- Arife, sine moj! - poče ga buditi. - Ustani, eno salavat, Bajram! Ustani!

Malić progleda. Protrlja oči, a kad razabra riječi majčine, veseo skoči.

- Zar Bajram, mati? - u čudu će ono, pa poleće k prozoru. Ali napolju bila još tama.

- Eno, čuješ salavat! - veli mu ona. - Hajde umij se pa će ti mati lijepo obući nove haljine, pa ćeš onda u džamiju.

Mali bio veseo, nije znao šta će prije. A mati doskora izvadila čitav svežanj haljina, umila ga i počela oblačiti: nova i čista rubenina, pa onda nove čakširice, pa onda šamaladže, anterija, čohali fermen, pas, fesić medžidija, pa čarapice i nove firale, a sve novo, sve kroja ko za velikoga. Mali se sve posmjehivao gledajući to novo odijelo, pa bi istom ubrzao:

- Je l' de, mati, da su moje čakšire bolje neg' u Muhameda Devlet-hanumina?

- Uh, tvoje su najbolje! - odvraćala mu ona, a glas joj drhtao.

Sirota zaklonila lice od svjetla da joj malić ne vidi suza. Oblačila ga, sobom mu sapela i najmanju kopčicu, a kad ga sasvim opremi i on ustade, pred njom bijaše prava slika njezina dragog, neprežaljenog muža. Salavat se na munari svršio i začuo sabah; napolju je svitalo. Mati se zagledala u sina, zagrlila ga i pokapala suzama.

- Dušo moja! - veli ona. - Što ćeš nam u džamiji za-

* Bošnjačke priče su nedjeljivi dio bosanskohercegovačkog književnog korpusa.

iskati od Boga? - Tako ga je običavala napućivati. Mali se zamislio.

- Da nam Bog da zdravlje i dug život - veli on - pa onda... što ono još, mati?

- Onog svijeta džennet, sine moj!

- Ja, onog svijeta džennet i... ništa više, je 1' de, mati?

- Zaboravio si nešto! - jedva žena izmuca zagrlivši dijete. Mali se opet zamislio.

- Ha - uskliknu on - i da nam babo dođe.

- Jest, jest, dušo moja! – dočeka ona plačući, a u sebi dodade:

- Ako bude...

Sad je mali opazio majčine suze, pa se nekako snuždio. Ali nije mu se dalo da to bajramsko veselje, pa radost za nove haljine pomuti kakvom tugom i stoga nekako dirljivo zapita majku:

- Ma što plačeš, mati?

- Ali ne plačem, dušo moja - ona će usiljeno - već mi je drago što si mi tako valjan i pametan! Opet ga zagrlila. Doskora i ona baci feredžu na se i povede malića do kapije da ga uputi u džamiju. Iza avlijskih vrata virila na sokak, kud su ljudi prolazili. Svaki čas škripile tuda nove firale il' cipele, šušnjile nove haljine, širio se do njih miris miška kojim su ljudi namazali nove haljine, a hladnim jutarnjim zrakom brujio glas "tećbira", što su ga prolaznici tiho učili. Mladoj ženi grudi da puknu od neke tuge. Sjetila se kad bi prije četiri godine ovako na Bajram ispratila svog dragog Mehagu u džamiju, a u njeg novo odijelo; bio je vazda najpristaliji. Najedanput ga dušmani uzeše u asker, otjeraše na vojsku, a ona osta sirota sa svojim dvogodišnjim sinčićem. Što je od onog dana suza prolila, a svaki dan na svakom namazu od Boga iskala da joj se povrati njen dragi Mehaga

Pa joj je sad žao na cio svijet. Sprva došlo dva-tri puta pismo od njeg s Drine, iz Hercegovine; a kako rekoše da je otišo nekud čak za Stambol, otada nikakva glasa za njeg. I komšije, dok su imali pouzdanih glasova, dođi i oveseli je svaki čas, a sad kan' da i oni vide da se nema ničem dobru nadati za svog muža. Plakala, grlila malića, jedinu uspomenu svojih sretnih dana, a ono se otimalo, htjelo u džamiju. I ona ga naposljetku pusti: on se umiješa u prolaznike, ode u džamiju onako skromno i pobožno ko odrasto čovjek. Njene oči ostale uprte za njim.

U Devlet-hanuminu kuću, koja je uprav naprama haremu džamijskom, sleglo se silno ženskinje da vidi gizdavi svijet kad se iz džamije raziđe. Bajram je i ženskinje gizdavo, a sve veselo, samo Mehaginica tužna, žalosna. Došla u taj veseli svijet da vidi svog sinčića, kad joj iz džamije izađe. Žene ju tješile i razgovarale, a ona plakala. Iz džamije se čuli dirljivi glasovi i doskora poče dova a stotine i stotine grla zabrujalo haremom: "Amin, amin!".

Sad osu svijet iz džamije. Harem pun, sve novo, gizdavo, stiska, oni silni prosjaci cvilili: "Udijeli siromahu sadaku porad svog zdravlja, porad onog svijeta"! Dugo je trajalo dok se taj silni šaroliki svijet iztiskao iz harema, a svak se laćao džepova i bacao pare ubogima što su cvilili kraj njihovih nogu.

Na kraju, baš među starcima, išao Arif, uzevši se pod ruku sa Muhamedom Devlet-hanuminim. Bila oba vršnjaci. Baš na samom izlazu jedan starac sagnuo se i pomilovao oba dječaka, a objema majkama srce igralo od radosti. Na ovaj sveti dan sve se sjeća preminulih svojih, pa sad sve ovo gizdavo mnoštvo krenulo na mezarluke, da tu na kaburu svojih starih prouči što za duše njihove. U toj je svjetini išao i mali Arif, i on će poput drugih onamo, makar da ne zna za kabur nikoga svog. A kad se ljudi počeli vraćati kućama svojim, i on je veselo potrčao majci svojoj. Umoran već šćaše uprav da ukorači u svoju avliju, kad se kod njeg stvori stranac čovjek u tuđu odijelu. Mali se poplašio pa se požurio u avliju, ali stranac za njim.

No začudo bilo malom kako ga taj tuđi čovjek gleda nekako umiljato i smiješi se na njeg. A kad ga još i po imenu dozvao, ono stalo.

- Je 1' tebi ime Arif? - upita ga stranac. Mali kimnu glavom, metnuvši prstić u usta, a čudnovato promatrao stranca.

- Čiji si ti?

- Materin - ozva se ono sad.

Čovjek bio do suza dirnut s ovog dječijeg odgovora.

Gledao ga čas-dva a suze mu navrle na oči. Srce mu igralo od nekog uzbuđenja; poslije četiri godine vraća se iz dalekog svijeta, susreće se eto sa sinom svojim, a prepoznati se ne mogu. Kakve su misli obuzele dušu njegovu! Priđe k djetetu, zagrli ga i suzama pokapa. Tako ga u zagrljaju ponio preko avlije. A kad se vrata kućna otvoriše i sirota žena smotri sina svog u zagrljaju svog dragog vojna, srce da joj pukne od časovita uzbuđenja. Nije u prvi mah vjerovala svojim očima, gledala ga ko izvan sebe. A kad joj se muž javi drhtava glasa, ona suznih očiju poleti prama njima.

- Sine moj! - zagrli ona dijete - vidiš, evo tvog babe!

Tu, na pragu kućnom zahvališe Bogu na tolikoj sreći. Tog je dana išao komšija komšiji, svoj svome na Bajram. I Mehagi su dolazile komšije i svojta, a u njegovoj kući toga dana bijaše dvostruk Bajram.

Ćamil Sijarić

HASAN, SIN HUSEINOV

Poznavao sam Hasana, sina Huseinova. Kad sam jednog dana ušao u han Kolobaru, pokazali su mi ga rukom i rekli da ga pozdravim, da mu kažem koju ljubaznu riječ i odam poštovanje kako najljepše umijem jer on to voli, a zatim da prođem i sjednem na sećiju odakle, ako hoću, mogu kroz prozor da gledam svijet na čaršiji kako kupuje i prodaje, a imam priliku i Hasana da gledam i poslije da pričam kako sam i ja u Sarajevu, u hanu Kolobara, vidio Hasana, sina Huseinova.

Nisam umio da ga pozdravim onako kako se od mene tražilo, okrenuo sam se ka nekakvom čovjeku za kojeg su mi rekli da je Hasan, povio se malo u struku, nešto rekao ili ništa, i otišao na sećiju. Nisam dao sebi pravo da ga sa sećije gledam, kad ga nisam ljudski pozdravio; ja koji sam sada prvi put čuo za toga Hasana, i prvi put ga vidio, nisam ni znao zbog čega da ga drukčije pozdravljam nego što obično pozdravljam ljude, i ono moje povijanje u struku, i ono što sam tome čovjeku u prolazu rekao, bilo je po nagovoru mojih prijatelja, pa je - zbog toga, i ispalo neuljudno: tako da od sebe nisam ništa dao, a od srca baš nimalo, a ni šta tražio od toga Hasana - ni toliko da na moj pozdrav odgovori. Moji prijatelji su mi zamjerili, a ja im odgovorio da žalim - ali da drukčiji pozdrav nisam ni dužan čovjeku kojeg ne poznajem, a i ne treba mi da se sa njim upoznajem; u han sam došao da čaj popijem i da kroz prozor gledam čaršiju. Rekli su mi da je to točno, da nas je sviju čaj ovamo doveo - ali da je, za moju sreću, u sobi Hasan, sin Huseinov i da treba da se bar dobro nagledam kad već ne mogu i da ga čujem.

Što je to trebalo da čujem od toga Hasana ja nisam znao, a nisam ni pitao moje prijatelje, i uzeo sam da mirno - gledajući kroz prozor čaršiju, popijem čaj. Može biti da su moji prijatelji pomislili da su me uzalud doveli u han zbog Hasana, kad me jedan takav čovjek ne zanima nego čaršija; vidio sam da im je žao što sam takav, što nisam kao oni - koji u han dolaze da bi vidjeli, i ako ih sreća posluži i čuli Hasana, sina Huseinova.

Popio sam čaj, spustio praznu čašu na tablju, i sad odjednom, stao da gledam po hanskoj sobi. Na sećijama, pokrivenim ovčijim i srnećim kožama, sjedjelo je i ćutalo nekoliko trgovaca, reklo bi se iz drugih mjesta, koji su u hanu i noćili, i sad čaj pili. Prešao sam preko njih nemarno očima, i išao do kraja sećije, gotovo do vrata - do Hasana. Pitao sam se u sebi zašto su dali da taj Hasan sin Huseinov sjedi do vrata kad su mi rekli da je on jedan pametan čovjek, naj-

pametniji u cijeloj čaršiji. Nisu me time uzbudili, a ni uvjerili da je onaj čovjek što sjedi do vrata najpametniji u čaršiji - nisam ga gledao zbog njegove pameti, nego zbog toga što su ga i moji prijatelji gledali, a jedan rekao još i to: da je Hasanu, sinu Huseinovu, milo kad ga ljudi gledaju.

Nisam mogao dalje, upitao sam zašto bečimo u onoga čovjjeka. Odgovorili su mi da ja ne moram da ga gledam, da je Hasan, kad se gleda, kao i svaki drugi čovjek, ali nije kad se sluša...

- A šta bih čuo, kad bih ga slušao? - upitao sam.

Tim pitanjem iznenadio sam moje prijatelje. Jedan mi se primakao uz uho, pa će, kao da sam kakvo dijete, polako i razgovijetno:

- Čuj... ovoga Hasana pozvao je jedan čovjek na večeru: njega i još puno svojih prijatelja. I htio dobro da ih ugosti; bio je bogat taj domaćin. Ženama je rekao nek nije jela koje se na sofru neće iznijeti. I žene stale da kuhaju jela, sve jedno bolje od drugoga. Slana jela, i slatka, i napitke. Toliko tepsija, toliko činija, Bog zna koliko. A Hasan, sin Huseinov, dok se večera pripremala, pričao priče... Pričao im je toliko čudne priče, i toliko lijepim glasom da su svi ljudi umuknuli. Nisu disali. Nisu više znali ni gdje su. Bili su tamo gdje ih je odveo Hasan svojom pričom... Bili su u sasvim drugom vremenu, u davnom vremenu; ovo svoje su zaboravili, i sebe su zaboravili. Nisu jedan drugoga vidjeli, nisu ni Hasana vidjeli, do samo mu glas čuli - a i taj glas kao da je dolazio iz nekog čovjeka koji je živio nekad davno i sve vidio i znao - znao šta su ljudi radili prije dvjesta i koliko god hoćeš unazad godina, i kakvi su bili ti stari ljudi. I evo što se desilo one noći kod onog domaćina kad su žene spremale večeru, a Hasan dotle pričao priče: htjele su i one, bar nešto, da čuju od onoga što Hasan priča - unijele bi sud s jelom u sobu i stale, i kako bi tu stale tako bi i ostale slušajući priču. Jedna tako, druga tako, i treća tako. I više ni one nisu bile tu, nego tamo gdje ih je, svojom pričom, odveo Hasan. Vratio ih je u zoru pijetao, kad je zapjevao. Sjetile su se tada svojih jela koje su sinoć pripremale za večeru, ali je bilo sve kasno - jer ono što je ostalo na ognjištima, izgorjelo je; mogle su, jadnice, samo da kukaju. Zato Hasana neće da slušaju oni koji ikakva posla imaju, propadne im posao slušajući ga. Neki, ovdje u hanu, ne zaspu noću - i sjutradan ne žive u ovom vremenu nego u nekom davno prošlom, i ne liče na sebe, ne poznaju ljude koje su poznavali nego neke koji su davno živjeli, i cio dan s njima žive. Izgledaju kao da su pijani, ili budale, ili hoće da su mnogo pametni. Neki su bili tužni, ako je priča bila tužna - i bilo im žao što su se rodili kad je svijet takav... Ne umijem ti o njemu pričati, o Hasanu, sinu Huseinovu, nego dođi uveče u han kad on priča, da ga čuješ.

Pošto mi je sve to rekao u uho, polako i razgovijetno kao kakvom djetetu, moj prijatelj se odbio od mene; nije čekao da mu na to išta odgovorim, ili da ga pitam, a imao sam i da mu odgovorim i da ga pitam. Popili smo još po jedan čaj, ćutali koji trenutak a zatim sam ja počeo:

- Priča li istinite priče ili izmišljene onaj Hasan?

Moj prijatelj mi se okrenuo, gledao me preko prazne čaše u ruci, veli mi:

- To se ne zna; to se nikad ne može znati - kad bi neko Hasana to upitao, uvrijedio bi ga i on bi, istoga časa, prekinuo priču. A to bi bila velika šteta i ljudi bi se na onoga što pita naljutili, platili bi mu čaj i pokazali vrata, nek ide. Kad ste me pitali, a srećom niste njega - i nemojte da vam se to omakne s jezika, ja ću vam odgovoriti: ono što bi, u njegovoj priči, moglo biti istina, učini vam se da je izmišljeno, a ono što je izmišljeno, učini vam se da je istina, i vi nikada niste ni ovamo... ni onamo... nego u rukama Hasanovim koji vas ljulja i tamo i ovamo kao da ste u kolijevci. Kad hoće da se nasmijete, vi se nasmijete; kad hoće da vas prepadne, vi se prepadnete, a kad uzme da priča mudru priču, vama se učini, da oko sebe vidite sve nekakve starce s bijelim bradama do pojasa, među kojima ste samo vi bez pameti.

Oslikao mi ga je tako kao da se radi ne o Hasanu pričalici, nego o Hasanu čarobnjaku. Gledao sam ga tamo na kraju sećije, gotovo do vrata, usamljenog; učinilo mi se da taj čovjek ništa u životu nije postigao, a ni želio da što postigne, do da tako sjedi po hanovima i da, ako neko hoće da ga sluša, priča svoje priče. Bio je srednjih godina, lijepa, mrka, izdužena lica nad koje se nadnosila mala, od bijela prediva ispletena kapa sa kićankom od svih mogućih boja presječenom do same kape, tako da je ličila na još dobro nerazvijen šareni cvijet. Crne, krupne oči, bile su mu pune vlage, nadstrešene dugim trepavicama i gustim vjeđama - i ona mu vlaga, kad zatrepće očima, odsijavala nekim čudnim, bolnim sjajem. U ogrtaču sa jakom od žute lisičije kože sjedio je kao kad zvjerka čuči u kakvom jesenjem grmenu punom krupna, čađava lišća, pred opadanje. Ni na koga iz čaršije nije ličio: ni na trgovca, ni na zanatliju, ni na hodžu, nego bio jedan od onih dokonih ljudi koji se, svuda u svijetu, po ovako velikim hanovima, povijaju, sjede do vrata da ne smetaju, ćute, pogledaju ponekog ili nikog i ništa ne gledaju jer su dovoljni sami sebi. Kuće obično nemaju, a i ako imaju zamijenili su je za han gdje im je zimi ugodno jer je toplo, a ljeti je hladovina. Usamljenici su, i srećni su što sa svoga mjesta, tamo negdje kod vrata, mogu da gledaju ljude, i slušaju šta zbore. Nisu sirotinja, ne ištu - ne gledaju u tuđ čaj; kad bi para imali koliko ih nemaju, oni bi svima u hanu platili čaj - nego su tako... nekakav sastavni dio hana, ni njegova sreća ni nesreća...

Takve su mi misli, o tim ljudima, prolazile kroz glavu dok sam gledao Hasana, sina Huseinova. Doznao sam da mu je otac Husein bio učen i ugledan čovjek; prezivao se Akovalija - po Akovu na Limu iz kojeg mu je, uz nekakve nemire, došao djed. Doveo je sa sobom braću, i više nekim zabranjenim poslovima nego poštenim radom braća i njihovi sinovi zaimali - svi, osim Huseina, oca Hasanova; on se dao na knjigu, na posao koji paru ne donosi, i sa ženom i dvojicom Hasana, od kojih mu je jedan bio sin a drugi posinak, živio siromašno. Dvojica Hasana - stariji dovodak i posinak i mladi sin, slagali su se kao dva rođena brata, ali ništa nisu radili, ni paru imali. Onaj što je bio rođeni sin Huseinov - kojeg su, da ga razlikuju od onog drugog Hasana, zvali Hasan, sin Huseinov, išao je s ocem po mahalama i naslušao se njegovih mudrih priča iz knjiga i onih koje je sam izmišljao. Tada se Hasan, sin Huseinov, i sam naučio da izmišlja priče, da istinite - iz knjiga Huseinovih, pretvara u lažne a lažne u istinite i stvara nekakve treće, svoje priče...

Po smrti Huseinovoj Hasan se pročuo sa svojim pričama, boljim od očevih, ljepšim glasom i ljepše ispričanim - i vještinom da se prilagodi trenutku, mjestu, i raspoloženju slušalaca - tako da se nije moglo dogoditi da veselim ljudima priča tužne priče ili neveselim vesele. Pošto se napričao po mahalama, gdje su ga i hranili zato što ih zabavlja, Hasan se, polako, spustio na čaršiju - tamo gdje su hanovi, i u njima se, najprije u manjim, zadržao jedno vrijeme, a zatim ušao i u najveći - u han Kolobaru. Tu su bili drukčiji putnici od onih po malim hanovima, i bolji handžija - neki Arif Tabak, koji mu je za stalno dao ono mjesto na kraju sećije do vrata, i hranio ga. Zauzimao je to mjesto do vrata rano izjutra - kad soba stane da se puni svijeta, i napuštao ga kasno u noć, kad se soba isprazni.

Prvi put sam čuo njegovu priču kad sam, jedne večeri, ne znajući kud ću, otišao u han. Sjedio je na onom svom stalnom mjestu, na sećiji do vrata. Iznad glave mu je, obješen o klin, gorio fenjer; osvjetljavao mu je onu čudnu kapu od bijela prediva sa kićankom na vrhu nalik na šaren cvijet, lice mu je bilo u sjenci - ono njegovo mrko, izduženo lice, i meni se učinilo sitno, kao u djeteta. Pribijeni uz njega - toliko da je jedva disao, slušali su ga ljudi: neki su sjedili skrštenih nogu, neko na koljenima, neki čučali. I sam sam čučao, jer nisam imao gdje sjesti, i slušao ga; mogao sam da uhvatim tek ponešto iz njegove priče - onoliko koliko je bilo dovoljno da me primami, ali ne i cijelu da čujem. Okretao sam se ljudima oko sebe da mi kažu šta je rekao, ali odgovor nisam dobijao - jer nisu imali kad da se sa mnom zabavljaju; izgledalo je kao da Hasan tamo nešto dijeli, pa bi ostali bez dijela.

Poslije sam dolazio ranije i zauzimao bolje mjesto, ali nikad ono najbolje - jer bilo je hitrijih od mene, i uvijek mi je ostajalo da čučim ili da sjedim na koljenima. Mogao sam, sa tog boljeg mjesta, da dobro čujem Hasana i da ga dobro vidim: bio je tu - blizu, i u isto vrijeme daleko, i iz te daljine, pred naše oči, izvodio nekakav nepostojeći svijet sa svim što ljudi mogu da imaju, da steknu, da izgube, da stradaju ili dobijaju u bitkama, da se žene, da hode po svijetu, da umiru - da se ne zna šta je u tome svemu bilo istina a šta Hasan izmislio.

Pričao je bez reda šta mu na um padne ili šta mu je lakše da izmisli; kad izmišlja bio je sporiji, zastajkivao je, ćutao sve dotle dok čaj ne popije, a kad mu ne ide ni uz čaj, uzimao je gotovu priču, da ne čekamo. Te gotove priče bile su o starom Sarajevu - onakvom kakvo je nekad davno bilo, i kakvi su u njemu bili ljudi, sokaci i kuće; bile su kuće okrenute drukčije: prozori su im gledali na vrtove i bašče a stražnja strana na sokak, i sve što se iz njih prolijevalo, oticalo je niz sokak. Djeci se govorilo da paze kad neko dolje sokakom prolazi, da ga ne pokvase..., a kad se to ipak desi - čovjeku se iznese ibrik sa vodom da se opere, a dijete se izbije.

Volio je da mijenja slike starog Sarajeva, volio da ga ruši i iznova gradi. Palio ga je vatrom. Plavio vodom. Harao bolestima. Pljačkao hajducima. Zažmurio bi kad bi ga, uz neki požar, zavio u dim da se u njemu ništa nije vidjelo - ni čovjek čovjeka, ni kuća kuću, do plamen i dim. Poslije bi ga, gotovo cijelog, iznova načinio i uvijek ljepšim. Nije dao da to novo Sarajevo dugo traje, i ako ništa drugo a on bi ga iskaljao blatom toliko da je u njega bilo gadno pogledati - a zatim ga očistio, okrečio i pokrio zelenilom voćnjaka. Ali ni toj novoj slici starog Sarajeva nije dao mira - i, iz vedra neba šinuo bi grom u neku od minara i prelomio je; nije govorio da je to zbog krive kletve trgovaca na čaršiji, nego da grom bije u visoko. Kažnjavao je krivce zatvorom, trgovcima koji su krivo mjerili probijao ekserom uši i prikivao ih za direk nasred čaršije da ih svak vidi. Teže krivce davio je noću u gradskoj tvrđavi; za svako zadavljeno grlo ispaljivao je po jedan top; nek se zna da se na tvrđavi davi i da za svakim, jedne noći, može da pukne top. Treće je slao u Aziju, u progonstvo - u Karakazan, odakle se nisu vraćali. Nije žalio za njima, a ni veselio se njihovoj nesreći, do polako, kao da je tu bio i sve to vidio, ispredao priče o ljudskim sudbinama, nepoznatim i nepredvidljivim, svakom čovjeku još prije rođenja na čelu ispisanim, ali uzalud to pismo na čelu nosi kad ne može da ga pročita.

Ispadalo je da je za čovjeka najveća nepravda što cio vijek nosi jedno pismo, a nije mu dato da zna šta tu piše; s te strane on je rob nekakvom pisaru koji mu je ispisao sudbinu i pismo zapečatio. Neće moći da po svojoj volji upravlja svojim radnjama; one su mu određene onim pismom. Zato Hasan, sin Huseinov, nije krivce krivio, a ni divio se dobrim ljudskim djelima, jer ni dobro ni zlo nije od njih zavisilo nego od onoga što im je na čelu zapisano. A ne može se ni pročitati, ni dopisati, ni - ako ne valja, izbrisati. Ni na to se Hasan nije ljutio; pričao je mirno i ravno, i - ne iz njegovih riječi nego iz njegove mirnoće ispadalo je da je najbolje tako kako je čovjeku unaprijed određeno. A ono što je ipak dobro da čovjek pokuša da uradi, jeste da se na vrijeme oženi, da ima svoj dućan i da živi kao ostali ljudi u čaršiji. Neka gleda kako Miljacka teče, kako u proljeće lista drveće, i kako u jesen opada list; sve drugo će mu biti suvišno i glava će ga od toga boljeti.

Ponekad bih u sebi rekao da neću ići u han da slušam Hasana, ali i onda kad nisam odlazio, činilo mi se da ga

čujem kao da sam u hanu. Stao sam najzad da se pitam: što je to što me privezalo za Hasana, trebaju li mi njegove priče i što imam od njih, ako išta imam? Znao sam da bi mi on odgovorio da nemam ništa drugo, do da ih i sam nekome ispričam, da je na ovome svijetu najvažnije da imamo jedan drugom nešto da ispričamo. Kad bi mrtvi mogli da se kajemo što živi nismo učinili, to bi bilo što nismo pričali... Hasan bi mi rekao da odem na groblje i vidim koliko se tamo ćuti...! Zato nek se ne gubi vrijeme dok je čovjek ovamo... Nije važno je li ono što se priča istina - da pouči, ili izmišljeno - da zabavi, nego da se pričajući i slušajući dva puta živi.

Može biti da bi mi tako nešto odgovorio Hasan, da me čuo kad sam se pitao što imam od toga što idem u han i slušam Hasana.

Došla je kasna kaljava jesen s kišama i ja sam, uz te kiše, otišao iz Sarajeva; ne znam koliko je sa mnom otišlo Hasanovih priča - tek on jeste: ostala je u meni njegova slika kako, sa onom kićankom na kapi nalik na nerascvjetan cvijet, sjedi na onom posljednjem mjestu na sećiji do vrata, da ne smeta. Nisam mogao da zamislim to mjesto bez njega, njegovu glavu bez cvijeta na kapi i fenjera gore nad njim, obješena o klin. Ljudi će ulaziti u han, prolaziće pokraj njega i sjedati na sećije, a on će - na onom mjestu do vrata gdje ne smeta, gledati preda se i ni na čiji čaj neće dići oči da kaže da bi i on popio čaj. Neće ličiti na trgovca, ni na zanatliju - nego na čovjeka iz nekakvog davnog vremena i dalekog kraja koji se, nekim čudom, obreo tu u hanu.

Tri godine, provedene izvan Sarajeva, s drugim ljudima i u drukčijim prilikama, bile su dovoljno dugo vrijeme da na mnogo štošta zaboravim, pa i na Hasana, sina Huseinova; njega sam se još najduže sjećao, ne po pričama nego po sudbini njegovoj da vječito sjedi na jednom te istom mjestu - onom na kraju sećije, do vrata. Ali - vrijeme je prolazilo, i Hasan iz mene odlazio - i najzad bio samo jedan čovjek od mnogih kojih sam se sjećao ili, zbog zaborava, jedva i mogao da ih se sjetim. Znam da sam pokušavao da neke njegove priče prepričam mojim prijateljima da ih zadivim, ali - niti sam umio niti moje prijatelje zadivio, i manuo se posla koji nije za mene. Vidio sam tada da treba sjesti na nekakvo posljednje mjesto, do nekakvih vrata, kao što je on sjedio, i odatle pričati priče; da treba biti pod onom kapom sa kićankom i onim fenjerom iznad glave - da treba biti nekakav Hasan, sin Huseinov. Bila je ta moja nevještina da prepričam njegove priče još jedan razlog da ga zaboravim ; gotovo da sam njega, a ne sebe, krivio što ne umijem da pričam.

Nisu brzo, ali ipak su prošle tri godine, i ja sam opet pred očima imao han Kolobaru i čaršiju - i Sarajevo. Bilo je sve to kao i prije, ali ja sam bio drukčiji: nije me više mamila svjetina na čaršiji, nisam ulazio u han Kolobaru, nisam osim ponekad, šetao uz Miljacku i niz Miljacku ispod drveća; izlazio sam na bregove ispod Trebevića i na groblje na Alifakovcu. Najčešće sam, pred veče, sjedio u samom groblju, oslonjen leđima uz nišan - jer tu je, medu nišanima, trava bila najgušća i tišina najdublja... Nisam se osjećao da sjedim u groblju - što, može biti, ne valja pred veče, jer ono kao da i nije bilo to što jeste: jedno groblje, nego jednostavno produžetak susjedne mahale u koju se i samo produžavalo - i razlika je bila u tome što je naselje živih bilo bučno a naselje mrtvih tiho; umorno tiho... U njega se nije moglo dozvati, niti išta iz njega čuti, do gušter u travi... Mrtvi uveče kao da su padali u još dublji san, od onoga kojim spavaju... - Gore nad njima ostajali su njihovi kamenovi, i oni, reklo bi se, sanjivi... Naveli su se na sve četiri strane, a neki i po zemlji pali - već prema tome koliko se koji, od duga stajanja, umorio...

Čitao sam natpise na njima: imena i godine kad su umrli - i molitve Bogu da im na krilima anđela primi dušu, da ih pripusti u rajske bašče gdje kroz cvijeće protiču vječno hladne vode i na drveću pjevaju, glasom umilnim, rajske ptice. Na jednom kamenu - iznenadivši se, pročitao sam poznato ime: Hasan, sin Huseinov. Dugo sam stajao kod tog kamena. Kod tog imena. Ono mjesto u hanu na kraju sećije, do vrata, gdje neće smetati, ostalo je iza Hasana prazno; on je i ovdje dobio mjesto na kraju... - na samom kraju groblja, do granja, "gdje neće smetati...". Kamen Hasanov bio je mali, i na njemu mali natpis: nekoliko riječi iz molitve, a zatim da je Hasan, sin Huseinov, za života uveseljavao ljude svojim veselim pričama, a mudrim ih poučavao i neka mu je za to mir duši.

Njegove priče sad je krio njegov kamen... bio mu je na kraju groblja, do granja; i mrtav - Hasan, sin Huseinov bio je na kraju...

Hamza Humo

SEVDALIJINA LJUBAV

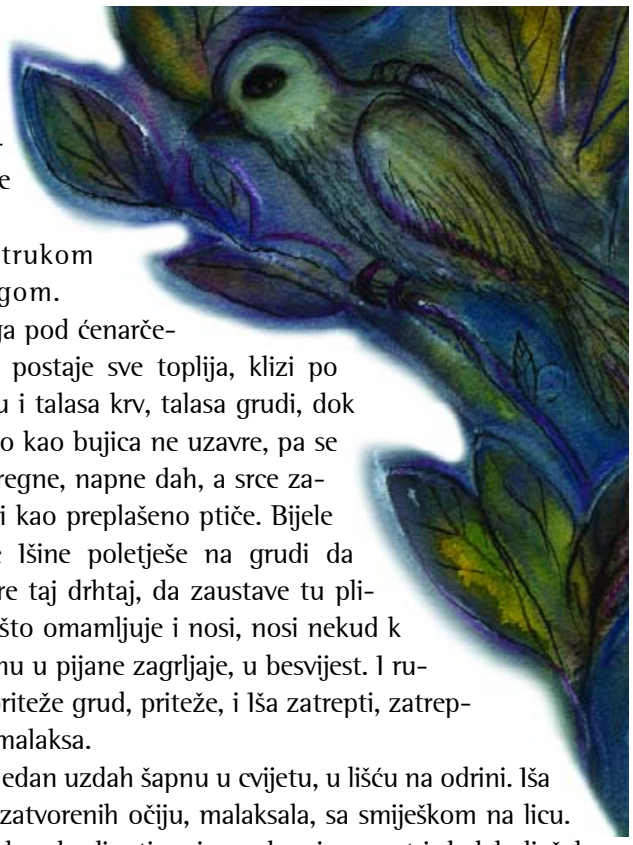

Naš grad, sa svojim kamenim ćošetima, bliješti u podnevnom suncu i reže oštre, izlomljene sjenke što škrto padaju po zidovima i kupe se pod strehe. Sav ispreturan, napet i omamljen, dahti on pod žegom, na lijevoj strani brazde zelene i krivudave rijeke Rune. Život pišti u njemu i šaka zemlje cvili od žedi i žestine. A tamo, s desne strane Rune, trune vlaga po sjenovitim baštama, i život soči sa dozrijevanjem smokve i odrine. Nešto čulno i razbludno krije se u ovoj vlazi što pod jakim suncem tinja mlitavo, a noću se budi da se protegne, da se opije i splete u grču požude, negdje na busenju pod šandudom.

A Biber poznaje sve djevojke. Pjesma mu najprije zagolica, pa sklizne u njedra i prelazi (kao toplom rukom), slatko i nečujno, sve niže i opojnije, da te opet uzdigne, da zakikoćeš pa završtiš i zagrcaš u njegovu zagrljaju. A on, kudrave kose i zamagljena oka, upilji se svakoj u srce. Djevojke pritiskuju rukama grudi kad bi uhvatile njegov pogled u njima. O, sve to Biber čini očima i pjesmom. Kad on zapjeva sokakom, nastane trka po avlijama i sa kikotom se zaustavlja na vratima. Kad on zapjeva, vjetar se pritaji u baštama, a u djevojkama nešto zadrhti, oslabe im noge, dođe im malka snaga, pa bi mu pale u naručje.

Tako djevojke uzdišu za njim, a on ih voli sve podjednako. On svima pjeva. On pronosi sokacima čežnju i ostavlja uzdahe sa sobom. Za njim se otrgne mnoga suza i ispruže kradom bijele, razgolićene ruke negdje u konaku, u čežnji za milovanjem na šiltetu.

- Ah, ili bi ga klele ili blagosiljale! - govorile su šapatom djevojke, pa i nasamo, osjetivši njegov pogled, grlile bi se i stezale međusobno.

Tako djevojke čeznu za Biberom, a u avliji Ише i Osmanage Mrahora nabrekli bijeli grozdovi na odrini, i zacrvene se kad se koji zrak sunca prokrade kroz lišće i priljubi uz njih. Iša je natopila cijelu avliju, pa cvijeće, u trista živih boja, kao da pjeva šapatom sve nešto o Biberu, a potočić kroz avliju zagunđa, zažamori jasno, bistro, biserno. Kao da se i on prikrada. Iša je sama u avliji. Iznijela je ćenarče, prostrla ga po vlažnoj zemlji, pa se opružila po njemu. Ona osjeća kako joj studen dah gmiže uz tijelo i umiruje vrele pomisli o Biberu i njegovu milovanju. Kroz tanke dimije od lahura i svilenu, providnu košulju od ćereće, nešto se smije i mami, bjelasa se vragolasto i neodoljivo. To se smiju prikrivene čari Ише Mrahorove, smiješe se i bjelasaju pod burundžuk-haljinom. A gore nad odrinom gori sunce i probijaju se kroz nju zraci, priljubljuju se uz bijele grozdove i zavlače se pod svilenu i providnu haljinu, da opet bijesnu i zatrepte s a trostrukom snagom. Vlaga pod ćenarčetom postaje sve toplija, klizi po tijelu i talasa krv, talasa grudi, dok nešto kao bujica ne uzavre, pa se napregne, napne dah, a srce zadrhti kao preplašeno ptiče. Bijele ruke Išine poletješe na grudi da umire taj drhtaj, da zaustave tu plimu što omamljuje i nosi, nosi nekud k njemu u pijane zagrljaje, u besvijest. I ruka priteže grud, priteže, i Iša zatrepti, zatrepti i malaksa.

Jedan uzdah šapnu u cvijetu, u lišću na odrini. Iša leži zatvorenih očiju, malaksala, sa smiješkom na licu. Potok se budi, otima i grca kao jogunast i sladak dječak. Iša se smiješi sa rukom na razgolićenim grudima. Lak i krt vjetar nenadno se zaletje i zažamori avlijom, pa kao da joj razotkri njezine misli, kao da joj se zagleda u tako skrivena i stidna osjećanja, plahnu je, otrže zanosu i sneveseli. Sirota Iša ponovo klonu na ćenarče, pokorno, tužno kao siroče, i zaplaka se tiho, tiho, od čežnje prevelike.

A kad plavi suton pade na mahale, izviše se strelovito laste u cvrkutu, i plav se dim zanjiha i izdiže na niske, pločne krovove. Tišina sjede u granje i oživješe vrapci i komšijski razgovori. Pa, uza svu ovu živost, pade neka sjeta na bašte i na šum visokog Mrahorova jablana. Ibrici zazvoniše na česmi, djevojački kikot vrisnu sokakom, vreo i golicav, a mujezin zauči na minaretu, razli se glas po tišini nad mahalom i obiđe staračke duše, pobožne, tihe i zahvalne. Noć pade, oživješe sjene, a bijela i gola minareta, oštri čempresi i zaljubljeni jablanovi, kao džinovi s djevojkama, koračaju valovitim gradom i odnose sobom priče u čudne tajanstvene strane. A kad se mjesec uzdiže, pa se pun, zlatan i tih zaustavi nad tamnom konturom brda, neki veličanstven i nečujan smijeh preli sva srca, a naš grad zasta i preobrazi se u svjetlu njegovu. Sve se pritaji i zanijemi. Noć skide haljinu i bijesnu i rodi se sevdah, težak i neprebolan sevdah, pun derta za bezdano opojnim i nedostižnim. A otud, ispod Huma, sa Raljevina, donese tiha noć mekan i zanosan glas pjesme, glas što pada na dušu kao melem, liječi i opija osjećanja, da im probudi još bezdanije

i nedohvatljivije želje. On se zatalasa, zatalasa i zasta u visinama, noseći dušu nekud u širine, ljuljnu se zanosno i razli po tišini. I dah lišća pritaji se u mahali. Samo mirisi svježine i cvijeća kao uzdasi dopirahu čak gore do ćoška Osman-age Mrahora, i prkosno, skriveno, zaleti se potok u žamoru, i podrugljivo se nasmija tišini. Pritajena daha i pripijena uz demire, Iša je osluškivala Biberovu pjesmu sa Paljevina, ona je pila tu pjesmu i opijala se. A kad izdahnu i posljednji zvuk pjesme, ona ispruži ruke u raskošne daljine, proteže se i poletje sva ka njima, predade se njemu, Biberu, njegovu milovanju, i s lakim krikom pade na šilte, predade se grču među bijelim i toplim jastucima.

A u Biberovim baštama, Raljevinama, mjesec se provlači kroz granje, otiče potocima, preliva se po zasađenom povrću, razliva svjetlo po daljinama i otvara dušu, otvara zemlju i sve tajne nesvjesnih želja i pijane podatnosti. Bijele kućice, čak tamo pod Vihovićima, bliješte pune jezive i neshvatljive čežnje. Biberove sređene bašte pjevaju neku nadzemaljsku pjesmu od koje raste duša i prelazi preko zaspalih brda u slatkom bolu vječite čežnje, davanja samoga sebe i prosipanja prenabrekle snage. Lopata zahvata vodu iz matice, pljusak srebra prašti po povrću i širi unaokolo svježinu punu mirisa i životne halapljivosti. Baštovan Fazla, razdrljen i zavraćenih nogavica, pognuo se po lopati, pa u beskrajnom ritmu crpe vodu, a zatim, zamorena daha, uspravi se usred matice posmatra svoju blještavu i isprekidanu sjenu u vodi.

- Fazlo!

I on se trza, baca lopatu i odlazi pod smokvu. A ispod smokve, protkiva tamu mjesečina, svjetluca na čašicama, na Biberovoj šargiji, i igra se po ćilimu s bojažljivim sjenkama.

- Odmori se! - kaže Biber tiho i pruža Fazli staklence. A on, onako s nogu, metne ruku pod zavraćenu glavu, širokim zamahom iskapljuje do dna, pa tresući se, tromim i teškim korakom odlazi u maticu. A Biber, sam pijucka, mezeti i sevdiše pomalo. Tiho, tiho, zapjevuši on, šargija protuži, a on je spušta pored sebe, pruža se po ćilimu, pa onako skrštenih ruku pod glavom i s pogledom uvrh smokve tenice, zapjeva poluglasno:

Sadih almu nasred at-mejdana,
Gledah dragu devet godin' dana...

Zajedno s pjesmom, s riječima, nešto se budi u Biberu, mili uza nj, pa kao u nekoj toploj omaglici, on raste, raste mu kosa na glavi. Zahvata ga žalba za davno minulim danima koje on nije nikada ni vidio, ali koji su tu, u pjesmi, ljepši od svih na svijetu. On nenadno zaćuta, a matica zašumje sanjivo, usamljeno. Pritajeno osluškivanje sakri se i poleže po travi, a mjesec se razli, bolećivo zapjeva kroz tišinu, i zašaputa u lišću. Jedan velik, nečujan i neiskazan ton u glasu zašuti negdje u vrhovima stabla. Biberu bi najednom teško, kao da neka pustoš pade na nj, i on iskapi staklence i zapjeva iz puna grla:

Kad je alma na trganje bila,
Moja draga za ljubljenje bila...

I glas zadrhta negdje u visinama, uznese se i razasu po mekim i pijanim širinama, a mjesec silazi, juri sve bliže širokoj smokvinoj krošnji, nečujno pade u granje, pa onako živ, nasmijan, zapljusnu Bibera i rasplinu se. Bašta se sva promijeni, kliknu, rodi se novi život, i začas - nestade svega. Samo, tamo negdje nad Cernicom, izumirao je posljednji zvuk Biberove pjesme, dok je Iša Mrahorova onako žedno pružala ruke za njim.

- Fazlo, Fazlo! - Zasta pljusak sa lopate. - Ne zaključavaj kapidžika! - I Biber se izgubi nekud niz bašte, u pravcu mahala.

II

Prolaze dani, a Biber prestao da sevdiše po sokacima. Viđaju ga samo do u kasne noći na vratima Osman-age Mrahora. Do predzoru šapće Biber kroz odškrinuta vrata, šapće nešto što niko ne smije niti može znati do Iše, djevojke zapaljena oka i oblih bokova. Prolaze dani dugi i užareni, naš grad gori u žegama, i omamljen, bunca u bunilu. Kokoši vrataju od vrućine, a žene, golišave i zažarene, valjaju se po konacima i hlade lepezama pletenim od hasure. Naherena i iskrivljena čaršija kunja nemoćno kao obješena, a muhe zundaraju po njoj, liskaju sir po masnim tezgama i siju sitne tačkice po robi, po trgovcima. Nešto poput razvaljenog zijeva zija i klati se čaršijom, zastenje, promeškolji se, pa opet zastenje. Jedina rijeka Runa živo prkosi ovom mrtvilu svojim brzim i zelenim valovima i neobuzdanim krikovima plivača. Ona navaljuje na stijenje, udara o njih i sunovrace sustiže bujica bujicu. U njenom huku ima nešto od pijane žene i vilinskih dozivanja, u njenoj boji ima nešto nebesko.

A Biber zaroni u maticu na Raljevinama, pa na ćilim pod smokvu, privuče jastuk pod glavu, pa hladuje. Matica žamori. Fazla razvodi jarke i natapa patlidžane, a sunce prekrilo nebo, pa sipa sivosvijetlu jaru gdje god stigne. Cvrčci vrište kao bjesomučni, a žabe preplašene sakrile se duboko pod vodu kao da je sudnji dan gore na zemlji. A kad se sjene jablanova otegnu preko Raljevine i sunce pozlati nad brdom, zažamori lišće u smokvi, krto, oprezno, matica zastudi i laka jeza hladovine probudi Bibera. Fazla prinese mezeluk i rashlađenu ljutu, a Biber zapjevuši kao preporođen, podmlađen.

Prolaze i plavi sutoni, s nekim bolećivim tonom blagosti i očinske ljubavi. Prolaze i noći, mlake, pijane, pune žudnje

za milovanjem do besvijesti, negdje u baštama, u zagrljaju tijela i u grcanju podavanja. One nečujno padaju na grad, na Raljevine, na doline. Tako i večeras, kad prođe akšamluk, svjetla zadrhtaše po našem gradu, pirnu svjež vjetar, a u Biberu zabrekta snaga, podiže ga, i nešto snažno i zanosno kao jablan, izraste u njemu. Biber đipi, podvrisnu, pa zapjeva, a glas odnese tišina, odnese ga Mrahorovu dvoru:

Sama vene u konaku Ajša:
Sa svojim se dertom razgovara...

Ali i to sve prođe kao i proljetno cvijeće, jer Iša ne može odoljeti Biberovim pogledima, ni tihim šaputanjima od kojih je spopadaše slatka omaglica. Jednog večera Biber pruži cijelo lice kroz vrata, a Iša, ni sama ne zna kako, osjeti vreo poljubac, nešto joj zabruja u glavi, zadrhta u grudima, i ona se zaplaka. To se sve dogodi tako nenadno. I otada Iša poče da se bori sama sa sobom, da se bori sa Biberom, koji na juriš osvajaše od poljupca dalje. Dani joj prolažahu u groznici, a noći! "Moje noći, moji bijeli dani!" čula je kako pjeva Biber. I neki naročiti strah osjeti ona baš noćas; osjeti strah, jer osjeti da nema više ni snage da mu se odupre. Ona nije osjećala vatru kao prije, nego i neku strepnju, grozničavu drhtavicu. O, neka samo on reče! Ona će učiniti sve, sve. Pustiće ga i u baštu, i otići će k njemu pod šandudu, i...

Napuklim zvrkom kvrcnu kamičak u pendžer; njegov cik pogodi Išu u srce, i u istom času ona se pripi uz demire, nasmiješi se tako blago, nemoćno i podatno da Biber osjeti drhtavo uzbuđenje.

- Siđi - šapnu on tiho.

- Odmah! - ču se odozgo jedva čujno, ali nekako sretno i pokorno.

Iša odškrinu vrata. Sva je drhtala. Zamirale su joj riječi na usnama i spopadala je neka malaksalost. Ona je srljala u nešto što nije trebalo da se dogodi, a što je opet bilo neminovno i

suđeno. Biber je bio zakročio jednom nogom preko praga. Nenadno se dvije vrele i uzdrhtale ruke sapletoše oko nje, a ona im se podade, nemoćna i opijena. Kao od straha, drhtale su joj noge, i ona je samo molila, ne znajući ni sama što: da li da je uzme svu, ili da je ostavi, da pobjegne od nje na svoje Raljevine, pa da, kao i prije, ispruža ruke prema njegovoj pjesmi i da se grči na šiltetu. Ali Biberove ruke nisu mirovale; one su u drhtavici prelazile preko njenih grudi, preko bokova, dok ona nije počela da gubi svijest i da nesvjesno odgovara na šapat, koji nije jasno ni razumjela: "Hoću, hoću".

I kapidžik je škrinuo. Pod šandudom na busenju igrale su sjene pritajene i nasmijane, sluteći nešto i šapćući. Mjesec se provlačio kroz granje i potok poigravao i ćeretao prkosno. Skriven i pritajen šapat ispod šandude šuljao se pod stabla. A Iša, sva umotana u zagrljaj, predavala se milovanju. Ona je čula samo neki pijani šum unaokolo, koga nestaje pri bliskom Biberovom dodiru, i koji ostaje negdje dolje iza nje, dok je njegov zagrljaj uzdiže i nosi iznad Kamenjaka, iznad bašta u mjesečinu, put zvijezda. A zvijezde su išle s mjesecom i smijale se u krošnji šanduda. One su sve vidjele. Biberov šapat i toplo milovanje pretvori se u bijes, ujed, i Iša je nenadano počela da grca, da se daje i otima. Zvijezde su počele da kaplju kroz granje i da se prosipaju po njima. Mjesec se glasno cerekao, a potok kikotao kao da ga neko golica... Najzad se sve stiša i zamoran šum poleže po širini. Negdje vrisnu ptica, i oni se trgoše. Iša ispruži ruke prema Biberu i zajeca. A on je obuhvati mekano i blago, i poče da je miluje svu, da je ljulja na krilu i da joj tepa nečujno, tako utješljivo i srdačno.

I tek kad mjesec, umoran i izbljedio, sjede na brdo, Biber se trže, preskoči baštenu ogradu, pa uinat cijeloj mahali, čitavom svijetu, zapjeva sokakom koliko ga grlo nanosi.

III

Prolaze dani, a Biber prestao da sevdiše po sokacima. Prolaze noći a niko ga ne vida na Mrahorovim vratima. Kad se naš grad utiša i padne u čvrste sanje, mine ponoć, a Biber luta baštama i nestaje ga u pravcu mahala. Baštovan Fazla zamišljeno maše glavom i ispija ljutu. Biber više ne pije, samo svako jutro dolazi kao pijan i po cio dan leži pod smokvom zelenkom, dok cvrčci vrište u vrbama. Biber i ne pjeva više. Do u kasnu noć svjetluca mu cigareta, dok on zamišljeno osluškuje žuborenje matice, nenadano se diže i nestaje ga medu drvećem.

Tako cio mjesec. Nadošla rana jesen, pa kao trudna žena počiva tromo i sočno kipi i vri. Biber se namilovao, pa mu neka tuga, tuga za prolaznošću, pada kao sjeta na dušu. Neki tužan mir kao da šumi u njemu, pa izaziva bol i zamoran smješak. Dani bistri kao zlatne vode, pa sve nekako utanjuju, gube snagu i klonu, dok sa branjem posljednjih plodova ne pade i neka beznadna i neutješna pustoš na Raljevine. Ostadoše još samo narovi, prkosni i sočni, a neki, popucali od snage, ukazuju svoje žarko meso, pa se smiju u zlatnoj i tihoj jeseni. I njih će skoro Fazla da pobere; i opašće

posljednja, prozebla smokva zelenka, i pašće prva slana na bašte usnule.

Naš grad, veličanstven i staračkи miran, prošarao se sazrelim drvećem, a čaršija živnula, pa nekako bradata i vesela, smije se i zagori. Rijeka Runa, tiha i smirena, kao poslije poroda, svileno šumi pod Starom ćuprijom i, umiljavajući se oko kamenja, odnosi sa sobom tihe i duboke sjene jablanova. Sve je tako pitomo i dobrostivo, kao da neki blagorodni oproštaj lebdi nad cijelim gradom. A u staklenim i dubokim noćima, ne smiju se zvijezde više onako užagreno kao ljetos; one samo kao mrtvi dragulji tonu u bistro i hladno plavetnilo. Biber ne ide Iši više sa snagom zaljubljenog jablana u sebi; on tiho, kao da se prikrada, prolazi kroz mahalske sokake. I u Išu ušla neka žalostiva slutnja, neka plašljivost divokoze, pa samo gleda u Bibera i ne smije da ga zapita, da mu kaže nešto tako važno, tako sudbonosno. Biberova milovanja nekako hladna, prijateljska, a nju prose negdje daleko, čak tamo u Bosnu, za nekog hadžiju s bradom i žutim sarukom. Iši se činilo kao da je šalju negdje na drugi svijet, kao da joj zakopavaju njezinu živu mladost.

- Bibere, došli su neki trgovci iz Bosne - šapće Iša i bojažljivo se izvija iz njegova zagrljaja, a srce joj se hladi.

- Pa?

- Prose me.

Biber teško zaćuta. Kao da neka nepomična čama pade na nj, kao da se rodi mrak u njemu. Iša se bojažljivo privi uza nj.

- Bibere, ja se bojim te Bosne, strah me od tog nepoznatog hadžije. Ko zna ko je i kakav je on. Bibere, slatki Bibere, ne daj me! - šapuće Iša molećivo i bespomoćno.

Ona je poznavala Bibera. Poznavala je sve djevojke koje je on obljubio, pa ih ostavio strašnim i bradatim hadžijama. Biber je ćutao, kao da osluškuje nešto, postaje nemiran, i Iša je vidjela kako mu je zadrhtala donja usnica i mišica savijena oko nje.

- Bibere!

- Šuti!

I Biber se borio sa sobom, a ona je strepjela kao šiblјika. Naposljetku on reče tiho drhtavim glasom:

- Iša, ne polazi za mene! I taj bradati hadžija, bolji je od bekrije Bibera. Nećeš biti sretna ako pođeš za me. Mnoge ćeš noći proplakati čekajući me sama u konaku. Jer ja ne mogu, ne mogu, Iša, da se rastavim sa svojim momačkim životom. Kasno je više. Ne mogu. Biber opet teško zašuti. Iša je prigušeno jecala. Plač je tresao i razdirao. Njega je davila u grlu opora i gorka guka, pa ne može duže da podnese, nenadano podiže Išu, steže je snažno, poljubi je, preskoči preko ograde i ponese na srcu još jedan dert više, ponese u život još jedan bol da ga liječi pjesmom i samovanjem. Iša ispruži ruke za njim, kao što ih je ispružala ljetos za njegovom pjesmom, ispruži ih, ali bez onog ljetošnjeg žara, ispruži ih s krikom u slomljenoj duši.

A kroz nekoliko dana, hadžijska se brada blaženo otegnu i iskesi kroz prozor kupea treće klase. Duboko povijena u feredžu, sjedjela je uza nj jedna žena, pokupljena, bez glasa i života, kao pokajnica. U isto vrijeme Biber je sa svojim baštovanom Fazlom ispijao ljutu u mehani Štefe Švabice. Nešto razvaljeno i bez dizgina zijalo je u njemu, srljalo očajnički, ludo, pa se topilo u dumanu ljute, u pjesmi, i orgijalo u defu Sofke Ciganke.

- Dragi Fazla, ispili smo sve slasti ljeta. Zaboravljaćemo ih zimus po mehanama i čekaćemo novo, još slađe i veselije ljeto.

- Amin! Dabogda! - odgovara Fazla, i oni se kucaju drugarski.

A nešto sve raste kao bujica oko njih, pa poče da navaljuje, da vrišti. A Biber izvi glas, i sve osta duboko, duboko pod njim i zanijemi.

I Biber, stari sevdalija, polako, klecava hoda, uputi se preko Šetališta put Zahuma, noseći u sebi neki čemer života i bol za minulim ljetom. Još jedan dert više, još jedna i još stotine čaša i dertova, a oko samohrane Biberove kuće pjeva jesenji vjetar pjesmu beskućnika, pjesmu samohranih. Svejedno ima nešto u toj pjesmi što ne mogu da nadoknade ni najviša blaga u životu; ima nešto što niko ne može da shvati u mahali. To je cio jedan svijet koji Biber nosi u sebi, svijet od slatkog čemera i žalbe za životom.

Viju samohrani vjetrovi oko Biberovih praznih konaka, vuku se dani puni kiša i prozeble magle. Baštovan Fazla ide tromo kao da nosi trista nevidljivih tereta na sebi i ne zna gdje bi sa praznim rukama; zato se i prihvaća tako često za čašicu kod Štefice Švabice. Pobijeljeli i vrhovi golih planina; mraz stegao naš grad da srce puca, a iz Biberova odžaka raznosi bura dim kao na jagmu. Zima, topla i intimna pjesma šarolikih nada, prikrila je cio grad. Sva se mlada srca zagrijavaju pjesmom po sijelima i po niskim kafanama, samo Biber samuje u svojoj velikoj sobi, uz plamsanje vatre u starinskom, širokom odžaku i, uz tiho i bolno cilikanje mekane šargije, pjeva:

Sadih almu nasred at-mjedana...

I Biber se zanosi u tople ljetne noći, čuje žubor vode, osjeća šum lišća i Išin glas, drhtav, podatan. I nenadano se sneveseli, spusti tamburu pored sebe, dugo gleda u plamsanje vatre, u tinjanje žara, pa u mrtav pepeo. A kroz san, kroz neke daleke konake, vidi on kako se nad Išom, blijedom i uplakanom, kezi nekakva jareća brada, cereka se, kmekeće i trza ga iza sna. To negdje napolju, lupa nepritvoren kanat i bura zviždi u drveću.

Jorge Luis Borges

Prispodoba o dvorcu

Toga dana Žuti Car pokazivaše pjesniku svoj dvorac. Ostaviše za sobom, u dugačkome slijedu, prve zapadne terase što se, poput stuba gotovo nedogledna kružnoga kazališta, spuštahu k raju ili perivoju kojem su zrcala od kovine i zamršeni krugovi od borovice već tvorili labirint. Radosno se izgubiše u njemu, isprva kao da pristaju na igru, a potom ne bez nespokoja, jer su njegove ravne staze obolijevale od iskrivljenosti veoma slabašne, ali neprekidne, i tajno postajahu kružnice. O ponoći, promatranje planeta i prikladno žrtvovanje kornjače dopusti im da se oslobode toga kraja, koji im se učinio začaranim, ali ne zbog osjećaja izgubljenosti, koji ih je pratio do konca. Prođoše potom kroz predsoblja, dvorišta, knjižnice i kroz šesterougaonu dvoranu s pješčanim satom, i jedne zore nazreše, s kule, kamenoga čovjeka, koji im se odmah zauvijek izgubi. Mnoge blistave rijeke preploviše u kanuima od sandalovine, ili mnogo puta jednu te istu rijeku. Carska bi pratnja prolazila, a ljudi ničice padali pred njima, ali jednoga dana stigoše na otok gdje se ponetko ne bi ponašao tako, jer još ne bijaše vidio Baštinika Neba, i krvnik bi mu morao odrubiti glavu. Crne kose, i crne plesove, i zamršene zlatne krinke ravnodušno gledahu njihove oči; zbiljsko se pomiješalo sa sanjanim, ili, bolje reći, zbiljsko bijaše jedan od oblika sna. Činilo se nemogućim da bi zemlja mogla biti išta drugo osim perivoja, jezeraca, građevina, i blistavih oblika. Na svakih stotinu koraka po jedna bi kula parala zrak; naoko, boja im je bila istovjetna, ali je prva među svima bila žuta, a posljednja grimizna, tako su bili tanani prijelazi i tako dugačak niz.

I zbude se na podnožju pretposljednje kule da pjesnik (kojemu bijahu tuđi prizori što ih svi drugi smatrahu čudom) uze izgovarati kratak sastav, koji danas neraskidljivo povezujemo s njegovim imenom i koji mu, kako ponavljaju najotmjeniji povjesničari, pribavi besmrtnost i smrt. Zapis je izgubljen; neki tvrde da je bio od jednoga jedinog stiha; drugi: od jedne jedine riječi. Pouzdano je, i nevjerojatno, da je u toj pjesmi bio sav, do sitnice, golemi dvorac, sa svakim sjajnim porculanom, i sa svakim crtežom na svakom porculanu, i sa sjenama i sa svjetlima sumraka, i sa svakim nesretnim ili sretnim trenutkom slavnih dinastija smrtnika, bogova i zmajeva koji ga obitavahu od beskrajne prošlosti. Svi umukoše, ali Car povika: "Oteo si mi dvorac!", i krvnikov željezni mač pokosi život pjesnikov.

Drugi pripovijedaju drukčije. Na svijetu ne mogu biti dvije iste stvari; pjesnik (vele nam) trebalo je samo da izgovori pjesmu da bi dvorac iščezao, kao da je uništen i spaljen posljednjim slogom. Takve su bajke, dakako, samo književne maštarije. Pjesnik bijaše rob carev, pa je, kao takav, i umro; njegov sastav prekri zaborav, jer je i zavrijedio zaborav, a njegovi potomci još traže, i neće naći, riječ svemira.

ISSN 1330-5182